

Frazemi sa sastavnicom "glava" u makedonskom i poljskom jeziku

---

Baćan, Katarina

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:794611>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-21**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Odsjek za južnoslavenske jezike i književnosti

Odsjek za zapadnoslavenske jezike i književnosti

Frazemi sa sastavnicom *glava* u makedonskom i poljskom jeziku

DIPLOMSKI RAD

Studentica: Katarina Bačan

Mentorice: dr.sc. Neda Pintarić

dr.sc. Borjana Prošev-Oliver

Zagreb, rujan 2022.

SADRŽAJ:

1. UVOD

2. FRAZELOGIJA I NJEZIN RAZVOJ

3. DEFINICIJA I OBILJEŽJA FRAZEMA

3.1. STRUKTURA FRAZEMA

3.2. KLASIFIKACIJA FRAZEMA

3.2.1. Podjela frazema prema podrijetlu

3.2.2. Frazemi prema pripadnosti funkcionalnom stilu

3.3. KOGNITIVNOLINGVISTIČKI PRISTUP ANALIZI FRAZEMA

4. SOMATSKA FRAZELOGIJA

5. FRAZEMI SA SASTAVNICOM *GLAVA* U MAKEDONSKOM I POLJSKOM JEZIKU

5.1. ZNAČENJE LEKSEMA *GLAVA*

5.2. SIMBOLIKA LEKSEMA *GLAVA*

6. ANALIZA FRAZEMA SA SASTAVNICOM *GLAVA* U MAKEDONSKOM I POLJSKOM JEZIKU

6.1. ČOVJEK KAO ŽIVO BIĆE

6.1.1. Preživjeti, ostati živ, spasiti se

6.1.2. Umrijeti, poginuti; smrt, samrt, pogibelj

6.1.3. Životna, smrtna opasnost

6.1.4. Ubiti koga, prijetiti komu

6.1.5. Garantiranje istinitosti

6.2. ČOVJEK KAO MISAONO BIĆE

6.2.1. Pozitivne ljudske osobine i karakterne odlike

6.2.1.1. Pokornost, poniznost, poslušnost, iskazivanje poštovanja

6.2.1.2. Ponos

- 6.2.1.3. Dostojanstvo
- 6.2.1.4. Hrabrost (ohrabrivanje)
- 6.2.1.5. Mudrost, razboritost, inteligencija

6.2.2. Negativne ljudske osobine i karakterne odlike

- 6.2.2.1. Glupost, nedostatak inteligencije
- 6.2.2.2. Ludost, zanesenost
- 6.2.2.3. Tvrdoglavost
- 6.2.2.4. Ravnodušnost
- 6.2.2.5. Nesmotrenost, hirovitost
- 6.2.2.6. Arogantnost, uobraženost, oholost

6.2.3. Čovjekova stanja, ponašanje i rezultati ljudskog djelovanja

- 6.2.3.1. Zbunjenost
- 6.2.3.2. Kajanje, žaljenje
- 6.2.3.3. Zabrinutost (glavobolja)
- 6.2.3.4. Preopterećenost (problemima, brigama)
- 6.2.3.5. Stanje pijanstva (opijenosti)
- 6.2.3.6. Vrtoglavica, gubitak svijesti
- 6.2.3.7. Zaljubljenost
- 6.2.3.8. Zaboraviti, ne moći zaboraviti
- 6.2.3.9. Pamtiti, zapamtiti
- 6.2.3.10. Misliti, razmišljati
- 6.2.3.11. Nametanje mišljenja ili stavova
- 6.2.3.12. Objašnjavati komu, urazumiti koga
- 6.2.3.13. Samostalno, svojevolarno činiti što
- 6.2.3.14. Ignoriranje stvarnosti (istine)
- 6.2.3.15. Dosađivati / dojaditi, kontrolirati koga
- 6.2.3.16. Kritizirati, kuditi koga
- 6.2.3.17. Biti kažnjen, biti istučen; doživjeti što loše (nastradati)
- 6.2.3.18. Misliti / pomisliti, shvatiti; planirati
- 6.2.3.19. Okrenuti što naglavačke (postaviti suprotno od željenog)

7. REZULTATI ANALIZE FRAZEMA SA SOMATSKOM SASTAVNICOM *GLAVA*

8. ZAKLJUČAK

9. LITERATURA

1. UVOD

Tema rada su frazemi u makedonskom i poljskom jeziku koji kao svoju glavnu sastavnicu imaju leksem glava. U teorijskom dijelu se iznosi tradicionalna frazeološka teorija, definirat će se pojmovi frazeologija i frazem te razvoj discipline, obilježja frazema i različiti aspekti u proučavanju frazema. Također, ukratko će se predstaviti razvoj frazeologije u makedonskom i poljskom jeziku, sličnosti i razlike u samom definiranju frazema te problematika nazivlja. Ukratko će se predstaviti i struktura frazema te klasifikacija istih pri čemu će naglasak biti na njihovoj klasifikaciji prema podrijetlu i prema pripadnosti funkcionalnim stilovima jezika.

Kako bi se pobliže objasnila motiviranost, ali i simbolika frazema u dvama jezicima koji će se analizirati u radu, osvrnut ću se i na kognitivnolingvistički pristup analizi frazema. Prvenstveno je riječ o konceptualnim metaforama, metonimiji, ali i konvencionalnom znanju koje će se, isto tako, pokušati grupirati te detektirati koji se od navedenih mogu primijeniti na frazeme u odabranom korpusu. Valja istaknuti kako će se, uz makedonske i poljske frazeme, navesti i hrvatski frazemi koji istima odgovaraju prema svome značenju. Bitno je istaknuti kako je uloga hrvatskog jezika u radu isključivo komparativna, dok su u fokusu rada makedonski i poljski jezik. Hrvatskim se primjerima frazema pokušava pobliže objasniti i odrediti sličnosti koje se javljaju u analiziranim jezicima.

Polazišna točka ovog rada jest somatska frazeologija, točnije frazeologija sa eksternim somatizmom kao glavnom sastavnicom. Iznijet će se neke od glavnih karakteristika somatske frazeologije kao takve, koliko je ona zastupljena u ciljanim jezicima te koji su autori bili značajni kada je riječ o ovom području frazeologije.

Također, bitno je spomenuti važnost simbolike leksema *glava*. Njena simbolika prisutna je od antičkog doba, česta je u Bibliji, posebice u Starom zavjetu. Često je se može susresti i u mitovima, legendama ili folkloru.

Na temelju frazeološkog korpusa prikupljenog iz općih i frazeoloških rječnika, e-rječnika i jezičnih baza podataka frazemi će se klasificirati prema ideografskoj shemi u dvije velike skupine: čovjek kao živo biće (frazemi u kojima se glava koncipira kao život) te čovjek kao misaono (razumno) biće (frazemi koji se odnose na emocije, rezultate ljudskog djelovanja, itd.). Pokušat će se utvrditi na koji je način simbolika somatizma glava utjecala na formiranje frazeološkog značenja te na koji način je ona koncipirana u makedonskom i poljskom jeziku. Cilj diplomskog rada je istražiti koje su sličnosti i razlike u dvama jezicima kada je riječ o

spomenutim somatskim frazemima, postoje li ekvivalenti, odnosno, u kojoj se mjeri frazemi podudaraju.

2. FRAZEOLOGIJA I NJEZIN RAZVOJ

Frazeologija se smatra relativno mladom lingvističkom disciplinom koja se sredinom 20. stoljeća počela izdvajati od leksikologije te upravo to razdoblje smatramo početkom njenog formiranja u samostalnu znanost. Termin frazeologija potječe iz grčkoga jezika (grč. *phrasis* 'izraz' + *lógos* 'riječ, govor') i ima dva značenja. Njih navodi autorica knjige *Poredbena frazeologija: pogled izvana i iznutra* Željka Fink-Arsovski. Prvo se značenje odnosi na lingvističku disciplinu koja proučava ustaljene izraze, dok drugo značenje predstavlja ukupnost svih frazema jednoga jezika koji su raspoređeni prema različitim kriterijima (usp. 2002: 5).

Dvoznačnost termina također je istaknuta u knjizi *Фразеолошке изрази во македонскиот јазик (со осврт на соматската фразеологија)* autorice Katerine Veljanovske. Primarno značenje odnosi se na sveukupnost ustaljenih i leksički nedjeljivih jezičnih jedinica koje se koriste u jeziku, a sekundarno značenje odnosi se na način kojim se istim tim jezičnim jedinicama izražavaju obilježja određene kulture ili socijalne grupe. Tim se značenjem određuje sfera upotrebe frazeoloških izraza kao posebnih jezičnih sredstava. Prema Veljanovskoj (2006: 15) frazeologija kao znanost proučava cjelokupan frazeološki sastav nekog jezika kroz njegov povijesni i suvremeni razvoj, istovremeno proučava sastav i strukturu ustaljenih izraza te njihovu upotrebu u govorenom i pisanom jeziku.

Poticaј za osamostaljenje frazeologije kao lingvističke discipline u slavenskim zemljama krenuo je iz Rusije kada je Viktor Vladimirovič Vinogradov svojim radom *Osnovni tipovi frazeoloških jedinica u ruskom jeziku* 1947. godine postavio svojevrsne temelje slavenske frazeologije. Definiravši osnovne termine poput frazema i frazeološke jedinice pokrenuo je novi val interesa za proučavanjem frazeologije pa se tako neki od autora, primjerice Arhangeljskij, počinje zalagati za novu definiciju frazeologije, dok se Bally 1909. počinje baviti semantikom frazeoloških sklopova (usp. Kovačević 2012: 4).

Također, valja spomenuti autora koji je nešto ranije zagovarao osamostaljenje frazeologije. Riječ je o Polivanovu koji je iznio tezu kako bi nova disciplina, izdvojena iz leksikologije, koja ima zadatak istraživati značenja pojedinih riječi, trebala istraživati značenja skupina riječi, a upravo to i jest glavna zadaća frazeologije.

U Hrvatskoj se početkom sedamdesetih godina prošlog stoljeća također povećao interes za proučavanjem frazeologije te se radom Antice Menac *O strukturi frazeologizma* potiče razvoj te znanosti te „određuje predmet istraživanja i osnovna obilježja promatrane jezične jedinice udarajući temelje zagrebačke frazeološke škole koja je zaslužna za osamostaljivanje frazeologije kao jezikoslovne discipline te razvoj i promicanje hrvatske frazeologije u svijetu“ (Kovačević 2012: 4).

Vinogradovljev je rad bez sumnje utjecao na sve slavenske lingviste pa tako i na one u Poljskoj i Makedoniji. Kada je riječ o Poljskoj, prvo ime poljske frazeologije je zasigurno Stanisław Skorupka koji 1952. godine objavljuje *Z zagadnień frazeologii* i time postaje autor prvoga poljskoga znanstvenoga rada kojim je obuhvaćeno područje frazeologije. Skorupka 1967. godine objavljuje *Frazeološki rječnik poljskoga jezika (Słownik frazeologiczny języka polskiego)* kojim su obuhvaćeni svi frazemi od sredine 18. stoljeća. Kao jedno od najvažnijih djela na temu frazeologije ističe se i *Wprowadzenie do frazeologii syntaktycznej. Teoria zwrotu frazeologicznego* koje je objavio A. M. Lewicki 1976. godine. Autor iznosi važne činjenice o strukturi i podjelama frazema, ali i spominje jednu bitnu karakteristiku istih, a to je njihova varijantnost koju ću razložiti kasnije u radu. Razdoblje svojevrsnog novog procvata poljske frazeologije započinje početkom 21. stoljeća, a neki od najznačajnijih autora su Baĥa, Liberek i Bańko (usp. Vidović Bolt 2011: 15).

Prema Veljanovskoj (2006) pregled makedonskih lingvista koji su se bavili frazeologijom od 60.-ih godina prošlog stoljeća započinje djelom *Македонските калки од турскиот јазик* (Makedonske kalke iz turskog jezika) autorice Olivere Jašar-Nasteve (1962./63.). Nadalje, Trajko Stamatovski u svojim djelima iz 1965. i 1969. godine ističe bogatstvo frazeologije makedonskog jezika te postojanje ekvivalenata koji su ranije često krivo prevedeni hrvatsko-srpskim doslovnim prijevodima. Kosta Peev se u svojim djelima (1972. i 1988. godine) oslanja upravo na klasifikaciju frazeoloških izraza koju je postavio Vinogradov. Detaljniju analizu frazema u makedonskom jeziku iznosi Ruža Panoska u knjizi *Современ македонски јазик* (Suvremen makedonski jezik) iz 1974. godine u kojoj ih proučava iz tri aspekta pri čemu se također oslanja na Vinogradovljevu klasifikaciju. Frazeološki rječnik makedonskog jezika iz 2003. godine zajednički je rad dvojice autora- Todora Dimitrovskog i Taška Širilova te predstavlja najveći i najopširniji skup frazema u makedonskom jeziku (preko 12000 frazema poredanih prema abecednom redu s odgovarajućim značenjima te potkrijepljenih primjerima upotrebe iz makedonske književnosti).

3. DEFINICIJA I OBILJEŽJA FRAZEMA

Frazem je ustaljena veza riječi koja se u govoru i pismu ostvaruje kao cjelina s vlastitim značenjem. Frazem kao jezični znak ima svoja strukturna i semantička obilježja. Njegova strukturna obilježja su cjelovitost i čvrsta struktura, dok su njegova semantička obilježja desemantizacija sastavnica (potpuna ili djelomična), frazemska značenja koje nije jednako zbroju značenja sastavnica, konotativnost, idiomatičnost, ekspresivnost i slikovitost te ustaljenost. Relativnost strukturnih obilježja očituje se u postojanju sinonimnih i fakultativnih sastavnica i u tom slučaju se govori o varijantnosti frazema (usp. Fink-Arsovski 2002, Filipović Petrović 2018). Ista se očituje u analiziranim jezicima, u čemu prednjači makedonski jezik koji ima brojne frazeme sa fakultativnim ili sinonimnim sastavnicama.

Mehanizam nastanka frazema objašnjen je terminom desemantizacija koja se očituje semantičkom transformacijom sastavnica. Ona može biti potpuna (*kad na vrbi rodi grožđe*) ili djelomična (*leći / liježati s kokošima*). Motivacija frazema također je jedno od bitnih obilježja frazema. Frazem je motiviran kada se značenje može razumjeti iz slobodnog značenja veze riječi ili iz značenja sastavnica. Idiomatičnost frazema najlakše se može objasniti i iskazati upravo preko njegove motiviranosti, odnosno, što je frazem jače motiviran to je slabija njegova idiomatičnost. Upravo zato razlikujemo dva tipa frazema, idiomatične koji su metaforički nemotivirani te one neidiomatične koji su metaforički motivirani frazemi. Slikovitost frazema izražava se unutarnjom slikom koja motivira frazemska značenja. Frazemska, odnosno, pozadinska slika (semantički talog) je posrednik između značenja sastavnica i značenja frazema (usp. Fink Arsovski 2002:29).

Menac, Fink Arsovski i Venturin (2003: 6) u *Hrvatskome frazeološkom rječniku* frazeme definiraju kao „ustaljene sveze riječi koje se upotrebljavaju u gotovu obliku, a ne stvaraju se u tijeku govornoga procesa, i kod kojih je bar jedna sastavnica promijenila značenje, tako da značenje frazema ne odgovara zbroju značenja njegovih sastavnica“.

Fink Arsovski (2002: 6) i Vidović Bolt (2001: 19) kao temeljne karakteristike frazema navode cjelovitost i čvrstu strukturu frazema, njegovu ustaljenost, odnosno reproduktivnost, zatim desemantizaciju, ekspresivnost i konotativno značenje. Vidović Bolt (2001: 19) ističe još jedno važno obilježje- otežanu mogućnost prevođenja pojedinih frazema. Najčešće je riječ o

frazemima koji pripadaju skupini nacionalnih (specifičnih) frazema te se njihov potpuni ekvivalent teško pronalazi u nekom drugom jeziku.

Nešto tradicionalniji pristup definiranju frazema utemeljen na stilskim figurama ističe Velkovska koja navodi kako je upravo slikovitost jedna od prvih asocijacija kada je riječ o frazemima. Tako se prilikom njihova oblikovanja koriste brojna izražajna sredstva, odnosno stilske figure. Autorica, osim metafore i metonimije, spominje i sinegdohu, hiperbolu, litotu, usporedbu, oksimoron i ironiju. Kao osnovnu razliku između metonimije i sinegdohe navodi njen kvantitativan prijenos pojmova koji je kod metonimije kvalitativan. Najbrojnije primjere sinegdohe pronalazimo upravo u somatskoj frazeologiji gdje se dijelovi ljudskog tijela često koriste kao svojevrsna zamjena za označavanje cjelovitosti ljudskog bića (*голема глава, летаат глави*). Kod hiperbole je najnaglašenija emotivna podloga, a litotom na prihvatljiviji način možemo izreći negativnosti (usp. 2002).

Kako navodi Müldner-Nieckowski u svome djelu *Wielki słownik frazeologiczny języka polskiego* (2003) u poljskoj se teoriji javljaju različite definicije i klasifikacije frazema. U ovom ulomku će prvenstveno biti riječ o definiranju samog termina frazem. Naime, u poljskom se jeziku pojavljuje više termina koji imaju sličnu strukturu kao što to ima frazem u hrvatskom jeziku. Autor navodi termine: *frazologizm, idiom, frazem* te *produkt języka (językowy)*. Frazologizam ili frazeološki izraz je definirao kao društveno ustaljeni izraz koji sadrži barem dvije sastavnice, no njegovo značenje ne proizlazi iz značenja tih sastavnica. Idiom je definirao kao frazeologizam čije je značenje u potpunosti drugačije od značenja njegovih sastavnica, ali i sveukupnog značenja istih. Frazem je definiran kao ustaljena sveza riječi (izraza) čije je značenje moguće iščitati iz značenja nadređenog (dominatnog) izraza tj. riječi. Jezični produkt je društveno ustaljena sveza riječi, koja u svome izrazu i značenju sadrži karakter jedne značenjske sastavnice. Ovdje valja istaknuti kako autor izdvaja poslovice kao zasebne izraze koji se ne ubrajaju u frazeologiju, već su dio zasebne jezikoslovne discipline - paremiologije. Također, ističe i termine te publicističke izraze koje smješta na pograničje frazeologije (usp. 2003:15).

Prema Veljanovskoj literatura makedonskog jezika usvojila je termin frazeološki izraz koji je registriran i u *Rječniku makedonskog jezika*. Kasnije se, pod utjecajem ruske literature, pojavila tendencija korištenja izraza frazeologizam. Također, spominju se i pojedini autori poput Z. Nikodinovskog, koji upotrebljava izraz frazema. Iako se primjećuje određeno nesuglasje u terminološkom smislu, svi autori su suglasni kod definiranja frazeološkog izraza

kao neslobodne sveze riječi koji ne nastaju u govornom procesu, već se reproduciraju u gotovoj formi te postaju okamenjeni i ustaljeni procesom duge upotrebe (usp. 2006: 21).

Kao jednu od bitnih razlika, ovdje valja izdvojiti jednu od karakteristika podjele tj. klasifikacije frazema u makedonskom jeziku. Naime, u makedonskom se jeziku kao treća skupina frazema spominju i poslovice koje poljski autori svrstavaju u okvire zasebne discipline - paremiologije. Osim poslovice, u spomenutu treću skupinu frazema spadaju i pozdravi, blagoslovi, kletve i autorski citati (usp. 2006: 26-27).

Iz dosad navedenog vidljivo je da su frazemi vrlo specifične jezične jedinice. Specifičnost frazema jest višečlanost jer se sastoji od najmanje dvaju leksema, a specifičnost sadržaja je u tome što značenje ne proizlazi iz leksičkoga značenja svih sastavnica, koje su potpuno ili djelomično desemantizirane, niti je zbroj njihovih značenja jednak frazemskom značenju.

3.1. STRUKTURA FRAZEMA

S obzirom da je kao strukturno obilježje frazema istaknuto da se on mora sastojati od najmanje dvije riječi, od kojih jedna mora biti punoznačna, postavlja se pitanje opsega i sastava frazema. Menac, Fink Arsovski i Venturin (2003: 6) u *Hrvatskome frazeološkom rječniku* razlikuju tri osnovna oblika frazema: fonetske riječi, sveze riječi i frazemi u obliku rečenice.

Kada govorimo o ovakvoj podjeli valja naglasiti kako je riječ o strukturnim tipovima frazema. Frazem u kontekstu funkcionira kao ekvivalent određene leksičko-gramatičke kategorije. Strukturu frazema čine leksički sastav i organizacija sastavnica, odnosno strukturna organizacija. Strukturna analiza proučava leksički sastav frazema, odnosno, određuje opseg frazema na temelju broja i prirode sastavnica (punoznačne ili nepunoznačne, njihova gramatička obilježja), analizira njihovu organizaciju i način povezivanja te utvrđuje sintaktički dominantnu sastavnicu.

Fonetske riječi (minimalni frazemi ili prijedložno-imeničke sintagme) sadrže jednu sastavnicu koja je samostalna i naglašena, dok su ostale riječi nesamostalne i nenaglašene (npr.

iza rešetaka). Sveza riječi (skup riječi ili frazemi sintagme) najčešći su oblik frazema, a slažu se u jednoj od gramatičkih kategorija (u rodu, broju, padežu, itd.). U svezama riječi barem su dvije sastavnice samostalne i naglašene riječi, a veza među sastavnicama može biti zavisna ili nezavisna. Njih dijelimo na imeničke (*od kolijevke do groba*), glagolske (*niti (nit) smrdi niti (nit) miriše*), pridjevske (*živ i zdrav*), priložne (*uzduž i poprijeko*), numeričke (*ni pet ni šest*), zamjeničke. Frazemi u obliku rečenice ili frazemske rečenice na formalnom nivou imaju strukturu rečenice (*trla baba lan da joj prođe dan*). Frazemi u obliku rečenice nisu toliko česti kao sveze riječi i fonetske riječi. Među frazemskim rečenicama razlikujemo jednostavne i složene rečenice, dok u one složene ubrajamo neovisno i zavisno složene frazemske rečenice.

Valja spomenuti i frazemske polusloženice koje su u svome radu *Frazemske polusloženice (od rječnika preko tvorbe do pravopisa i obratno)* iz 2013. godine detaljno obradile B. Kovačević i E. Ramadanović. Prema jedinicama koje nalazimo u navedenim frazeološkim i općim rječnicima te pravopisima autori izvode temeljnu strukturnu analizu korpusa frazemske polusloženice koja se dijeli na 7 skupina. Spomenute skupine su izrazito detaljno prikazane, no ja ću navesti svega nekoliko primjera: *fifti-fifti (fifty-fifty)*, *brže-bolje*, *zbrda-zdola*, *hoćeš-nećeš*, *rečeno-učinjeno*, *idi mi-dodi mi*, *kakav-takav*, *uz-niz*, *rak-rana*, *dandanas*, itd.

U poljskoj se literaturi spominju tzv. *wyrażenia określające* koja imaju funkciju svojevrsne dopune imenicama, glagolima, pridjevima ili priložima (npr. *jaki taki*, *pierwszy lepszy*, *z krwi i kości*, *z duszą na ramieniu*, *krótko i węzłowato*, *na chybcika*, *(cicho) jak makiem zasiał*, *jak z krzyża zdjęty*). Također, spominju se i *wskazniki frazeologiczne* koji imaju pomoćnu funkciju te mogu preuzeti ulogu prijedloga, veznika ili čestica (npr. *w związku z czymś*; *w ramach czegoś*; *albo...albo...; o tyle... o ile...; że też*; *też mi coś*; *rzecz jasna*; *otóż to*) (usp. Müldner-Nieckowski 2003: 19-20).

Prema tzv. klasičnoj klasifikaciji koju je uveo S. Skorupka, postoji skupina frazema koji se nazivaju *wyrażenia*. Definirane su kao izrazi koji imaju primarno imenički (nominalni) karakter, ali mogu biti i ustaljene sveze priloga, prijedloga ili veznika (npr. *na bok*, *co chwila*, *po kryjomu*). U tu kategoriju se ubrajaju i sveze riječi koje su sastavljene od sastavnica iste gramatičke kategorije (*wyrażenia szeregowie*) poput npr. *krótko i węzłowato* (isto).

Kada je riječ o makedonskom jeziku, literatura ne klasificira taj tip frazema kao zasebnu skupinu. Naime, u makedonskom jeziku oni se najčešće ubrajaju u kategoriju priložnih frazema (*прилошки фраземи*). Nadalje, prema svom sastavu mogu biti sačinjene od dvaju priloga ili od

drugih vrsta riječi. Najčešće se dijele u različite podskupine na temelju funkcije koju vrše u rečenici: načinske (*криво–лево*), količinske (*малку-многу*), za označavanje stupnja (*до коска*), mjesne (*овде-онде*), vremenske (*дење-ноќе*), uzročne (*од многу памет*) te one za označavanje cilja (*за црни денови*) (usp. Veljanovska 2006: 40).

Jedna od bitnih značajki frazema jest i njihova varijantnost. Varijantnost frazema može biti leksička, tvorbeno ili sintaktička. U hrvatskom se jeziku varijantni oblici nekog frazema najčešće ne bilježe kao zasebne jedinice jer se prema kognitivnolingvističkom pristupu „izmjene njihova sastava i strukture promatraju kao jezični izraz različitih načina predočavanja iste situacije“ (Parizoska i Filipović Petrović 2019:11). Varijantnost poljskih frazema opisao je A. M. Lewicki koji je istaknuo nekoliko načina tzv. derivacije frazema. Riječ je o perfektivizaciji (*chwycić byka za rogi: (s)chwycić byka za rogi*), ingresivizaciji (*być na bruku: znaleźć się na bruku*), finalizaciji (*trzymać (co) w rękach : wypuścić (co) z rąk*), kontinuciji (*(co) jest w rękach (kogo): (co) pozostaje w rękach (kogo)*), iterativizaciji (*dać arbuza : rozdawać arbuzy*) te kauzativizaciji (*Cały dom jest na nogach : postawił cały dom na nogi*) (usp. Krawczyk-Tyrpa 1987:23). Makedonski jezik također podliježe varijantnosti kada su u pitanju frazemi. Iako makedonski, za razliku od hrvatskog i poljskog jezika, u svome gramatičkom sustavu nema padeža, u frazeološkim je rječnicima vidljiva pojava varijantnosti. Primjerice, isti frazemi se pojavljuju u gotovo nebitno izmijenjenom obliku. Najčešće je riječ o upotrebi vidskih parnjaka glagola, djelomičnoj inverziji sastavnica, promjeni relacije kada je riječ o zamjenicama (subjekt je vršitelj ili se radnja vrši nad njim) ili o upotrebi sastavnice u jednini i množini.

3.2. KLASIFIKACIJA FRAZEMA

Fink Arsovski u svojoj knjizi *Poredbena frazeologija: pogled izvana i iznutra* navodi različite aspekte prema kojima se mogu podijeliti frazemi, npr. prema semantičkome polju (zoonimna, somatska frazeologija), prema podrijetlu i proširenosti upotrebe (internacionalna, nacionalna, posuđena frazeologija), prema vremenskoj raslojenosti (arhaična frazeologija) te prema području raslojenosti (dijalektalna, regionalna frazeologija).

Veljanovska (2006) navodi klasifikaciju frazema prema funkciji u rečenici na imenske, glagolske, pridjevske, priložne i uzvično-modalne. Nadalje, spominje i podjelu prema podrijetlu i podjelu prema pripadnosti funkcionalnim stilovima jezika.

Ukratko ću prikazati klasifikaciju prema podrijetlu te prema pripadnosti funkcionalnim stilovima, a u samoj analizi frazeme ću grupirati prema značenju te analizirati njihovo porijeklo i motivaciju te upotrebu u jeziku.

3.2.1. Podjela frazema prema podrijetlu

Kada govorimo o klasifikaciji frazema, mislimo ponajprije na aspekt njihova podrijetla, oblika te stila. Promatrajući frazeme s aspekta podrijetla, možemo izdvojiti dvije osnovne skupine: nacionalne frazeme i posuđene frazeme. Nacionalni frazemi nastali su u krilu jednog jezika te pokazuju specifične osobine jednog naroda. U ovoj skupini frazema pojavljuju se zemljopisni nazivi, odrazi nacionalne filozofije koji su često neprevodivi te pri prevođenju na drugi jezik zahtijevaju dodatno objašnjenje (Menac 2007: 83).

Nacionalno obilježeni frazemi su oni koji za sastavnicu imaju nacionalno obilježeni leksem koji u drugom jezičnom sustavu (ili sustavima) ostavlja leksičku prazninu; vlastita imena, toponimi, hidronimi, elementi kulture (kulturemi). Posuđeni frazemi nastali su u drugom jeziku, ali su se u većoj ili manjoj mjeri prilagodili jeziku primatelju. Ovakvi frazemi mogu biti posuđeni u izvornom ili prevedenom, tj. preinačenom obliku te je njihovo podrijetlo jasno decidirano jezikom iz kojeg potječu ili užim izvorom kao tekstom gdje su prvotno upotrijebljeni (isto).

Frazeme možemo okarakterizirati kao slikovite i originalne izraze koji su često utemeljeni na folklornim, kulturološkim motivima pojedinog naroda. Upravo su oni izvor informacija o svakom pojedinom narodu i njihovoj kulturi. Njihovo podrijetlo se često ne može odrediti i objasniti bez zadiranja u druge znanosti kao što su povijest, etnologija, antropologija, kulturologija, psihologija, itd. Kada je riječ o makedonskom jeziku, Veljanovska (2006) navodi opću podjelu frazema na dvije velike skupine: frazeme slavenskog podrijetla te frazeme neslavenskog podrijetla. Istraživanjem frazeološkog korpusa srodnih jezika, onih koji pripadaju istoj skupini, a to su upravo oni jezici kojima se ovaj rad bavi, teško je odrediti u kojem je jeziku neki frazem nastao. Drugim riječima, pojedini frazemi postoje u više slavenskih jezika te se ne

može sa sigurnošću utvrditi iz kojeg su slavenskog jezika potekli te se proširili u druge ili su oni paralelno nastali u više različitih slavenskih jezika. Kada je riječ o frazemima neslavenskog podrijetla oni se najčešće odnose na frazeme zapadnoeuropskih jezika, no, prvenstveno frazeme iz grčkog i latinskog jezika koji su prisutni u svim slavenskim jezicima. Menac (1972) tvrdi kako je riječ o međunarodnim frazemima koji su, u različitim vremenskim periodima, iz različitih izvora i na različite načine, ušli u upotrebu u drugim jezicima te su se u njima i zadržali.

Frazemi mogu nastati na temelju promatranja konkretne stvarnosti ili su produkt umnog stvaralaštva. Tako možemo govoriti o podjeli na somatsku frazeologiju tj. frazeme motivirane gestama i mimikom ili utemeljene na simboličkim somatizama, zoonimsku (animalističku) frazeologiju koja kao sastavnicu ima naziv za životinju ili neki predmet i pojavu iz životinjskog svijeta. Česte karakteristike animalističkih frazema su pejorativnost, antropocentričnost te brojni stereotipi. Nadalje, razlikujemo i frazeme koji potječu iz različitih znanosti ili područja ljudskoga djelovanja (kemija, matematika, sport, glazbena umjetnost, Biblija, mitovi, itd). Neki od frazema nastali su na bazi citata iz književnosti i drugih djela, napisanih na jeziku koji ih upotrebljava ili prevedenih s drugih jezika, dok su drugi preuzeti iz narodne književnosti i to najčešće iz narodnih pjesma i pripovijetki, a neki su nastali iz drugih oblika narodnog stvaralaštva. Osim toga, mogu se spomenuti i poslovice, međutim, kako sam ranije istaknula, one se ne svrstavaju u okvir frazeologije, ali daju poticaj za stvaranje frazema, najčešće svojim kraćenjem. Poslovice su, uz blagoslove, kletve, pozdrave, autorske citate, prema makedonskoj klasifikaciji, također jedna od skupina koje se ubrajaju u frazeologiju. Primjerice, u makedonskom jeziku čest je izraz *И на твоја глава!* kojim se izriče želja tj. neka vrsta blagoslova kada želimo nekome da doživi nešto pozitivno (najčešće kada je riječ o ženidbi). Frazemi mogu nastati i iz termina različitih znanosti, struka i područja ljudske djelatnosti, glazbi, kazalištu te pomorstvu, ali i brojnim drugim (usp. Menac 2007).

3.2.2. Frazemi prema pripadnosti funkcionalnom stilu

Frazemi u širem smislu prisutni su u svim funkcionalnim stilovima, dok se oni frazemi u užem smislu pojavljuju u svim, osim u administrativnom i znanstvenom. Žargonski je frazem nadrastao vlastitu uporabnu skupinu, proširio se razgovornim stilom (*biti u bedu, pasti u bed, biti u komi, puknuo je komu film*). Žargonska je sastavnica još uvijek prepoznatljiva u frazemu,

ali se može zamijeniti i nekom općepoznatom sastavnicom (*dati komu po njušci, baciti (ubaciti) što u kljun*). Žargonski frazemi ostaju unutar ograničene korisničke skupine i često su okazionalnog karaktera ili vulgarnog značenja. Frazemi se često pojavljuju u novinama, na radiju i na televiziji te samim time dokazuju svoju prisutnost u publicističkom funkcionalnom stilu. Oni često služe kao sredstvo kojim se privlači pažnja gledatelja ili čitatelja upravo zbog svoje izražajnosti i specifičnosti izraza, zato ih možemo pročitati i u naslovima i u govorima političara.

3.3. KOGNITIVNOLINGVISTIČKI PRISTUP ANALIZI FRAZEMA

Formalni pristup opisivanja jezika koji je bio utemeljen na gramatičkom opisu odbacuje se 60-ih i 70-ih godina prošlog stoljeća. Sve se više pažnje pridaje značenju, odnosno uključuje se semantička komponenta u opis. Dolazi do razvoja funkcionalističkog pristupa koji počiva na interakciji sintakse, semantike i pragmatike te do razvoja kognitivnog pristupa i konstrukcijske gramatike (usp. Tabakowska 2005).

Djelo dvojice autora Georgea Lakoffa i Marka Johnsona *Metaphors we live by* iz 1980. godine jedno je od temeljnih kada je riječ o konceptualnoj metafori. Jezične se strukture temelje na kognitivnim strukturama, a metafora se smatra osnovnom mentalnom operacijom. Konceptualna metafora jedan je od kognitivnih procesa konstruiranja značenja na temelju kojega povezujemo dvije konceptualne domene: izvornu domenu (eng. source domain) i ciljnu domenu (eng. target domain). Veze između domena se nazivaju preslikavanjem (eng. mapping). Ciljna domena je izvorna domena pri čemu se izvorna domena koristi kako bi se njome objasnila neka značajka ciljne domene. Dolazi do jednosmjernog preslikavanja pri čemu se razumijevanje jedne vrste stvari ili pojave temelji na razumijevanju druge stvari ili pojave. Ciljna domena je ona koju nastojimo objasniti i koja nosi oznake apstraktnosti, a izvorna domena je ona o kojoj imamo određeno znanje i koju vežemo uz pojam konkretnoga. Primjerice u metafori ŽIVOT JE PUTOVANJE apstraktni koncept život strukturiran je pomoću našeg konkretnog razumijevanja izvorne domene, pomoću modela putovanja. Kod konceptualnih

metafora ne uspoređujemo sve aspekte dvije domene nego samo onaj istaknuti koji služi kao poveznica i temelj za preslikavanje (usp. Stanojević 2013).

Valja naglasiti kako nisu svi frazemi utemeljeni na konceptualnim metaforama već su metafore same za sebe (npr. *buljiti kao tele u šarena vrata, kad na vrbi rodi grožđe*); to su metafore u kojima je jasna slika koju svojim sadržajem oslikavaju. Takve metafore oslikavaju scenarije koje si lako možemo predočiti i koji se metaforički mogu preslikati na konkretne situacije. Kognitivno modeliranje semantike frazema počiva na fragmentima znanja o svijetu. Kod nekih frazema je nužno uključiti i znanje o svijetu i jeziku, tj. znanje iz povijesti i etimologije.

Čak i oni frazemi koji su neprozirni prizivaju slike i temelje se na metaforičkim i metonimijskim konceptima koje podsvjesno koristimo da bi ih interpretirali. Riječ je o složenim konceptualnim mehanizmima semantičkog proširivanja (konceptualna metafora, metonimija, konceptualna integracija, kulturni modeli, preslikavanja, hiperbola, ironija i sl.) Naše konceptualno znanje nadilazi količinu informacija koju daju pojedina značenja sastavnica.

Kada govorimo o metafori i njenim karakteristikama, razlikujemo tri tipa metafore prema G. Lakoffu. Prvi tip su strukturne metafore koje su ujedno i najbrojnija vrsta konceptualnih metafora, a struktura izvorne i ciljne domene ovdje je najrazvijenija. Izvorna domena pruža poprilično bogato znanje o strukturi ciljne domene (ČOVJEK JE BILJKA). Drugi tip su ontološke metafore koje omogućuju razumijevanje apstraktnih pojmova i iskustava u obliku objekata, tvari ili omeđenog prostora. Najbrojnije metafore ovog tipa su metafore omeđenog prostora, primjerice konceptualizacija ljudskog uma kao posude (*imati sol u glavi*) ili lomljivog predmeta (*puknuti, prolupati*). Treći tip su orijentacijske metafore koje su vezane uz temeljne ljudske prostorne odnose poput gore-dolje, unutra-vani, sprijeda-straga, centralno-periferno, duboko-plitko i sl.

Uz metaforu, metonimija je važna figura odgovorna za kognitivno funkcioniranje jezika. Između metafore i metonimije postoji mnogo sličnosti, ali i razlika. Gibbs (1994) predlaže test koji otklanja česte nedoumice vezane za razlikovanje metafore i metonimije: ako se riječ može opisati s “je poput”, govorimo o metafori, a ako je to nemoguće – riječ je o metonimiji (usp. Marmelić 2013: 11). To je jednodomenski obrazac u kojem jedan dio predmeta, ideje ili scenarija, može predstavljati cjelinu (i obrnuto). Često su upravo somatski frazemi utemeljeni na metonimiji.

Bitno je spomenuti kako se konceptualne metafore, ali i metonimija, kako sam ranije spomenula, mogu primijeniti na frazeme prikupljene iz korpusa i korištene u ovom radu. Kada je riječ o metonimiji, možemo izdvojiti frazeme koji se odnose na mentalne sposobnosti (npr. *razmišljati vlastitom (svojom) glavom*). Glava se u ovakvim frazemima smatra mjestom odvijanja svih “moždanih” i intelektualnih, odnosno mentalnih sposobnosti i tako sama stoji u metonimijskome odnosu s mozgom. Također, česti je primjer metonimije u kojem je glava prikazana kao centar kontrole ili racionalnosti, ali i gubitka istih (npr. *izgubiti/gubiti glavu za kim, izgubiti/gubiti glavu, ne znam gdje mi je glava, zaljubiti se preko glave, biti bez glave*). Jedan od najbrojnijih koncepata je svakako vezan uz metonimiju glave koja predstavlja život (npr. *staviti glavu na kocku, igrati se glavom itd.*). Nadalje, čovjekova osobina zbunjenosti ili smušenosti isključivo je vezana uz somatizam glava (npr. *biti bez glave sa značenjem ‘biti izvan sebe, biti smušen’, izgubiti/gubiti glavu i ne znam gdje mi je glava*). Glava dakle simbolizira razum, a glagolska sastavnica negira njegovo postojanje.

Kada je riječ o konceptualnim metaforama, izdvojila bih ontološke metafore koje opisuju glavu kao spremnik misli, ideja ili emocija te metaforu mozga kao pokretačkog mehanizma (npr. *držati u glavi koga, što, imati mozga u glavi, imati mušice u glavi, izbiti iz glave, itd.*). Također, česti su frazemi utemeljeni na orijentacijskim metaforama. Najčešće je riječ o frazemima čije su sastavnice postavljene prema orijentacijskoj shemi gore-dobro, dolje-loše, ali to nije slučaj kod svih frazema. Najčešće su ovakve metafore utemeljene na doživljaju glave kao gornje granice ljudskog tijela pa se njima najčešće iskazuju osobine poput gordosti, uobraženosti, pretjerane samouvjerenosti, ali s druge strane, pognutost glave ili njezino spuštanje ima potpuno suprotno značenje te iskazuje poniznost, pokornost ili stid.

Veliki je broj frazemi koji su nastali na temelju konvencionalnog znanja. Konvencionalno znanje podrazumijeva standardno, opće, svakodnevno znanje o osnovama funkcioniranja, svojstvima, obliku, ali i veličini glave kao dijela ljudskog tijela. Frazemi utemeljeni na konvencionalnom znanju najčešće iskazuju osobine poput tvrdoglavosti, oholosti, prijezira, ignoriranje istine, kajanja itd.

Postoje frazemi koji su nastali kombinacijom motiviranosti konvencionalnim znanjem i metonimijom. Ovdje je prvenstveno riječ o frazemima sa somatskom sastavnicom glava kojima se izražava smrt, izbjegavanje iste, lišavanje života te životna opasnost. U spomenutim frazemima glava predstavlja život (npr. *izgubiti glavu* (‘izgubiti život, poginuti’), *izvući (iznijeti i sl.) živu glavu na ramenu* (‘izbjeći smrt, ostati živ’), *ode glava!* (‘čovjek lako nastrada, može

se nastradati, može se izgubiti život, nastradat ćeš'), *platiti glavom što* ('izgubiti život, poginuti/zbog neke krivice, uvjerenja, itd./') i sl.).

Kognitivnolingvističkim pristupom frazemima u hrvatskom, ali i drugim jezicima bavili su brojni autori, no ja bih izdvojila dva rada: diplomski rad H. Marmelić *Kognitivnolingvistički pristup hrvatskim somatskim frazemima sa sastavnicom glava* (2013) te znanstveni članak Z. Novoselca *Lupati glavom o zid - definiranje frazema i frazemi sa sastavnicom 'glava' u hrvatskom jeziku i njihovi ekvivalenti u engleskom i švedskom* (2006).

4. SOMATSKA FRAZELOGIJA

Prema definiciji Barbare Kovačević, „somatski frazemi su frazemi koji na planu izraza sadržavaju barem jednu somatsku sastavnicu (primarnu ili sekundarnu), koja se odnosi isključivo na ljudsko tijelo“ (2012: 20). Pri čemu somatska sastavnica može biti unutarnji i vanjski dio tijela, ali se u somatske frazeme ne ubrajaju apstrakcije (duša, um), tjelesne izlučevine (znoj, suza), kao ni geste koje nisu dobile samostalno frazemsko značenje (isto: 20-21).

Kao jednu od najizraženijih osobina frazeologije, ali i jezika općenito, možemo izdvojiti antropocentričnost. Taj filozofski pogled na svijet u prvi plan postavlja čovjeka kao centar i glavni cilj razvoja. Kako navodi Veljanovska (2006: 60) dovoljno je samo na površnoj razini promatrati jezik kako bismo primijetili njegovu antropocentričnost u formiranju izraza. Drugim riječima, ne postoji gotovo nijedan jezik koji ne sadrži somatske frazeme ili izraze sa somatskom sastavnicom, internom ili eksternom. Smatra se kako otprilike 30% frazeološkog korpusa svakog jezika pripada upravo somatskoj frazeologiji.

Somatski frazemi nastaju frazeologizacijom slobodnih skupova riječi ili sintagma, koji se zbog česte uporabe i metaforičnosti koriste kao ustaljeni i neslobodni leksički spojevi. Metaforičkim putem osnovno značenje nefrazeologizirane sintagme postaje specifičan znak, tj. ekspresivan naziv za pojavu, djelatnost ili situaciju. Ljudsko tijelo samo po sebi je univerzalija te daje malo prostora za mogućnost variranja u jezicima. Kao sastavnice somatskih frazema

dijelovi ljudskog tijela upotrebljavaju se zajedno s njihovim tradicionalnim funkcijama i simbolikom. Iako ljudsko tijelo u svim jezicima ima iste funkcije, njihova simbolika kulturološki je određena (Kovačević 2012: 16-17).

Istu tezu potvrđuje i Veljanovska (2006: 60-61) ističući kako, ovisno o određenoj kulturi ili civilizaciji, fizičke odlike poprimaju sasvim drugačije semantičke opise. Također, kao primjer navodi usporedbu Hopi Indijanaca kod kojih somatizam srce predstavlja centar misli i pamćenja, za razliku od indoeuropske skupine jezika gdje se gotovo isključivo glava povezuje s intelektualnim funkcijama i sposobnostima.

Frazemsko značenje u velikoj je mjeri uvjetovano simbolikom somatskih sastavnica. Kako je ranije istaknuto, određena simbolika prisutna je u različitim kulturama, religijama i prisutna je u različitim povijesnim razdobljima. Simbolika predstavlja preneseno značenje određenog pojma koje je znatno šire i opsežnije od samog općeg značenja istog. Dijelovi ljudskog tijela kao sastavne komponente frazeoloških izraza tj. frazema koriste se upravo zbog svojih primarnih funkcija i simbolike.

Kada je riječ o poljskim autorima, istaknula bih djelo *Frazeologia somatyczna w gwarach polskich : związki frazeologiczne o znaczeniach motywowanych cechami części ciała* Anne Krawczyk-Tyrpa iz 1987. godine. Iako je riječ o somatskoj frazeologiji koja se prvenstveno odnosi na dijalekte poljskog jezika, autorica na detaljan i sustavan način prikazuje i značajke poljske somatske frazeologije općenito. Kako navodi Krawczyk-Tyrpa, važnost somatizama u frazeologiji, ali i samom jeziku, među prvima je opisao A. Krasnowolski u svojem djelu *Przenośnie mowy potocznej* iz 1905. godine koje je započeo ulomkom *Ciało ludzkie i spostrzeżenia fizjologiczne*.

Somatska nam frazeologija na slikovit način prikazuje naša konvencionalna znanja o svijetu, ali ponajprije nam ukazuje na znanja o ljudskom tijelu i ljudskim osobinama. Frekventnost somatskih frazema jedan je od glavnih razloga što su upravo oni postali temom ovog rada. Krawczyk- Tyrpa u svome djelu citira S. Skorupku koji je svojevrjemenom istaknuo kako su upravo dijelovi čovjekova tijela frazeološki najbogatiji i najproduktivniji jer predstavljaju naše svakodnevno oruđe kojim djelujemo, mislimo, prenosimo, ali i osjećamo (usp. 1987:26). Frazemi sa somatskom sastavnicom *glava* najzastupljeniji su u analiziranim jezicima te predstavljaju neiscrpan izvor informacija o sličnostima i razlikama u ljudskom poimanju tog dijela tijela, njegovim karakteristikama i simbolici.

5. FRAZEMI SA SASTAVICOM GLAVA U MAKEDONSKOM I POLJSKOM JEZIKU

5.1. ZNAČENJE LEKSEMA GLAVA

Imenica *glava*, mak. *глава*, polj. *głowa*, etimološki potječe od praslavenske riječi *golva*. Glava predstavlja „prednji, ponešto odvojeni dio tijela bilateralno simetričnih životinja, u kojem su smješteni prednji dio središnjega živčanog sustava, osjetni organi te prednji dijelovi probavnog i dišnog sustava“ (Hrvatska enciklopedija, 2021).

WSJP (*Wielki słownik języka polskiego*) nudi nekoliko definicija imenice glava tj. *głowa*, no ja ću navesti samo nekoliko: „1. część ciała człowieka lub zwierzęcia, w której znajdują się mózg, oczy i uszy (dio tijela čovjeka ili životinje u kojem se nalaze mozak, oči i uši), 2. osoba; pot. pojedyncza osoba widziana w stosunku do jakiegoś zbioru ludzi (razg. osoba kao pojedinac u odnosu na skupinu ili grupu ljudi), 3. człowiek oceniany; podlegający ocenie pod względem intelektualnym (čovjek kojem se procijenjuju intelektualne sposobnosti), 4. siedlisko myśli; umysł i psychika ludzka (središte misli; ljudski intelekt i rozum) (WSJP: 2021).

Hrvatsko makedonski rječnik iz 2015. godine autorica Dijane Vlatković i Borjane Prošev- Oliver također ističe više značenja imenice glava (mak. глава): „1. преден дел од телото на животно и горен дел од телото на човекот (prednji dio tijela životinja i gornji dio tijela čovjeka), 2. разум (razum), 3. анат. дел од анатомска структура или од органите (anat. dio strukture ili organa), 4. тој што управува со нешто (onaj koji čime upravlja), 5. живот (život), 6. поединец (pojedinac), 7. преден дел од нешто (prednji dio čega), 8. истакнат дел од нешто (istaknuti dio čega), 9. што наликува на тој дел од телото (ono što nalikuje na taj dio tijela), 10. поглавје, глава (poglavlje) (2015:186-187).

Većina ovih značenja leksema glava, doslovnih i prenesenih (metaforičkih), motivirali su i brojne frazeme s tom sastavnicom, što će detaljnije biti prikazano u analizi.

5.2. SIMBOLIKA LEKSEMA GLAVA

U rječnicima simbola glava se određuje kao simbol nadmoći u upravljanju, naređivanju i prosvjetljivanju što je u stvarnosti čini najvažnijim dijelom ljudskog tijela koji upravlja

ljudskim postojanjem. Kao takva je sjedište intelekta, snova i emocija, iz čega proizlazi da je glava simbol objave duha, dok je tijelo objava materije (Kovačević 2012: 107).

Nadalje, *Slownik symboli literackich* donosi detaljnu analizu simbolike leksema glava. Između ostalog spominje se kako glava može simbolizirati svjetlost, nebo, sunce, svemir, mikrokozmos, bitak, izvrsnost, red, autoritet, snagu, hrabrost, znanje, prosvjećenost, mudrost i individualnost. Zanimljive primjere pronalazimo još od doba antike, ali i u Bibliji, posebice u Starom zavjetu. Primjerice, simbolika odsječene glave u *Juditi* prema istoimenoj legendarnoj židovskoj heroini iz Betulije. Zabrinutost za sudbinu svoga židovskog naroda ponukala je Juditu da, koristeći svoju ljepotu, hrabro namami Holoferna, Nabukodonozorova vojskovođu, te mu odrubi glavu. Njegovu odrubljenu glavu odnosi svojim sunarodnjacima. Na taj je način izbavila židovski narod od nadolazeće propasti jer su se Asirci povukli izgubivši vojskovođu Holoferna. Glavu kao simbol mudrosti spominje i prorok Izaija, a glava kao zlato (dragocjenost) u *Pjesmi nad pjesmama*. U Novom zavjetu se glava spominje kao najvažniji dio ljudskoga tijela (prva poslanica Korinćanima), a u mitologiji se povezivala s plodnošću (Orfejeva glava).

6. ANALIZA FRAZEMA SA SASTAVNICOM GLAVA U MAKEDONSKOM I POLJSKOM JEZIKU

6.1. ČOVJEK KAO ŽIVO BIĆE

U prvoj skupini analizirat će se frazemi koji opisuju čovjeka kao živo biće. U njima se somatizam glava percipira kao simbol života, a gubitak glave jednakovrijedno je gubitku života. Također, analizirat će se frazemi kojima je izražena konstantna borba za očuvanjem života te želja za preživljavanjem ili izbjegavanjem opasnosti.

6.1.1. *Preživjeti, ostati živ, spasiti se*

Očuvanje ljudskog života i spas od pogibelji u oba jezika izraženi su frazemima u kojima je prisutna slika izvlačenja i spašavanja glave, s time da se uz somatizam glava javlja i atribut 'živa, cijela, čitava' kojim se dodatno potencira značenje. U makedonskom jeziku su to frazemi: *избави / избавува (извлече / извлекува, изнесе / изнесува) <жива, цела, читава> глава си ја спасува главата; спаси / спасува <жива, цела, читава> глава*. Svi navedeni frazemi imaju značenje 'spašava se *tko*', 'spašava život *tko*'; 'uspjeva izbeći veliku opasnost *tko*'.

Nadalje, frazemi: *извлече / извлекува (изнесува) <жива> глава; излезе / излегува со жива глава; ја извлекува главата; ја изнесува главата на рамена; спаси / спасува <жива> глава* imaju dva značenja. Prvo značenje je 'ostati živ', 'sačuvati život', dok se drugo značenje odnosi na uspjeh prilikom izvlačenja iz ili izbjegavanja teške, opasne situacije.

U hrvatskom su jeziku ekvivalenti frazemi *izvući (iznijeti i sl.) živu glavu* i *spasiti / spašavati glavu komu*. Kod prvog frazema bitno je naglasiti kako i u hrvatskom postoje dopune *cijela* i *čitava*, ali nisu rječnički zabilježene kao u makedonskom. Hrvatski frazem *ostati čitave glave* uz značenje 'ostati živ', ima i dodatnu komponentu značenja: 'ostati nepovrijeđen'.

U poljskom jeziku nalazimo tek jedan primjer frazema kojim je izraženo značenje 'preživjeti, ostati živ', a on glasi *unieść głowę (ktoś unioś całą głowę)* (doslovan prijevod jest *podignuti / podići glavu* no značenje odgovara ovdje analiziranim frazemima te ima značenje 'preživjeti, ostati živ; pobjeći, pretrpjeti situaciju opasnu po život'. Valja istaknuti kako je ovdje riječ o tzv.

lažnim prijateljima. Naime, u hrvatskom jeziku postoji frazem *podići glavu*, no ima drugačije značenje. Riječ je o frazemu koji u oba jezika ima isti sastav i sliku, ali značenje je drugačije.

Nadalje, valja istaknuti kako su poljski frazemi s istim ili sličnim značenjem oblikovani na način da iskazuju isključivo nečiju smrt ili izloženost smrtnoj opasnosti te će biti navedeni u narednoj podskupini frazema.

Uz glavu, u sljedećoj skupini frazema javlja se i somatizam 'ramena'. U ovoj su skupini frazemi značenja 'živ je *tko*'; 'još uvijek je živ *tko*', 'dok je živ *tko*', a to su u makedonskom: <*yume*> *ja носи главата <на рамена>; додека <дури> му е (ја носи) главата на рамена, дури стои глава <на рамена>*. U hrvatskom jeziku postoje ekvivalenti: *izvući (iznijeti i sl.) živu glavu <na ramenu>; imati glavu na ramenima*. Poljski ekvivalent je frazem *nie spadnie ci glowa z karku*.

Navedeni frazemi u kojima je prisutna slika nošenja glave (na ramenima, vratu i sl.) povezana je s načinom ubijanja ljudi u prošlosti. U pozadinskoj je slici tih primjera jedan od najstarijih načina pogublivanja ljudi u prošlosti, a to je odrubljivanje glave. To je bila česta smrtna kazna i provodila se pomoću sprave zvane giljotina koja je stekla veliku popularnost za vrijeme Francuske revolucije. Sam čin pogubljenja podrazumijevao je gubitak glave, a metonimijskim prijenosom značenja glava zapravo označava život.

Dugandžić navodi kako je pozadinska slika koju prenose ti frazemi jednaka, a značenje frazema temelji se na percepciji cjelovitosti ljudskog tijela, u ovom slučaju prikazane u povezanosti glave i ramena, pa je gubitak glave gubitak života (za razliku od ruke, gdje gubitak ruke predstavlja gubitak određenih funkcija). U istu grupu spada i hrvatski frazem *dok je na ramenu glava (glave) komu sa* značenjem 'dok živi *tko*, za života (2019: 63).

Makedonski frazemi *си ја варди (пази, чува) главата; си ја донесе главата дома* frazemi su kojima se iskazuje čija opreznost i izbjegavanje smrtno opasnosti, dok se potonji koristi i kod izražavanja čijeg sretnog povratka.

„Budući da glava u prenesenom značenju označava život, a gubitak glave smrt, tako su i velika opasnost ili rizik vrlo često verbalizirani frazemima sa somatizmom glava. U opasnost se čovjek može dovesti sam, svjesno ili nesvjesno, a takvo stanje može biti uzrokovano i vanjskim okolnostima“ (Dugandžić 2019: 61).

Navedeni frazemi sa sastavnicom glava konceptualiziraju život te se očuvanjem glave u frazemima pokušava izraziti očuvanje samog života, izbjegavanje smrti ili potencijalno

smrtonosne situacije. Glava je ovdje simbol života te se frazemima oslikavaju načini na koje čovjek pokušava sačuvati vlastito postojanje.

6.1.2. Umrijeti, poginuti; smrt, samrt, pogibelj

U analiziranim jezicima se gubitak života ili pogibelj izražava frazemima čija je motivacija ista te počiva na saznanju o povijesnim događajima u kojima se nerijetko bilo kakav bunt, nedoličnost, različitost ili zločin plaćao vlastitom glavom, odnosno pogubljenjem koje je kroz različita povijesna razdoblja i u različitim kulturama imalo svoje specifičnosti. Ipak, uglavnom je bila riječ o odrubljivanju glave mačem, giljotinom i sl.

Takva je praksa motivirala nastanak brojnih frazema sa sastavnicom glava. Riječ je o frazemu *platiti glavom* čiji ekvivalent u makedonskom jeziku glasi *плати / плаќа со главата*, a isti u poljskom glasi *zapłacić (przyplacić) głową (gardłem)* te frazem *dać głowę*.

Frazemi *глава ќе падне; му летна (отиде, падна) главата* svojim začenjem i pozadinskom slikom najviše odgovaraju poljskom frazemu *głowa spadła komu < karku >*. Spomenuti se frazem pojavljuje u sva tri jezika pri čemu su varijacije minimalne. U oba jezika je u ovom frazemu prisutna slika padanja glave (s ramena ili vrata) te je smrt prikazana na gotovo isti način. U hrvatskom jeziku postoje ekvivalentni frazemi: *stajalo je (stajat će) glave koga što; ode glava <komu> <!>*.

Pozadinska slika gubljenja glave prisutna je i u makedonskom frazemu *<cu ja> зуби (зазубува) глава* no, isti je specifičan jer osim spomenutog značenja smrti, ima još nekoliko značenja: 1) 'zanosi se *tko* do krajnjih granica', 2) 'nije snalažljiv *tko*, zbunjen je *tko*', 3) 'zabrinut i preplašen je *tko* te postupa bez promišljanja'. U hrvatskom jeziku postoji frazem *izgubiti glavu* čije je primarno značenje 'izgubiti život, poginuti, umrijeti', ali u određenom kontekstu također može označavati i gubitak razumnog rasuđivanja ili zbunjenost. Sličan je i frazem *му <ja> зеде глава <ма>* koji kao sekundarno značenje ima oduzimanje čije sposobnosti racionalnog, razumnog prosuđivanja.

Му ја изеде / јаде (кутна, падна) главата; му ја смачка (скрши, растури) главата <како на змија>; му ја отсеке (скине) главата <како на врапче, како на пиле> frazemi su kojima se izražava namjera lišavanja života. Neki od njih imaju oblik prijetnje, dok drugi označavaju

već gotov, izvršen čin ubojstva. Poljski frazem *skrócić o głowę kogoś* frazem je sa značenjem 'ubiti koga, lišiti života koga' te je prisutan u hrvatskom jeziku i ima isti oblik *skratiti koga za glavu*.

Ja бара главата <на некого> frazem je koji označava nečiju nakanu da koga liši života, ali njegovo sekundarno značenje vezano je uz politički diskurs i ima značenje tražiti čiju ostavku ili odlazak. U poljskom jeziku je to frazem *domagać się czyjej głowy* koji ima značenje 'zahtijevati čiju smrt (čiju glavu)', no ima i sekundarno značenje, a ono je vezano uz, primjerice, promjenu sistema, najčešće onog političkog.

Osim frazema koji su gotovo isti ili izrazito slični u analiziranim jezicima, postoje i oni koji su specifični za pojedini jezik. Njihova je specifičnost uvjetovana kulturološkim i povijesnim utjecajima na sam jezik. Takav je makedonski frazem *ja дава главата вересуја* kojim se izriče bespotrebna pogibelj ili nepotrebno žrtvovanje. Kako bi se поближе objasnio ovaj specifičan makedonski frazem najprije valja objasniti samo značenje riječi *вересуја* (veresija). U *Makedonskom digitalnom rječniku* riječ veresija je definirana kao 'кредит, купување или давање на доверба, на почек'. *Hrvatski jezični portal* veresiju definira kao 'davanje robe na vjeru, na dug, na poček, obično u maloprodaji' te se koristi kao žargonizam. Sama riječ etimološki potječe iz turskog jezika (*veresiye*) te je upravo zato češća i specifična kada je riječ o makedonskom jeziku. U pozadinskoj slici frazema je davanje vlastite glave ni za što; bez nekog pravog razloga ili konkretnog cilja.

Osim makedonskog, poljski jezik također ima specifične frazeme koji oblikom ne odgovaraju onima u makedonskom i hrvatskom jeziku. Primjerice, u poljskom jeziku postoji arhaičan frazem *dać / oddać (położyć) głowę pod topór (miecz)* s istim značenjem 'umrijeti, poginuti', odnosno 'biti ubijen sjekirom ili mačem'. Upravo se na sastavnice *miecz* (mač) i *topór* (sjekira) odnose na načine pogubljenja koji su karakteristični za prošla vremena. Postoji i varijanta istog frazema koja glasi *dać (oddać, położyć) głowę pod miecz (topór) katowski*. U suvremenom poljskom jeziku javlja se i frazem *dać, (kłaść, położyć, tracić, stracić) głowę* s istim značenjem 'umrijeti ili poginuti'.

Złożyć głowę w ziemi frazem je koji ima značenje 'biti pokopan' (*biti dva metra pod zemljom*).

Глава <од рамена> дава; главата <си> ја дава frazemi su sa značenjem 'žrtvovati vlastiti život'; 'žrtvovati se ili garantirati životom'; 'biti uvjeren, siguran u što' te je u njima također prisutan motiv glave (i ramena).

6.1.3. Životna, smrtna opasnost

Frazemi u makedonskom jeziku koji označavaju smrtnu opasnost, ugrožen život ili bezizlaznu situaciju: *главата му е во торба; ја носи (клава, става, пика) главата во торба, главата му вису <на конец>; главата му е на влакно обесена; со главата в торба оди.*

Njihovo primarno značenje je 'riskirati do krajnjih granica' i 'naći se / nalaziti se u smrtnoj opasnosti'. U pozadini je slika glave u torbi, a taj motiv je prisutan i u hrvatskim frazemima: *glava je u torbi komu; nositi (imati, držati) glavu u torbi.* Zanimljiva je etimologija spomenutog frazema, a najraniji zapisi mogu se povezati sa Starim zavjetom. Naime, frazem je direktno povezan s običajem odsijecanja i donošenja neprijateljskih glava vladarima ili njihovim zastupnicima kao dokaz pobjede u bitci ili dvoboju. Primjerice, u Starom zavjetu je o borbi Davida i Golijata napisano: „A David uze glavu Filistejca, i odnese je u Jeruzalem, a oružje njegovo ostavi u svom šatoru.” Nadalje. Postoji i frazem *носи туѓа глава* koji je ironičnog karaktera, a označava osobu koja se nalazi u stalnoj opasnosti te je izložena potencijalnoj pogibelji u svakom trenutku.

Makedonski frazemi *главата е во прашање; <си> ја излага / изложува главата; <си> ја клава (пика, става, тура) главата на коцка; главата му е на коцка; си ја ризикува главата; се коцка (се шегува) со својата глава; си игра со главата* nemaju poljski ekvivalent, no jedan od ekvivalenata prisutan je u hrvatskom jeziku *staviti / stavljati glavu na kocku*, no valja spomenuti i frazem *staviti / stavljati glavu na panj*. Ipak, u hrvatskom su djelomični ekvivalenti frazemi *kockati se sa životom, staviti život na kocku* koji za sastavnicu nemaju *glavu* nego *život*.

Frazem *staviti / stavljati glavu na panj* ima značenje 'izložiti se / izlagati se smrtnoj opasnosti, izložiti / izlagati život opasnosti, riskirati život' i u svom semantičkom talogu ima povijesnu sliku pogubljenja odsijecanjem tj. odrublivanjem glave. S druge strane, frazem *staviti / stavljati glavu na kocku* ima drugačiju sliku u svom semantičkom talogu. Slika prisutna u ovom frazemu jest čin kockanja koji se smatra velikom ovisnošću koja najčešće vodi u potpunu propast. Konkretno, u ovom frazemu označava kako čovjekov život, njegova egzistencija ovise o sreći koja je uvjetovana bacanjem kocke.

Nadstawiać głowę (głowy) poljski je frazem sa značenjem 'izlagati se / izložiti se velikoj opasnosti, riskirati' što je opisano samim glagolom *nadstawiać* koji u spomenutom frazemu izražava izlaganje glave tj. izlaganje samog života opasnosti.

U analiziranim jezicima registriran je frazem koji je antičkog tj. mitološkog podrijetla: makedonski frazem *над глава му виси (нешто)*, poljski *wisi coś nad głową; wisi jak miecz (Damoklesa) nad głową* te hrvatski *visi mač nad glavom komu*. Oba frazema označavaju prijetnju, izloženost nekoj vrsti opasnosti, nesreći i sl. U poljskom je frazemu prisutna sastavnica Damoklov, dok je u ostalim jezicima ona izostavljena. Etimologija ovog frazema potječe iz mita o Damoklu koji je bio dvorjanin sirakuškoga tiranina Dionizija mlađega (IV. st. pr. Kr.), laskavac koji je često hvalio sreću svojega gospodara. Prema predaji, Dionizije mu je priredio gozbu i objesio iznad njegova sjedišta na tankoj niti mač, čime je simbolički pokazao trajnu opasnost koja ugrožava prividnu vladarovu sreću. Izraz *Damoklov mač* poslovično označuje stalnu pogibelj koja nekomu prijete (Hrvatska enciklopedija, 2021.)

U sva su tri jezika registrirani i frazemi koji uz glavu imaju i somatizam *kosa* ili *vlas*. U poljskom jeziku je to *włos ci z głowy nie spadnie* koji ima značenje 'ostati na sigurnom; biti siguran od opasnosti'. Ekvivalent poljskog frazema u makedonskom jeziku glasi *влакно да не му падне (фали) од главата* sa somatizmom *влакно (vlas)*, a u hrvatskom *da ne fali komu ni dlaka (vlas) s glave*. Spomenuti frazemi sadrže istu pozadinsku sliku u sva tri jezika.

U makedonskom jeziku značenje 'biti na sigurnom; biti siguran od opasnosti' ima frazem *cu ja држи главата под покрив*. Pozadinska slika ovog frazema jest glava pod krovom tj. glava na sigurnom mjestu. Ovaj frazem možemo lako povezati s hrvatskim izrazom *imati krov nad glavom* koji, osim prvotnog značenja koje se odnosi na boravak u prostoriji ili građevini s krovom, ima i značenje 'biti na sigurnom; osjećati se sigurno'

Spada (wali się) coś (nieszcęście, kłopot) na czyją głowę frazem je koji se koristi za izražavanje čije loše sreće, odnosno neke vrste opasnosti koja prijete nesretnome pojedincu. Doslovan prijevod jest 'pada (urušava se) što na čiju glavu (najčešće nesreća ili nedaća)', no u svome značenju odnosi se na određenu opasnost koja prijete pojedincu.

6.1.4. Ubiti koga, prijetiti komu

Strącić komu głowę (hardą) poljski je frazem kojim se također izražava namjera lišavanja života te se može koristiti i u obliku kletve, odnosno prijetnje. Zanimljiv je oblik koji se koristi umjesto sastavnice glava, a riječ je o sastavnici koja ima oblik opisnog pridjeva kojim se

izražava čija ponositost i odbijanje pokoravanja (hardy człowiek = ponosit, gord, neugnjetavan, itd. čovjek).

Nalożyć (naznaczyć, nastawać) cenę (nagrodę) na czyją głowę frazemi su koji imaju značenje 'odrediti cijenu čije glave', 'određivanje nagrade za čiju smrt'.

Krew, krzywda, wina czyja spada na czyją głowę frazem je koji označava čiju krivnju, odgovornost za smrt.

Također, valja spomenuti i frazem *zapłacić za głowę* koji u doslovnom prijevodu glasi 'platiti za čiju glavu', dakle koristi se u smislu čijeg odgovaranja za ubojstvo, kažnjavanja čijeg zločina. U makedonskom jeziku postoji frazem *со глава<ма> ќе <си> плати* koji se koristi kao svojevrsna prijetnja komu. Njome se izriče mogućnost gubitka glave (života) u slučaju nepoštivanja ili neizvršavanja čega.

Specifični su i frazemi u hrvatskom jeziku sa značenjem 'ubiti koga', 'lišiti života koga pucnjem u glavu': *prosvirati glavu komu*, te oblik koji nosi značenje 'počiniti samoubojstvo'- *prosvirati sebi (si) glavu*. Oni su nešto određeniji jer impliciraju da je sredstvo oduzimanja tuđeg ili vlastitog života vatreno oružje, tj. ubojstvo pucnjem u glavu. U hrvatskoj građi postoji i frazem *ucijeniti čiju glavu* koji se odnosi na raspisivanje nagrade za čije ubojstvo te frazem *ode glava* sa značenjem 'čovjek lako nastrada, može se nastradati, može se život izgubiti, nastradat ćeš'.

6.1.5. Garantiranje istinitosti

Naposljetku, kao posebnu podskupinu, valja izdvojiti frazeme kojima se izriče garantiranje istinitosti ili uvjerenosti u što koji su u trima jezicima opisani ekvivalentnim frazemima. Specifičnost ovih frazema jest upravo spremnost na gubitak života u slučaju neistinite tvrdnje.

U makedonskom jeziku je to frazem *глава<ма> <си> <ја> сеќе (омсеќе)* koji ima više značenja: 1) 'biti sasvim siguran da će se što dogoditi', 2) 'biti potpuno uvjeren u što, garantirati što životom'. U poljskom jeziku postoji frazem *dawać głowę* sa značenjem 'garantirati istinitost čega, biti uvjeren (siguran) u što', a hrvatski ekvivalent spomenutih frazema jest *dao bih glavu da...*

Hrvatski frazem *dati / davati (staviti / stavljati) ruku u vatru* različite je strukture te kao glavnu sastavnicu ima imenicu *ruka*, no svojim značenjem odgovara gore navedenim frazemima. Zanimljivo je tumačenje koje navodi Dugandžić u usporedbi hrvatskih i ukrajinskih frazema,

no ista usporedba može se primijeniti i u ovome radu: „U oba frazema iskazuje se spremnost izložiti vlastitu ruku opasnosti da se bez nje ostane, ili da postane nefunkcionalna, čime se pokazuje uvjerenost u neki događaj ili povjerenje u neku osobu. Ovim frazemima odražavaju se i stari rituali kod sklapanja dogovora gdje se tražila garancija, pa je tako ruka igrala ulogu jamca (Frazer, 2002), što je dobilo izražaj na leksičkoj razini u cijelom tvorbeno-semantičkom gnijezdu“ (2019: 206).

U analiziranim frazemima sa somatskom sastavnicom *glava* dodatno se implicira uvjerenost u istinitost izrečene tvrdnje. Naime, u frazemima sa somatskom sastavnicom *ruka* ne radi se o gubitku samog života u slučaju gubitka tog dijela tijela, što nije slučaj s frazemima koji kao sastavnicu imaju somatizam *glava*. Glava se smatra najvažnijim dijelom ljudskog tijela. Njezina je važnost izražena i njezinim položajem koji je sam po sebi najviši gledajući iz vertikalne perspektive. Riječ je o položaju koji se još u mitologiji smatrao krucijalnim- usmjerenim ka nebu, a samim time ka duhovnom i božanskom. Svi dijelovi tijela nalaze se ispod glave te samim time streme ka zemaljskom i tjelesnom, čime se dodatno potvrđuje njeno prvo mjesto u hijerarhiji (usp. Nedkova, 2011: 54).

U ovom poglavlju se iz perspektive somatske frazeologije iznijela teza o glavi kao najvažnijem dijelu ljudskoga tijela. Analizirani jezici u svojoj somatskoj frazeologiji koncipiraju glavu kao život, a frazeološka uporaba te sastavnice otkriva brojne konceptualne metafore, metonimije i konvencionalna znanja. Kako je mozak smješten u glavi i upravlja svim ostalim funkcijama ljudskog tijela, tako se lako može zaključiti kako je glava najvažniji njegov dio. Upravo je u frazemima česta pojava upotrebe *glave* i *mozga* kao sinonimskih sastavnica. Kognitivni mehanizam odgovoran za nastanak pojedinih frazema odnosi se na metonimijska svojstva koja se konceptualnom analizom također pripisuju glavi koja “stoji za” nekoliko ciljnih domena, a jedna od najvažnijih je GLAVA STOJI ZA ŽIVOT. Kombinacija motiviranosti konvencionalnim znanjem i metonimijom očituje se i u brojnim frazemima sa somatizmom *glava* koji znače smrt, životnu opasnost ili sigurnost (jamčenje), a gdje bi glava bila metonimija za život. Zanimljivo je primijetiti i velik broj frazema u kojima se spominje gubitak života, smrt te pogibelj. Činjenica jest da su se ljudi oduvijek bili i fascinirani, ali i prestravljeni kada je u pitanju smrt. Iako je ona sastavni dio života te ne postoji živo biće koje je uspjelo izbjeći „svoj kraj“, u jeziku se pojavljuje tendencija da se sama riječ smrt zamijeni nekom drugom

sastavnicom, što je, možda i najvjernije, prikazano upravo u frazeologiji. Također, takva tendencija nam omogućava uvid u suodnos konkretnog i apstraktnog, odnosno izražavanje apstraktnih domena onim konkretnima. Osim kognitivnolingvističkih mehanizama, motivacija frazema se crpi i iz konvencionalnog znanja o povijesnim mitovima, običajima usmrćivanja i kažnjavanja iz prošlosti što je vidljivo u brojnim frazemima u analiziranim jezicima.

6.2. ČOVJEK KAO MISAONO BIĆE

Ovaj dio posvećen je frazemima koji oslikavaju čovjeka kao misaono biće; njegove osjete, emocionalna stanja, intelektualna stanja, osobine i karakterne odlike. Prvi dio analize odnosi se na pozitivne ljudske osobine ili karakterne odlike poput hrabrosti ili mudrosti, dok se druga podskupina odnosi na negativne ljudske osobine i karakterne odlike. Nadalje, kao posebna skupina izdvojena su čovjekova stanja, ponašanje te rezultati ljudskog djelovanja u kojima su frazemi također podijeljeni u zasebne podskupine na temelju njihova značenja.

Frazemi sa somatskom sastavnicom glava u najvećoj se mjeri odnose upravo na ljudske osobine i čovjekovo djelovanje ili ponašanje. Glavu možemo smatrati svojevrsnim spremištem znanja, informacija, ali i osjećaja.

6.2.1. Pozitivne ljudske osobine i karakterne odlike

6.2.1.1. Pokornost, poniznost, poslušnost, iskazivanje poštovanja

Ovu podskupinu frazema možemo povezati s mimikom i gestama jer većini motivacija počiva upravo na neverbalnoj komunikaciji. Geste kao govor tijela (pokreti ruku, nogu, glave, ramena i tijela) i mimika kao govor lica (pokreti mišića lica i očiju) važan su dio neverbalne komunikacije, no kako bismo ih prepoznali i razlikovali od ostalih ljudskih radnji koje nemaju komunikativnu svrhu, moraju posjedovati tri važna obilježja, a to su: formativnost, komunikativnost i ustaljenost forme. Geste i mimika imaju svoju pragmatičku vrijednost te se upravo u frazeologiji susreću s jezičnim sredstvima komunikacije. Upravo su frazemi najprimjerenije jezične jedinice kada je riječ o preuzimanju informativne i komunikativne vrijednosti gesta i mimike (Hrnjak, 2005).

U makedonskom jeziku se frazemima *преклони / преклонува (сведнува / сведува, веде / ведне, свиткува / свива) глава* iskazuje čija pokornost ili poniznost. Spomenuti frazemi imaju značenje 'postati / postajati pokoran; popustiti / popuštati; potčiniti se / potčinjavati se, pokoriti se / pokoravati se'.

Ведната (наведната) глава; со наведната глава varijantni su frazemi koji imaju isto značenje kao već spomenuti frazemi. Koriste se za poniznog, podčinjenog čovjeka koji iskazuje teškoće nošenja sa nametnutom situacijom.

Schyłać / pochylać (spuszcząć) głowę <przed kim (przed czym)> frazemi su kojima se isto iskazuje u poljskom jeziku.

Pognuti glavu (šiju) <pred kim> hrvatski je ekvivalent spomenutim frazemima. Može se zaključiti kako se isti oblik frazema pojavljuje u trima jezicima te je osobina poniznosti opisana na isti način. Za sva tri jezika je u navedenim frazemima karakteristična metaforičnost (gore-dobro, dolje-loše). Iz kognitivnolingvističke perspektive, navedene frazeme možemo protumačiti kao rezultat orijentacijskih metafora. Orijetacijske metafore, kako navodi B. Barčot (2016:16), vezane su uz temeljne ljudske prostorne odnose poput gore – dolje, unutra – vani, sprijeda – straga, centralno – periferno, duboko – plitko i sl. Sve su orijentacijske metafore nastale temeljem iskustva čovjekova tijela koje u fizičkom okruženju funkcionira na određen način. Iako smo često toga potpuno nesvjesni i u našoj je kulturi nekoliko uvriježenih orijentacijskih metafora. Primjerice, *dobro* se povezuje s nečim što je *gore* (vidljivo je na primjeru izraza *imati visoke standarde*), dok se *loše* povezuje s nečim što je *dolje* (*pasti na niske grane*).

Nadalje, pognuta glava kao znak predaje ili pokoravanja temelj je frazema u trima jezicima kojima se iskazuje značenje pokoravanja ili pokornosti. Tako hrvatski frazem *pognuti glavu (šiju)* (postoji i oblik *prignuti / prigibati glavu*) te ekvivalenti u makedonskom i poljskom jeziku doslovce prenose sliku denotata i imaju značenje 'pokoriti se'. U sva tri jezika u navedenim je frazemima prisutna slika čovjeka koji činom spuštanja glave iskazuje svoju pokornost, teško prihvaćanje postojećeg stanja ili vlastitu posramljenost i potištenost.

U poljskom se jeziku frazemom *chylić głowę (czoło, czoła) przed kimś (czymś)* iskazuje poštovanje ili divljenje prema *kome* ili *čemu*.

„Kod frazema *prignuti/prigibati (pognuti/pogibati, sagnuti/sagibati) glavu pred kim* do značenja 'pokoriti se/pokoravati se komu' dolazimo putem slike položaja tijela čovjeka koji se klanja drugoj osobi i na taj način joj se pokorava“ (Hrnjak, 2005: 42).

Također valja naglasiti, iako se osobina poniznosti uglavnom smatra pozitivnom, ona može poprimiti i određenu negativnu konotaciju kada je riječ o poniznosti uvjetovanoj nekom vrstom prisile ili činom ponižavanja.

6.2.1.2. Ponos

Frazemi ove podskupine lako se mogu svrstati u grupu frazema gestovnog podrijetla jer su utemeljeni na gestama kojima čovjek izražava svoja unutarnja stanja i osjećaje.

Со дигната (крената) глава frazem je koji se u makedonskom jeziku koristi za izražavanje čije smjelosti ili ponosa. U tom je frazemu prisutna slika uzdignute glave kojom se dočarava ponos i uvjerenost u ispravnost postupaka ili visok moral.

Podnieść głowę frazem je koji ima dva značenja. Prvotno značenje je 'ohrabriti se, osjećati se sigurnije u sebe; dignuti glavu', dok je njegovo sekundarno značenje 'pobuniti se; prestati biti pokoran, podređen'. Ista je pozadinska slika te isto značenje prisutno u hrvatskim i makedonskim frazemima (*dići/ dizati (podići/ podizati i sl.) glavu; uzdignute glave; со крената глава*). Poljski frazem *nieść (nosić) głowę (czoło) dumnie (prosto, wysoko)* također ima istu pozadinsku sliku govora tijela u kojem uzdignuta glava pokazuje sigurnost u sebe i svoje postupke, za razliku od pognute glave.

Kako navodi A. Hrnjak u ovakvim je frazemima prisutna slika „čovjeka uspravnog držanja, visoko podignute glave, spremnog svakog pogledati u oči, a takvo je držanje u govoru tijela znak ponosa, ali i oholosti do koje ponekad pretjerani ponos dovodi“ (2005: 37).

6.2.1.3. Dostojanstvo

U poljskom jeziku postoji kolokvijalni frazem koji se koristi za iskazivanje čijeg dostojanstva, odnosno, razvija frazeološko značenje kako osoba neće izgubiti vlastito dostojanstvo (vlastitu vrijednost) ako napravi ili izvrši neki zadatak ili zadaću. Takav frazem postoji i u hrvatskom jeziku, a glasi: *neće pasti kruna s glave komu*.

U navedenom je frazemu ključna upravo simbolika krune, odnosno metonimija kojom je kruna predstavljena kao moć ili vlast, a glava je važna za upotpunjavanje značenja jer je općepoznato kako se kruna nalazi upravo na glavi.

Poljski ekvivalent ima potpuno isti oblik i isto značenje: *korona ci z głowy nie spadnie*. Postoji i varijantni oblik istog frazema: *nie spadnie ci głowa z karku / włos ci z głowy nie spadnie*.

U makedonskom se jeziku isti frazem pojavljuje u obliku bez sastavnice *glava*: *ќе му падне круната*, no ima isto značenje kao i frazemi u poljskom i hrvatskom jeziku.

6.2.1.4. Hrabrost (ohrabrivanje)

Glavu gore <!> frazem je koji se u hrvatskom jeziku koristi kao svojevrsno ohrabrenje, no može se koristiti i kao izraz utjehe (nemoj tugovati <!>). Prema B. Kovačević (2006: 134) ovaj frazem „osim koncepta ohrabrenja nosi i specifikaciju - ostati vedar (veseo) unatoč teškim okolnostima.“.

Głowa (uszy) do góry! poljski je ekvivalent hrvatskom frazemu te istom odgovara i oblikom i značenjem. Jedina razlika je varijantni oblik u kojem se osim *glave* kao sastavnica koriste *uši*. U makedonskom jeziku postoji ekvivalent ovom frazemu, a on glasi *горе главата; дигни (крени) ја главата* <!>. U sva tri jezika ovi su frazemi registrirani kao uzvični.

Podnieść głowę frazem je koji ima dva značenja. Prvotno značenje je 'ohrabriti se, osjećati se sigurnije u sebe; dignuti glavu', dok je njegovo sekundarno značenje 'pobuniti se; prestati biti pokoran, podređen'. Ista je pozadinska slika te isto značenje prisutno u hrvatskim i makedonskim frazemima (*dići/ dizati (podići/ podizati i sl.) glavu; uzdignute glave; со крената глава*). Navedeni frazemi spadaju u vrstu višeznačnih frazema jer svojim prvotnim značenjem mogu se svrstati u skupinu frazema kojima se izražava ponos, a prema njihovom sekundarnom značenju možemo ih svrstati i u ovu skupinu.

6.2.1.5. Mudrost, razboritost, inteligencija

Kao što je već navedeno, glavu možemo percipirati kao svojevrsni centar uma, inteligencije, mudrosti i razuma. Gotovo je nemoguće govoriti o frazemima koji iskazuju inteligenciju ili mudrost, a da pritom ne bude riječi o konceptualnoj metafori na kojoj su isti i utemeljeni. Najčešće je riječ o konceptualnoj metafori GLAVA JE SPREMNIK kojom se, primjerice, ideje ili misli definiraju kao nešto što je formirano izvan glave te je potrebno pronaći adekvatno

mjesto (spremnik) gdje bismo ih pohranili. Fiksiranjem u glavu ideje postaju brojive i dostupne te se onda može reći kako je upravo glava spremnik tih istih ideja ili misli.

Има во главата; не паднал на глава frazemi su koji se u makedonskom jeziku koriste za inteligentnu, pametnu i razboritu osobu.

Mieć coś (olej, dobrze <powkładane>) w głowie poljski su frazemi koji imaju isto značenje. Ovdje je zanimljivo istaknuti kako se u hrvatskom i makedonskom jeziku inteligencija iskazuje sastavnicom sol, a poljski ekvivalent ima sastavnicu *olej* tj. ulje.

U hrvatskom se jeziku pojavljuju dva frazema: *imati mozga u glavi; imati soli u glavi*. Prvi frazem sadrži dvije komponente koje najčešće vežemo uz inteligenciju, odnosno, ljudsko znanje i pamet kao takvu. Te dvije komponente su mozak i glava. Kako nam naše konvencionalno znanje govori, mozak se nalazi u glavi, dakle, glavu možemo smatrati svojevrsnim spremištem znanja i informacija. Isto tako, u potonjem se frazemu spominje sol kao tvar pohranjena u glavi. Isti ima i svoj ekvivalent u makedonskom jeziku *има зрно сол во главата*. Simbolika soli u slučaju spomenutog frazema oblikuje njegovo frazeološko značenje ('imati pameti, biti pametan'). Motivacija frazema povezana je s konvencionalnim znanjem o soli kao začinu koji ima najvažnije i najistaknutije mjesto kada je riječ o kulinarstvu.

Također, u makedonskom postoji frazem *учена глава* koji ima dva značenja: 1) učen čovjek; učenjak; znanstvenik, 2) obrazovan čovjek.

Tęga (otwarta, mądra) głowa poljski je frazem kojim se iskazuje čija pronicljivost, inteligencija ili izvanredne sposobnosti. Spomenuti frazem koristi se u obraćanju s poštovanjem o mudrom, pametnom čovjeku.

Čovjek koji je pametniji, informiraniji od drugih u makedonskom se jeziku izražava frazomom *за глава е повисок*. Postoji i varijantni oblik *стои за цела глава повисоко (од некого)* sa značenjem nadmašuje *tko koga* svojim kvalitetama i svojom pojavom.

Ekvivalenti spomenutim frazemima u poljskom jeziku su: *bić / pobić kogoś (coś) na głowę* odnosno, 'značajno nadvisiti *koga* ili *što* u nekom smislu; nadmašiti, prevladati, nadići ili pobijediti *koga* u rivalstvu, u bitci, zadati *komu* poraz; poraziti *koga*' te frazem *przerastać (przewyższać) kogoś o głowę* koji ima značenje 'nadvladati, nadvisiti, nadmašiti *koga* u čemu; biti bolji od *koga* u čemu'.

My seče (фаќа) <умот> главата frazem je s dva značenja. Njegovo prvo značenje označava pametnu osobu koja brzo shvaća, dok se drugo značenje odnosi na osobu koja se zna dobro postaviti u određenoj situaciji; brzo reagirati.

Pracować głową poljski je frazem sa značenjem razboritog i racionalnog promišljanja. Drugim riječima, njime se opisuje pametna osoba koja svaku situaciju pokušava sagledati iz više perspektiva. Doslovno značenje frazema jest *raditi glavom*, no zapravo je riječ o radnji koja podrazumijeva korištenje uma tj. glave kako bi se riješio neki problem. Sličan frazem je i *z głową* čije se prvo značenje odnosi na način čijeg razmišljanja ('na pametan, razuman, racionalan, promišljen način'), dok se drugo značenje odnosi na opis čovjeka ('izvanredan, inteligentan, dobar u svojem području; svojoj struci').

Główka (baška) pracuje kolokvijalan je frazem koji se koristi za koga tko misli, razmišlja, promišlja; ima dobru ideju, sjetio se dobre ideje *tko*. Sastavnica *główka* deminutiv je imenice glava, a sastavnica *baška* jedan je od sinonima riječi glava.

Iako su brojčano inferiorni, frazemi kojima se iskazuju pozitivne ljudske osobine obuhvaćaju širok spektar osobina, no ponajprije je riječ o frazemima koji se odnose na ljudsku inteligenciju, dostojanstvo i razboritost. U ovom se poglavlju većina frazema može opisati kroz posebnu vrstu ontološke metafore GLAVA JE SPREMNIK. To se prvenstveno odnosi na podskupinu frazema kojima se ističe čija inteligencija, razboritost ili mudrost. "Imanje čega u glavi, tj. mozga, glavni je pokazatelj da čovjek ima razvijenu sposobnost razmišljanja, odnosno da ima određena znanja koja ga čine pametnim. U razumijevanju se oslanjamo na konvencionalno znanje koje nam govori da je mozak smješten u lubanji. Kako znamo da mozak jest sjedište inteligencije i da je smješten u glavi, vjerojatno je da uzimamo glavu kao prikaz inteligencije. Imati mozga znači biti dovoljno pametan i ne učiniti nešto što bi učinio onaj koji nema mozga (ima organ, ali ponaša se kao da ga nema)" (Kovačević, 2012: 46).

Drugi kognitivni mehanizam koji služi kao motivacija nastanka pojedinih frazema odnosi se na metonimijska svojstva koja se konceptualnom analizom također pripisuju glavi te određenim ciljnim domenama. Jedna od tih domena je i mentalna sposobnost.

Frazemi ove podskupine imaju i svoje antonimne varijante koje su navedene u sljedećem poglavlju.

6.2.2. Negativne ljudske osobine i karakterne odlike

Frazemi u ovoj skupini uglavnom su pejorativo obilježeni i svojstveno im je da se, prije svega, odnose na negativne ljudske osobine. Zanimljivo je dodati i kako su izrazito brojniji od onih koji se odnose na pozitivne ljudske osobine.

6.2.2.1. Glupost, nedostatak inteligencije

Kada je riječ o negativnim ljudskim osobinama, nedostatak inteligencije tj. glupost zasigurno spada među najzastupljenije koncepte u frazeologiji. U analiziranim jezicima postoji velik broj frazema kojima se izražava nedostatak inteligencije, odnosno glupost, što je i očekivano uzevši u obzir da je glava centar za razmišljanje i shvaćanje te da se frazemima uglavnom negativno ocjenjuju nepoželjne ljudske karakteristike.

Prema O. Levčenko, arhetipne ideje koje se nalaze u osnovi verbalizacija intelektualne ograničenosti su nedostatak nečega što bi u glavi trebalo biti, prisutnost nečega što tamo ne bi trebalo biti, praznina u glavi, neprikladni materijal od kojeg je glava izrađena, nešto se pokvarilo (glava kao mehanizam), udarac po glavi uzrokuje gubitak misaonih sposobnosti i nerazumna glava je glava životinje (usp. Dugandžić, 2019: 75-76).

Ona se najčešće iskazuje opisom puste, prazne ili tupe glave, u kojoj nema mozga tj. pameti pa je tako ista slika prisutna u makedonskom i hrvatskom jeziku u frazemu *без (нема) тпу чисту во главата*. Hrvatski ekvivalenti su *nemati <baš> previše u glavi; nemati tri čiste u glavi*. Potonji hrvatski frazem je najvjerojatnije povezan sa sekundarnim značenjem priloga čisto (bistro, jasno, vedro). Pozadinska slika frazema sadrži glavu koja je na neki način zamućena, nejasna tj. nije bistra te se njome pokušava dočarati kako um osobe, koja se može okarakterizirati kao neinteligentna, nije čist i jasan. U ovom je slučaju inteligencija znak čistoće uma, a glupost je znak njegove zamućenosti. Zanimljivo je tumačenje V. Broza koji je za ovaj numerički i somatski frazem, pomoću istraživanja, opisao i dokazao njegovu višeznačnost: „s jedne strane imamo značenje ‘biti plašljiv, neodlučan, u strahu’; ‘nemati hrabrosti za što’, a s druge strane ‘biti glup ili neinteligentan’“ (2015: 51). Iz njegova istraživanja vidljivo je kako se neizrečena imenica u frazemu povezuje s imenicama misli, pamet, vijuge, daske i sl. Za potonje dvije imenice nudi sljedeće objašnjenje: „Imenice vijuge i daske su metaforične, ali razlikuju se po značenjskoj raščlanljivosti. Vijuga je u svom osnovnom značenju krivulja u

obliku izvijene crte koja se sve više udaljava od središta, a u ekstenziji značenja na temelju izgleda postaje i nabor kore velikoga mozga. Daske su mnogo manje transparentne, a govornicima su poznate iz frazema *nekome fali daska u glavi* i *nemati sve daske u glavi* ('ne biti pri zdravoj pameti'), na koje se oslanjaju prilikom interpretiranja frazema *nemati tri čiste*“ (2015: 51).

Navedeni frazemi opisuju čovjeka kojemu puno toga nije jasno, čovjeka koji nije pametan. U poljskom je to frazem *mieć pusto w głowie* kojim se također opisuje slika glave koja je potpuno prazna. *Bez głowy* poljski je frazem koji ima isto značenje - označava osobu koja nije pametna (glupa, „prazna glava“).

Nadalje, u makedonskom jeziku postoje i frazemi poput: *глава-лејка; глава-тиква; празна (шуплива) глава* s istim značenjem. U poljskom jeziku postoje varijantni oblici frazema s istim značenjem: *barania (kapuściana, ośla, pusta) głowa* koji se koriste za opis čovjeka koji je intelektualno ograničen, lakomislen, tup, glupav. Hrvatski ekvivalenti su: *prazna (šuplja) glava, pileća glava, drvena (dubova, hrastova) glava, bukova glava*.

Također, postoji i kolokvijalan frazem *tępa głowa* za opis neinteligentnog čovjeka; čovjeka koji je glupav, ograničen. *Głowa do pozłoty* frazem je koji se koristi za glupog ili naivnog čovjeka.

Mieć kielbie we łbie; mieć zielono (pstro, siano, fiola, fiu bździu, mętlík, sieczkę, pustki) w głowie varijantni su oblici frazema koji u pozadini imaju sliku čovjekove glave ispunjene, primjerice, sijenom ili pak potpunom prazninom. Ovdje je bitno spomenuti kako neki od navedenih poljskih frazema imaju svoje ekvivalente u hrvatskom jeziku- *imati slamu (piljevinu) u glavi*, odnosno *mieć siano (sieczkę) w głowie*.

U makedonskom se jeziku koriste frazemi *cu sedu co glavata meѓy yuu* ili *(ne) mu sече умот во главата*. Zanimljiv je i makedonski frazem *му фали умница <во главата>* koji u hrvatskom jeziku označava ludost (*fali komu daska (letva) u glavi*), no u makedonskom se koristi za izražavanje čije gluposti.

Главата не <му> е за две нозе frazem je kojeg karakterizira ironičnost, a koristi se kada netko kroz šalu pokušava opisati koga kao glupog ili umno ograničenog.

U hrvatskom se jeziku, uz već ranije spomenute frazeme, također koristi i frazem *imati tvrdu glavu*. Frazemsko značenje ovog frazema je čovjek koji je priglup, glup ili ima otežano shvaćanje. No, kako navodi B. Kovačević također može ukazivati i na ljudsku tvrdoglavost jer pridjev tvrd „u definiciji nosi sem 'nedokaziv', a slika tvrde glave koju imamo upućuje da se ne

može lako razbiti, da u nju ništa drugo ne možemo ubaciti, što znači da će osoba teško promijeniti svoje stavove i razmišljanja.“ (2006: 166).

Zanimljivo je tumačenje E. Nedkove na primjeru bugarskog jezika koje je, s obzirom na pripadnost istoj skupini te brojnim sličnostima, primjenjivo i na makedonski, poljski i hrvatski jezik. Kolektivno stereotipno poimanje glupog, neinteligentnog čovjeka povezano je s niskim stupnjem intelektualnih mogućnosti i sposobnosti adekvatnog rasuđivanja i razmišljanja te se „negativna interpretacija intelektualnih sposobnosti pojedinca najčešće iskazuje upotrebom raznih zoomorfni i fitogenih metafora, kojima se čovjek uspoređuje sa stvarima iz biljnog i životinjskog svijeta“ (2011: 55).

6.2.2.2. Ludost, zanesenost

U makedonskom jeziku koriste se varijantni oblici frazema *делнат* (*мрднат, нетокму, удрен, чукнат*) *во главата*. Hrvatski ekvivalent je frazem *udaren u glavu (mozak)*, no i u hrvatskom jeziku postoji pridjev *čuknut* sa značenjem razg. pejor. 'koji nije potpuno pri sebi, koji nije sasvim normalan; udaren, ćaknut, šuknut'.

Запалена глава frazem je kojim se označava zanesen čovjek, zanesenjак ili čak, u nekom smislu, fanatik. Hrvatski je ekvivalent frazem *usijana glava* kojim se također opisuje čovjek ludih zamisli, zanesenjак ili fanatik.

Луда глава je frazem s dva značenja. Njegovo prvotno značenje odnosi se na nepromišljenog čovjeka; bezumnog čovjeka, dok se drugo značenje koristi za opis nezrelog čovjeka.

U hrvatskom jeziku postoji identičan frazem *luda glava* koji označava nepromišljenog (nerealnog) čovjeka, zanesenjaka.

Mieć coś z głową poljski je frazem koji pomoću stilske figure eufemizma opisuje mentalno, psihički nestabilnu, onespособljenu tj. ludu osobu. Ublaženim i uljepšanim izrazom opisuje se osoba koja ima određeni problem u glavi (s glavom), što odgovara frazemeskom značenju biti lud. U hrvatskom jeziku postoje ekvivalenti tom frazemu, a oni glase: *fali (nedostaje) komu <koja> daska u glavi, nemati sve daske u glavi, nisu svi kotači u glavi komu te udaren mokrom krpom (čarapom) <po glavi>*. Kod prva dva navedena frazema u semantičkom je talogu prisutna slika glave kao građevine koja je izgrađena od dasaka. Nedostatkom ili pomicanjem tih dasaka

dolazi do urušavanja čitave građevine što je povezano s metaforom glave kao spremišta znanja, zdravog razuma i misli. Frazem *udaren mokrom krpom (čarapom) <po glavi>* specifičan je jer nema isto značenje kao gore navedeni frazemi. Naime, ukazuje na ne samo čudnog ili priglupog čovjeka, već na osobu koja je u stanju određenog šoka te nije u mogućnosti pribitati se i razmišljati: „frazem razumijevamo na temelju njegove slikovitosti i konvencionalnog znanja koje nam govori da čovjek koji je udaren po glavi (ipak ne nekim opasnim i ubojitim predmetom, već mokrom krpom ili čarapom) može izgubiti orijentaciju i postati izgubljen, smušen, čudan, što se može proširiti i na njegove intelektualne sposobnosti, tj. postaje budalast ili glup“ (Kovačević, 2006: 169).

Mieć zajączka w głowie poljski je frazem kojim se opisuje luda, luckasta ili ekscentrična osoba. Ovdje se u pozadinskoj slici nalazi slika zečica ili kunića u glavi čovjeka.

U hrvatskom jeziku imamo frazeme koji kao sastavnicu također imaju neke životinje, primjerice: *imati crva u glavi, imati ćuka u glavi, imati mušice (muhe, bube, bubice) u glavi*.

Главата му е во облаци <те>; со главата е во облаци, а со нозете на земја imaju značenje 'biti zanesen, gubiti vezu sa stvarnošću'. Frazem jednake motivacije postoji i u hrvatskom jeziku: *imati glavu u oblacima i biti s glavom u oblacima, a nogama na zemlji*.

Kako navodi Dugandžić u opisu sličnosti između hrvatskog i ukrajinskog jezika, što je primjenjivo i kod poljskog ekvivalenta „postojanje u glavi nečega čemu tamo nije mjesto za označavanje hirovitosti, šašavosti verbalizirano je u hrvatskim frazemima *imati crva u glavi, imati ćuka u glavi, imati mušice (muhe, bube, bubice)* i vrlo ekspresivnim ukrajinskim frazemima *горобці цвірінькають у голові (у макітрі) кому, чийй, зайчики в голові стрибають у кого, жуки у голові у кого і цвіркуни тріщать у голові у кого, кому*, koji, kao i navedeni hrvatski frazemi, svi opisuju postojanje u glave neke životinje. Kako u hrvatskom, tako i u ukrajinskom jeziku, frazemi većinom prikazuju kukce, što stvara sliku s dva osnovna sema, a to su 'mnoštvo sitnih objekata' i 'kretanje'“ (2019: 78).

6.2.2.3. Tvrdo glavost

Ljudska tvrdoglavost u makedonskom se jeziku izražava frazemima: *букова (дабова, дебела, дрвена) глава*. Spomenuti frazem i varijantni oblici imaju dva značenja. Prvo značenje frazema

opis je tvrdoglava ili inatljiva čovjeka. Drugo značenje odnosi se na čovjeka koji teško shvaća, razumije (tup, glupav čovjek). U hrvatskom jeziku se također javljaju isti frazemi: *drvena (dubova, hrastova) glava*, no prilično su zastarjeli te se rijetko koriste.

Оду со глава низ (в) суд frazem je kojim se izriče čije nastojanje za postizanjem nemogućeg, odnosno, označava osobu koja se uzalud napreže ili muči kako bi postigla neki cilj. Ovaj frazem u pozadini ima sliku čovjeka koji glavom pokušava probiti nesavladivu prepreku (zid). Unatoč njegovoj upornosti (tvrdoglavosti), uspjeh je vrlo malo vjerojatan. U makedonskom jeziku postoje i druge varijante spomenutog frazema koji se neznatno razlikuju oblikom, no njihovo je značenje identično: *со глава суд разбива (турка)*; *со глава сака да турне суд*; *удира со глава в суд*.

U poljskom jeziku postoji isti frazem *bić (tluc, walić) głową w (o) mur (w (o) ścianę)*, a njegovo značenje je 'boriti se; suočavati se s poteškoćama koje su nerješive'.

Hrvatski jezik također ima spomenuti frazem *ići (htjeti) glavom kroz (kroza) zid*. U trima jezicima je prisutna ista slika na kojoj je frazem zasnovan - prolazak glave kroz zid. Zid nosi metaforu problema, poteškoća te nemogućnosti pronalaska rješenja, dok je glava naš centar svijesti, razuma i misli.

Valja spomenuti i hrvatski frazem *utuviti (uvrtjeti, zabiti) <sebi (si)> u glavu što* koji je, kao i brojni drugi frazemi sa somatskom sastavnicom glava, zasnovan na slici glave kao spremišta za pohranu ideja i misli. Ovaj frazem ima značenje 'biti uporan, zainatiti se, biti opsjednut nekom mišlju'. Spomenuti frazem primjer je neracionalne upornosti s „pozadinskom slikom „zabijanja” u vlastitu glavu nečega što zatim iz nje ne izlazi“ (Dugandžić, 2019: 80).

Svoje glavost kao osobina u makedonskom se jeziku izražava frazedom *има своја глава; своја глава е*. Taj frazem ima dva značenja te nije uvijek negativno konotiran. Njegovo prvotno značenje opisuje osobu koja ima vlastito mišljenje i vlastite stavove, što je više pozitivna, nego li negativna osobina. Drugo značenje frazema je svoje glavost ili, u nekim slučajevima, i tvrdoglavost. U hrvatskom jeziku imamo isti frazem- *biti svoje glave*.

U hrvatskom jeziku postoji frazem *ženska glavo <!>* koji je zanimljiv zbog svoje rodne obilježnosti. Hrnjak (2017: 128) izdvaja taj uzvični frazem kojim se obraćamo isključivo ženskoj osobi na podrugljiv, ironičan ili šaljiv način aludirajući na njezinu intelektualnu ograničenost. U dubinskoj strukturi frazema, metonimija povezuje glavu s intelektom, a

pridjevska komponenta ukazuje na spol oslanjajući se na stereotipnu predodžbu o nadmoći muške inteligencije u odnosu na žensku.

6.2.2.4. Ravnodušnost

U makedonskom se jeziku ravnodušnost iskazuje frazemima: *глава <не> го боли (за некого или за нешто)*; *<не> го боли глава (за некого или за нешто)*. Frazemi imaju značenje 'koga nije briga za koga ili za što; koga ne interesira tko ili što'. Koriste se za ukazivanje na čovjeka koji ne brine ni o čemu, kojeg se ništa ne tiče te koji je ravnodušan prema svemu. U hrvatskom jeziku postoji isti frazem *<ne> boli glava koga za koga, za što*. Najčešće se upotrebom frazema u niječnom obliku ističe dodatni ironijski prizvuk.

<Ни> глава не врти (свртува) (кон (по) некого или кон нешто) frazem je koji ima dva značenja: 1) ne voditi računa o *komu* ili o *čemu*, 2) ne pogledati *koga* ili *što*. Drugim riječima, ravnodušnost se iskazuje opisom čovjeka koji svoj nedostatak zainteresiranosti ili namjerno ignoriranje iskazuje gestom neokretanja glave.

Gesta okretanja glave od *koga* ili *čega*, tj. skretanje pogleda u stranu i nepostojanje vizualnog kontakta temelj je frazeološkog značenja 'ne pokazati / ne pokazivati interes za koga, za što' i hrvatskog frazema *glave (glavu) ne okrenuti/okretati (ne obrnuti/ne obrtati)*. Slično je i frazeološko značenje 'prestati se interesirati za koga, za što, ne obraćati pažnju na koga, na što' frazema *okrenuti (odvratiti i sl.) glavu od koga, od čega*.

U poljskom se jeziku koriste frazemi: *ani przez myśl (głowę) coś komuś nie przeszło* sa značenjem 'nije *komu* ni palo na pamet *što*; nije *tko* ni pomislio na *što*' te *coś komuś nie w głowie; coś komuś ani w głowie; coś komuś ani w głowie <nie> powstało (postoi)* sa značenjem 'ne misli *tko* uopće na *što*; ne interesira *koga* *što*; ne pomišlja na *što*'. U pozadini je slika čovjeka kojemu *tko* ili *što* nije ni prisutno u mislima (u glavi), ne pomišlja na *koga* ili na *što*, ravnodušan je prema *komu* ili *čemu*. Frazem koji je u hrvatskom možda najbliži spomenutom poljskom frazemu je *nije komu tko ili što ni na kraj pameti*. Ravnodušnost je iskazana nevažnošću osobe, predmeta ili neke situacije koja se očituje u samoj činjenici da nije komu prisutna u mislima te dotična osoba ni ne pomišlja na koga ili što. Ovdje je jasna povezanost s konceptom glave kao spremnika. Sama logika nalaže kako se bitne informacije i činjenice mnogo lakše i brže

zadržavaju u čovjekovu umu, odnosno u njegovoj glavi. Samim time se one manje bitne ili potpuno nevažne činjenice brišu i ne nalaze svoj prostor unutar tog velikog „spremnika“.

6.2.2.5. Nesmotrenost, hirovitost

Nepromišljenost ili hirovitost se u makedonskom jeziku izražava frazomom *my zela glavama vemap*. Spomenuti frazem koristi se za opis osobe koja počinje postupati nepromišljeno. *Puhnulo je u glavu komu što (da...)* u hrvatskom se jeziku koristi za opis iznenadnog ili hirovitog pa i neočekivanog donošenja odluke. Taj je frazem motiviran slikom vjetrova koji sa sobom donosi tu hirovitost. „Izvanjezičnu osnovu na kojoj je nastao ovaj frazem D. Mršević-Radović (1987: 205) nalazi u narodnom vjerovanju u ale, mitska bića. Za ale se misli da se javljaju u obliku snažnih vjetrova koji mogu zaludjeti čovjeka“ (Kovačević, 2006: 163).

U poljskom jeziku se ista osobina izražava frazomom *bez głowy*. Njime se opisuje osoba koja postupa ili radi što nepromišljeno i nesmotreno ili kada se govori o čovjeku koji je nepromišljen i hirovit.

U razgovornom jeziku prisutan je i frazem *mieć siano (fiu-bździu) w głowie* koji također opisuje nesmotrenu, neopreznu, lakomislenu ili neobzirnu osobu, ali se često koristi i kao frazem kojim se opisuje priglupa osoba.

Kpши глава frazem je koji ima dvije upotrebe tj. dva značenja. Može se koristiti za opis tvrdoglave, svojeglave osobe, ali i osobe koja postupa ili donosi odluke bez prethodnog promišljanja.

Бубачки во глава je frazem koji ima ekvivalent u hrvatskom jeziku kojem odgovara oblikom i značenjem *imati mušice (muhe, bube, bubice) u glavi*. U svojem semantičkom talogu ima sliku kukca (bube) u čovjekovoj glavi koji utječe na njegov um tj. razum te u njemu izaziva razna stanja i emocije. Primjerice, njegovo „djelovanje“ u ljudskom umu može izazvati lakomislenot, tvrdoglavost, ludilo ili pak može utjecati na sposobnost njegova rasuđivanja. Kako navodi B. Kovačević „ti su frazemi utemeljeni na drevnom vjerovanju da se vrag uobličio u kukca te kroz otvore na glavi (usta ili nos) ušao u nju i promijenio čovjekovo raspoloženje, te ga učinio prgavim, tvrdoglavim ili mušičavim“ (2006: 162).

6.2.2.6. Arogantnost, uobraženost, oholost

Го (му) удара в глава makedonski je frazem koji ima tri značenja. Njegovo prvo značenje odnosi se na osobu koja pada pod utjecaj alkohola ('hvata koga pijanstvo, postaje pijan tko'). Drugo značenje figurativno se odnosi na osobu kojoj primjerice *slava udara u glavu*, odnosno, osoba postaje uobražena ili arogantna. Treće značenje najrjeđe se koristi, a odnosi se na ideju ili misao koja opsjeda koga.

U poljskom se jeziku pojavljuju dva frazema istog oblika i značenja kao u makedonskom jeziku: *uderza komu do głowy slawa (godność, powodzenie, itp.); woda sodowa uderza komu do głowy*. Oba se koriste za opis osobe koja postaje uobražena, arogantna ili umišljena.

Дигне / дига (крева) глава ima dva značenja od kojih je jedno značenje 'postati/ postajati arogantan, uobražen, ponosit'. Drugo značenje odnosi se na situacije u kojima se osoba samostalno bori protiv koga ili čega, ostaje nepokoren/a.

U hrvatskom se jeziku pojavljuje frazem *dignuti (podignuti) glavu* te ima dva značenja: 1) 'osmjeliti se, ohrabriti se, uzoholiti se, osiliti se'; 2) 'biti ponosan, ne podleći nesreći'. Taj frazem ima negativnu konotaciju jer sadrži i ljudsku osobinu koju smatramo nepoželjnom - oholost.

Istu konotaciju sadrže i frazemi *ja duga glavama visoko* u makedonskom jeziku te *nosić głowę wysoko; podnosić / podnieść (zadzierać / zadrzeć) głowę* u poljskom jeziku. Svi navedeni frazemi osim koncepta ponosa nose sem umišljenosti ili oholosti. U hrvatskom jeziku postoji ekvivalent *držati visoko glavu*. Nadalje, u hrvatskom su jeziku zabilježeni i polisemni frazem *udarilo je u glavu komu što* koji ima jedno značenje 'uobrazio se tko, umislio se tko', ali ne navodi direktan uzrok, a frazemi *udarila je slava u glavu komu* i *udarila je vlast u glavu komu* „prema analogiji iskazuju bahatost ili oholost s višim stupnjem konkretizacije uzroka, kao posljedicu slave ili vlasti. Svi navedeni frazemi impliciraju i značenje promjene ponašanja osobe, što je iskazano značenjem glagola udariti i imaju negativne konotacije“ (Dugandžić, 2019:72).

Przewróciło się / przewracało się komuś w głowie; ktoś ma przewrócone / przewracane w głowie poljski je frazem u kojem je prisutna slika ljudske glave u kojoj je došlo do prevrtanja, odnosno do stanja određenog nereda ili kaosa. Frazem opisuje osobu koja je postala previše sigurna u sebe; umišljena, arogantna, uobražena, ponosita.

Za iskazivanje oholosti ili prijekornosti prema drugim ljudima u trima jezicima se pojavljuje frazem *odmjeriti/ mjeriti koga od glave do pete*. U makedonskom je to frazem *od глава до*

петуци; од главата до петуците; од главица до петуци, a u poljskom jeziku od stóp do glów; od czubka głowy do pięt; po czubek głowy. Prema B. Kovačević u spomenutom se frazemu „javlja antonimijski odnos sastavnica unutar jednog frazema, kojima je potpunost radnje istaknuta prikazom cijeloga tijela, od najvišeg do najnižeg njegova dijela. Frazem je utemeljen na konvencionalnom znanju koje govori da pri susretu obično pogledamo ljude prvo u oči“ (2006: 164).

Frazemi kojima se opisuju i iskazuju negativne ljudske osobine izrazito su brojni te obuhvaćaju širok spektar raznih ljudskih osobina kao što su: ludost, glupost, tvrdoglavost, ravnodušnost, hirovitost i nesmotrenost te oholost. Bitno je naglasiti kako se u pojedinim podskupinama javljaju i višeznačni frazemi kojima se mogu iskazati i opisati različite ljudske osobine. Primjerice, oholost i ponos možemo iskazati istim frazedom – *dignuti (podignuti) glavu (mak. Дигне / дига (крева) глава, polj. nosić głowę wysoko).*

Negativno konotirani frazemi zastupljeni su većem broju od onih kojima se iskazuju pozitivne ljudske osobine. Ovdje prednjače frazemi kojima se opisuje nedostatak inteligencije, hirovitost, arogantnost, zanesenost te ludost kojima također možemo pripisati ontološku metaforu GLAVA JE SPREMNIK. Nadalje, valja spomenuti kako se u pojedinim frazemima glava smatra spremnikom ideja, a u nekima je riječ o spremniku određenih emocija. Primjerice, hrvatski frazem kojim se iskazuje ljudska ludost ili hirovitost kao sastavnicu imaju riječi poput *mušice, muhe, bube, bubice*. Konvencionalno znanje nam govori kako im tamo nikako nije mjesto te svojim prisustvom remete i mijenjaju stanje uma. Zastupljeni su i frazemi koji se zasnivaju na metafori MOZAK JE POKRETAČKI MEHANIZAM u kojima se najčešće kroz nedostatak određene „karike“ u mehanizmu izražava čiji nedostatak razboritosti, inteligencije ili zdravog razuma.

6.2.3. Čovjekova stanja, ponašanje i rezultati ljudskog djelovanja

6.2.3.1. Zbunjenost

Ovo stanje u makedonskom se jeziku iskazuje frazemima *главата му е матна* kojim se izražava čija zbunjenost ili nemogućnost shvaćanja, ali i varijantnim frazemima *не знае ни главата каде (кај) му стоу (е), не си ја знае главата*. Hrvatski jezik ima ekvivalent ovom frazemu koji glasi *ne znam gdje mi je glava*. Valja spomenuti kako makedonski frazem osim zbunjenosti može izražavati i čiju prezaposlenost ili opterećenost brigama. Frazeми su utemeljeni na slici čovjeka koji je previše zaposlen te ima previše briga i obaveza istovremeno te se s njima ne može nositi ili njegova zbunjenost rezultira činjenjem pogrešnih stvari. Hrvatski frazem s istim značenjem 'biti zbunjen (iznenađen); zabrinuti se' je i *počešati se po glavi*.

Не му влегува в глава je frazem kojim se također može izraziti čija nemogućnost razumijevanja, prihvaćanja činjenica ili zbunjenost. Sličan je frazem *тешко му влегува во главата* koji se odnosi na osobu koja ima problem sa shvaćanjem. Nadalje, frazem *тешка глава* također opisuje čovjeka koji teško shvaća te može imati negativnu konotaciju u slučajevima kada se njime opisuje pomalo glup, nerazuman čovjek često teškog karaktera. U hrvatskom jeziku se frazedom *glava je teška komu* opisuje stanje nakon pijanstva tj. mamurluk.

Poljski frazem *chodzić <jak> bez głowy* ekvivalent je hrvatskom frazemu *biti bez glave*, odnosno, 'ne znati što učiniti' ili 'biti dezorijentiran i zbunjen'.

Potracić głowy ima dva značenja. Prvo značenje se odnosi na osobu koja ne zna što učiniti, na osobu koja je prestala vladati situacijom te je zbunjena i podliježe panici. Frazem se također koristi za opis osobe koja se zaljubila ili „pala“ na čiji šarm. U hrvatskom jeziku postoji takav frazem: *zgubiti/ gubiti glavu <za kim>*.

Čovjekova zbunjenost prikazana je pomoću somatizma glava, što i sama logika nalaže s obzirom na to da je stanje zbunjenosti proizašlo iz samog centra živčanog sustava- mozga. Frazeми ove podskupine karakterizira metonimijski odnos somatske sastavnice tj. GLAVA STOJI UMJESTO RAZUMA. U makedonskom frazemu *не му влегува в глава* prisutna je i orijentacija UNUTAR-IZVAN koju možemo povezati s ontološkom metaforom GLAVA JE SPREMNIK u koji nikako ne može ući određena informacija ili misao što može uzrokovati zbunjenost i/ili smetenost.

6.2.3.2. Kajanje, žaljenje

Се бие (мена, толчи, удира, чука) по глава; <си> ја бие (мена, толчи, удира, чука) главата <од суд, од камен> frazemi su kojima se u makedonskom jeziku izražava kajanje ili žaljenje. Također, odnose se na situaciju u kojoj je osoba uvidjela vlastitu pogrešku kada je već prekasno. Vidljivo je kako frazemi ovog koncepta i u hrvatskom jeziku imaju istu pozadinsku sliku u semantičkom talogu. Prvi frazem odnosi se na čovjeka koji se zbog počinjenih pogrešaka sam kažnjava udarajući se po glavi, dok se u potonjem frazemu razvija i značenje 'prekasno shvatiti što, doživljavati stalna razočarenja, susresti se s nesavladivim preprekama' (Kovačević 2006: 191).

U hrvatskom jeziku postoje ekvivalenti *lupiti se / lupati se (udariti/ udarati se) po čelu; lupiti se/ lupati se (tući se) po glavi; lupati (udarati) glavom o zid*. U semantičkom talogu sadrže sliku čovjeka koji samome sebi nanosi bol (štetu) i kažnjava se zbog vlastitih grešaka. Iz frazemskog značenja možemo zaključiti kako je riječ i o čovjeku koji doživljava stalna razočarenja ili nailazi na nesavladive prepreke, no valja spomenuti kako prva dva frazema razvijaju i sem iznenađenja i čuđenja (usp. isto).

Си ја носуњава (номыра) главата со непел makedonski je frazem koji se pojavljuje i u poljskom i u hrvatskom jeziku, a njegovo značenje je priznati krivicu s velikim kajanjem i žaljenjem. Poljski ekvivalent glasi *posypać / posypywać głowę popiołem*, a hrvatski *posuti/ posipati se pepelom po glavi*. Kako ističe B. Kovačević „u semantičkom se talogu navedenih frazema nalazi drevni običaj posipanja glave pepelom (ili zemljom) kojim se izražava vlastito pokajanje i žaljenje za učinjenim“ (2006: 191).

U hrvatskom i poljskom jeziku postoje frazemi *čupati sebi (si) kosu na glavi*, odnosno *rwać włosy z głowy*. Koriste se za demonstriranje osjećaja grižnje savjesti, dok je u poljskoj inačici frazema naglašeni osjećaji očaja i ogorčenosti.

Си ја чука главата također se koristi za izražavanje žaljenja ili kajanja, no ima i druga značenja poput intenzivnog razmišljanja o čemu, pokušaj rješavanja neke situacije ili izražavanje uznemirenosti. Postoji i frazem *<си> ја треска / тресна главата од суд* kojim se izražava kajanje tj. žaljenje za neučinjenim.

Stanje očaja u hrvatskom jeziku izražava se frazedom *uhvatiti se / hvatati se za glavu*, dok se u poljskom jeziku frazem istog oblika koristi prvenstveno za iskazivanje iznenađenosti,

začuđenosti ili šoka: *chwytać (łapać, trzymać) się za głowę*, a isti frazem je prisutan i u makedonskom jeziku: *ce φακα / φαμου за глава*.

Frazemi kojima se iskazuje žaljenje ili kajanje u trima jezicima motivirani su gestom kojom ljudi izražavaju opisane osjećaje (*lupiti se/lupati se (tući se) po glavi, lupati (udarati) glavom o zid*). S druge strane, frazem *posuti/posipati pepelom glavu* i *posuti se/posipati se pepelom po glavi* “u semantičkome talogu sintaktički varijantnih frazema sa sastavnicom pepeo nalazi se drevni običaj trganja gornjih dijelova odjeće, čupanja vlastite kose (kod muškaraca i brade) i posipanje glave pepelom (katkad i zemljom) kojim se izražava vlastiti očaji i pokajanje. Takvim činom čovjek pokazuje osjećaj grižnje savjesti i javno čini pokoru” (Kovačević 2012: 132).

6.2.3.3. Zabrinutost (glavobolja)

Zabrinutost i opterećenost brigama i problemima u analiziranim jezicima se iskazuje na sličan način pri čemu je česta povezanost uz pojavu glavobolje. *My нрска (нука) главата; my ce цени главата* frazem je koji se javlja u trima jezicima te ima identično značenje. U poljskom jeziku on glasi *pęka (puchnie) komuś głowa*, a u hrvatskom jeziku je to *puca glava komu*. Sva tri frazema imaju značenje jake glavobolje ili osobe koja ima puno problema, briga ili se suočava s brojnim poteškoćama. Prvotno frazemska značenje ukazuje na fizičku bol, dok se dublje značenje odnosi na glavobolju koja je uzrokovana brigom, mukom ili određenom neizvjesnošću.

U makedonskom jeziku se javljaju frazemi poput: *главата му е тапан; главата му отапани* koji osim glavobolje mogu označavati ošamućenost, zbunjenost ili zabrinutost, no u nekim slučajevima i iznenađenost. Tapan (mak. тапан) je makedonski narodni instrument napravljen od bukova, orahova ili kestenova drva i ovčje ili kozje kože navučene s obje strane instrumenta. Prepoznatljiv je po svom dubokom i izraženom zvuku.

Frazem *главата му обеле* u pozadini ima sliku sijede (bije) glave koja nastale uslijed velike zabrinutosti ili opterećenosti problemima.

Glava je kao balon komu frazem je koji se javlja u hrvatskom jeziku, a u pozadini sadrži sliku balona koji svakog trenutka može puknuti uslijed neke vrste pritiska. Najčešće se odnosi na pravu fizičku bol koja može biti uzrokovana i pijanstvom tj. mamurlukom.

Metaforu GLAVA JE SPREMNIK možemo iščitati i iz frazema *glava je kao balon komu* gdje se glava (spremnik) puni poput balona u tolikoj mjeri da se napuhnula te je u svakom trenutku moguće „pucanje“. Takvi su i frazemi u sva tri jezika: *puca mi glava*, *му прска (пука) главата*; *му се цени главата*, *пєка (пучние) комуś глова* u kojima se pojavljuje slika glave koja se toliko napunila negativnim osjećajem (sadržajem) da „puca“.

6.2.3.4. Preopterećenost (problemima, brigama)

Preopterećenost misli i zaokupljenost obavezama, brigama ili problemima u makedonskom se jeziku iskazuje frazemima: *му дојде преку глава*; *главата му е на сто страни*. Njima se opisuje osoba zaokupljena brojnim problemima (obavezama, brigama). U hrvatskom jeziku postoje frazemi *imati preko glave čega* i *preko glave je komu čega*. Navedeni frazemi ukazuju na stanje čovjeka koji se nalazi na rubu izdržljivosti te se teško ili nikako nosi sa svime što ga opterećuje. Ovdje je vidljiva orijentacijska metafora sa shemom GORE – DOLJE. Naime, glava se smatra krajnjim i najvišim dijelom ljudskoga tijela te iskazivanjem da nam je *čega preko glave* iskazujemo kako su sve gornje granice prijeđene te se dodatno naglašava ozbiljnost problema. Djelomični ekvivalent potonjeg makedonskog frazema u hrvatskom glasi *biti na sto strana*. Značenjem odgovara makedonskom frazemu, no oblikom se razlikuje jer ne sadrži sastavnicu *glava*.

Frazem *главата му се запалила* opisuje osobu koja se muči te je suočena s brojnim poteškoćama i brigama. U pozadini je slika čovjeka kojem je glava u plamenu tj. zapalila se od silnih problema.

U poljskom postoji takav frazem: *pali się komu w głowie*, no njime se opisuje osoba koja ima nerealne planove, osoba puna entuzijazma za što nemoguće ili nerealno te teško izvedivo.

Značenje frazema *му бучи главата* je 'imati puno obaveza, posla, briga; ne znati odakle početi'. Ekvivalent u poljskom jeziku glasi *глова пєка (пучние, trzeszczy) komu*. Njegovo je značenje također 'imati previše obaveza, teškoća, problema', ali može označavati i glavobolju, odnosno, stvarnu bol u ljudskoj glavi. Glagolske sastavnice frazema označavaju pucanje, pucketanje, oticanje i sl. glave, stoga je hrvatski ekvivalent frazem *puca glava komu* koji se može odnositi na glavobolju, no češće opisuje osobu koja je preopterećena brigama ili problemima. Hrvatski frazemi koji također iskazuju veliku količinu briga ili problema su: *puši se (zapuši se) glava komu* ili *puši se u glavi komu*.

Kolokvijalan frazem *mieć coś (kogoś) z głowy* ima značenje 'nositi se s kakvim problemom, poteškoćom', dok frazem *skrobać się (drapać się) po głowie (w głowę)* ima značenje 'ne znati što učiniti; mučiti se s čime (problemom, poteškoćom)'. Glagolske sastavnice frazema imaju značenje 'češati se, grebati se, trljati se, strugati' po glavi, stoga u hrvatskom jeziku postoji ekvivalentni frazem *počešati se po glavi* koji ima nešto drugačije značenje: 'biti zbunjen (iznenađen); zabrinuti se'.

Urwanie głowy kolokvijalan je frazem sa značenjem 'imati puno problema, briga ili poteškoća'. Sastavnicu *urwanie* možemo prevesti kao zbrku, nered ili gungulu. Spomenuti frazem možemo zamijeniti izrazom *chaos w głowie* koji postoji u hrvatskom jeziku *imati kaos u glavi*.

He duza (крева) глава frazem je kojim se u makedonskom jeziku opisuje osoba preopterećena poslom, osoba koja previše radi ali, ima i drugo značenje kojim se opisuje jako bolesna osoba tj. osoba čija se nemoć i loše stanje opisuje upravo nemogućnošću da podigne glavu. U hrvatskom jeziku postoji frazem *ne dići / ne dizati glave (glavu) <od posla (s posla)>* sa značenjem velike količine posla.

6.2.3.5. Stanje pijanstva (opijenosti)

Posljedice konzumiranja alkohola, pijano stanje i opijenost alkoholom u makedonskom se jeziku iskazuje frazomom: *zo (my) ydupa v глава*. Značenje frazema je 'hvata koga pijanstvo, postati pijan'. No, postoje i druga značenja spomenutih frazema. Kao i u hrvatskom frazemu *udarilo je u glavu komu što*, oni mogu iskazivati i čiju umišljenost ili uobraženost te imaju značenje 'uobrazio se tko, umislio se tko'. U makedonskom jeziku postoji i treće značenje, a ono se odnosi na čiju opsjednutost i zaokupiranost nekom idejom.

Nadalje, u makedonskom jeziku postoji frazem *ja врза (курдуса, направи) главата*. Taj se frazem koristi kako bi se na ironičan način opisala osoba koja se nalazi u pijanom stanju tj. koja se napila (opila).

U poljskom se jeziku pijano stanje opisuje frazomom: *alkohol (wino, piwo itp.) szumi komuś w głowie* te ima značenje 'ošamućen, pripit, pijan je tko nakon konzumacije alkohola, vina, piva i sl'. Ovdje se pijanstvo iskazuje glagolom *szumieć* koji opisuje određeno zujanje ili šum u ljudskoj glavi prouzročeno konzumiranjem alkohola.

Zakropić (zalać, zamroczyć, zaprószyć) głowę frazem je kojim se opisuje pijano stanje tj. stanje opijenosti alkoholom. U jednom od varijantnih oblika tog frazema prisutna je slika zalijevanja glave (uma) alkoholom koji uzrokuje stanje opijenosti.

Suprotno od pijanstva je stanje otriježnjenja koje se u poljskom iskazuje frazomom *alkohol wywietrzał komuś z głowy*.

Mieć mocną głowę frazem je sa značenjem 'biti otporan na djelovanje alkohola', odnosno, kolokvijalno rečeno biti „baždaren“ za alkohol. Ovdje se otpornost na djelovanje alkohola iskazuje pridjevom *mocna* te označava osobu koja ima jaku, moćnu glavu.

Frazem suprotnog značenja je *mieć słabą głowę* koji iskazuje čiju osjetljivost na djelovanje alkohola tj. ima značenje 'loše podnositi alkohol'.

U makedonskom jeziku postoji i frazem *главата му е тешка* koji opisuje mamurnu osobu koja nejasno i teško shvaća, a u hrvatskom jeziku ekvivalent jest frazem *glava je teška komu*. Valja spomenuti i frazeme istog značenja: *glava je kao bačva komu* i *glava je kao balon komu*.

6.2.3.6. Vrtoglavica, gubitak svijesti

Stanje vrtoglavice ili gubitka svijesti u makedonskom se jeziku iskazuje frazomom: *му се вртну / се заврте во главата*. Frazem opisuju osobu koja ima vrtoglavicu ili gubi svijest, no također može označavati osobu koja se nalazi u stanju određene smetenosti, zbunjenosti te koja ima poteškoća sa shvaćanjem.

Му се замаяа (замелушу) главата frazem je koji opisuje osobu koja gubi ravnotežu, osobu kojoj je pozlilo. No, ima i drugo značenje koje opisuje osobu koja se zaniжела poslom ili pak, osobu koju je obuzeo jak osjećaj (uzbuđenja, straha ili iznenađenja).

U hrvatskom jeziku postoje ekvivalentni frazemi: *vrti se / zavrti se u glavi komu* i *okreće se (vrti se) u glavi komu*. Svi navedeni frazemi doslovno prikazuju stanje vrtoglavice kao vrtnju koja se odvija unutar ljudske glave. „Stanje vrtoglavice može imati razne uzroke (bolest, umor, pijanstvo, itd.), a i sama riječ vrtoglavica govori o čovjekovom doživljaju vrtnje, koji može biti popraćen zamagljenom slikom pred očima, lošim vidom i sl.“ (Dugandžić, 2019: 66).

Pozadinska slika koja prikazuje zamućenost, mrak i slično prisutna je u frazemima: *muti se (zamuti se, ljulja se) u glavi komu i mračni se u glavi komu*. Ekvivalentni frazemi u makedonskom jeziku su: *му се мае (меле) главата* i *му се мати (меиша, мрачи) во главата* koji opisuju osobu koja gubi svijest, ali i osobu koja nije u stanju jasno i racionalno razmišljati (rasuđivati).

U poljskom jeziku postoje frazemi *kręci się / zakręciło się (szumi / zaszumiało, wiruje / zawirowało, ćmi się) komuś w głowie*. Spomenuti frazem opisuje osobu koja osjeća vrtoglavicu, ošamućenost ili zbunjenost uslijed navale silnih emocija (uzbuđenja). Kao i u makedonskom i hrvatskom jeziku, frazemska je značenje iskazano glagolom vrtjeti se / zavrtjeti se, ali valja spomenuti kako su u poljskim varijantama frazema prisutni i glagoli kojima se označava šum ili zujanje prisutni i kod frazema povezanih sa stanjem pijanstva.

6.2.3.7. Zaljubljenost

U makedonskom se jeziku zaljubljenost iskazuje frazemom *му ја заврме (замаја) главата*. Taj frazem ima značenje 'zaludjeti koga, opčiniti koga, oduševiti koga, učiniti da se *tko* zaljubi'. U hrvatskom jeziku postoji isti frazem *zavrtjeti glavom komu*. Najčešće se somatska sastavnica glava prikazuje kao centar racionalnosti i zdravog razuma no, kako navodi B. Kovačević „frazemi ovog koncepta upućuju na nedostatak razuma tj. razumne prosudbe. Zaljubljen se čovjek ponaša zaludeno, nerazumno, suprotno od očekivanja ili dosadašnjeg stanja“ (2006: 181).

Zawrócić sobie kim głowę poljski je ekvivalent spomenutog frazema. U njemu je također prisutna ista slika kao u makedonskom i hrvatskom jeziku, no jedina je razlika što se u poljskom iskazuje povratnom zamjenicom te u doslovnom prijevodu glasi *zavrtjeti sebi glavu za kime*.

Nadalje, u makedonskom jeziku postoji i frazem *му ја запали главата* koji ima dva značenja. Njegovo prvo značenje negativno je konotirano te označava osobu koja uzrokuje *komu* neugodnosti. Drugo se značenje odnosi na osobu koja je oduševila *koga*, opčinila *koga* ili pridobila *čiju* pažnju (naklonost). U hrvatskom jeziku česta je upotreba izraza *ljubav se rasplamsala između koga* što možemo u određenoj mjeri povezati sa spomenutim makedonskim frazemom. U oba slučaja, u pozadinskoj slici je ljubav predstavljena kao snažna emocija uspoređena s vatrom (plamenom) čime se dodatno implicira njena važnost i snaga. Vatra kao

civilizacijski najvažnije otkriće te toplina i svjetlost neophodne za život koju ona predstavlja također izražavaju koliko je ljubav kao emocija oduvijek važan i neiscrpan motiv u frazeologiji, ali i jeziku i književnosti općenito.

U poljskom je jeziku zaljubljenost iskazana frazomom *potracić głowy* koji ima značenje zaljubiti se u *koga* iznenada ili kolokvijalno rečeno „pasti“ na *čiji* šarm. U hrvatskom jeziku postoji isti frazem *izgubiti / gubiti glavu (pamet, razum) za kim*. Ovaj frazem u oba jezika iskazuje snažan osjećaj zaljubljenosti ili zaludenosti. U pozadini je slika glave koja se gubi od silnih emocija i opčinjenosti nekom osobom.

Takav se osjećaj u hrvatskom jeziku može opisati i frazomom *zaljubiti se (biti zaljubljen) preko glave*.

U ovoj se podskupini frazema ističe metonimija GLAVA STOJI ZA RACIONALNOST. Ona je najvidljivija u frazemima *izgubiti / gubiti glavu <za kim> te zaljubiti se preko glave*. U trima jezicima se osjećaj zaljubljenosti tj. ljubav smatra jednim od najčešćih uzroka gubitka racionalnosti, ali i (samo)kontrole.

6.2.3.8. Zaboraviti, ne moći zaboraviti

Kao jedna od najvažnijih sposobnosti ljudskog mozga je sposobnost pamćenja. Kako je čovjek sposoban zapamtiti brojne informacije tako je sposoban i zaboraviti iste. Aktivnost zaboravljanja se u makedonskom jeziku izražava frazomom *брише од главата (некого или нешто)*. Ovim se frazomom opisuje osoba koja zaboravlja tj. prestaje misliti o *komu* ili *čemu*.

Ista se aktivnost opisuje i frazomom *избрише / избришува (исфрла) од главата некого или нешто*. U hrvatskom jeziku postoje slični frazemi: *izbaciti iz glave (pameti) koga, što; izbiti <sebi (si)> iz glave koga, što (da...)*. U oba frazema je prisutna slika brisanja ili izbacivanja koga ili čega iz glave s namjerom potpunog zaboravljanja istog. Navedeni frazemi sadrže i „sem namjere, a u obama jezicima pozadinska slika predstavlja prisutnost predmeta razmišljanja u glavi i njegovo voljno izbacivanje, ili ekspresivnije, izbijanje“ (Dugandžić, 2019: 57).

Му излезе (испару, итукна) од главата frazem je kojim se opisuje potpuno zaboravljanje, najčešće kada je riječ o kakvoj obavezi. U hrvatskom jeziku je to frazem: *izaći / izlaziti iz glave*.

U poljskom se jeziku zaboravljanje opisuje frazomom *coś komuś wyleciało (wypadło, wyszło, wywietrzało) z głowy (z pamięci)*. Frazem u pozadini ima sliku neke misli koja je „odletjela“ iz glave komu, odnosno, potpuno je zaboravljena.

'Prestati misliti o *čemu*' i 'prestati se brinuti o *čemu*' dva su značenja poljskog frazema *spada coś z głowy*.

Koj нема во главата има во носете frazem je koji se koristi u makedonskom jeziku za opis izrazito zaboravljive osobe. Ovaj frazem ima ekvivalent u hrvatskom jeziku: *tko nema u glavi ima u nogama*. Također, postoji i ekvivalent u poljskom jeziku *kto nie ma w głowie, musi mieć w nogach*.

Suprotno od aktivnosti zaboravljanja je nemogućnost zaboravljanja. Takva se aktivnost u poljskom jeziku izražava frazomom *mieć głowę (myśl) zajęta (zaprzątnięta); myśli zajęte (zaprzątnięte) kimś (czymś); nabić (suszyć, zaprzątnać) sobie kimś (czymś) głowę*. Značenje tog frazema je 'brinuti o komu ili o čemu tj. ne moći prestati misliti na koga, na što'.

U makedonskom se jeziku izražava frazomom *не му излегува од главата (некој или нешто)*. Ovim se frazomom opisuje obuzetost mislima o *komu* ili o *čemu*, odnosno nemogućnost oslobađanja od misli o *komu* ili *čemu*. U hrvatskom jeziku postoji isti frazem *ne ide (ne izlazi) iz glave komu tko, što* te se njime također ukazuje na nemogućnost postizanja zaborava.

Frazemi ove podskupine također se mogu povezati s konceptualnom metaforom GLAVA JE SPREMNIK. Upravo ona služi kao „kao kognitivni mehanizam za nastanak frazema poput *utuviti/utuvljivati (tuviti, uliti) u glavu komu što* i *utuviti si u glavu što, ne ide (ne ulazi) u glavu komu što, držati u glavi koga, što*, itd.“ (Marmelić 2013: 21).

6.2.3.9. Pamtiti, zapamtiti

Aktivnost pamćenja u makedonskom je jeziku iskazana frazemima: *кладе / клава (става, држи) во главата нешто; му се врзува в глава нешто*. Svi navedeni frazemi odnose se na već ranije spomenutu, jednu od najvažnijih, aktivnosti ljudskog mozga tj. glave. U hrvatskom jeziku postoji ekvivalent potonjeg frazema *držati (imati) u glavi koga, što*. U poljskom se jeziku pamćenje iskazuje frazomom *mieć co w głowie*, što bi u doslovnom prijevodu glasilo 'imati što u glavi'.

Си всадува во главата нешто; си увртува в глава нешто varijantni su oblici frazema koji imaju dva značenja. Prvo značenje odnosi se na osobu koja je opsjednuta kakvom mišlju ili koja se tvrdoglavo drži vlastitog mišljenja. Drugo se značenje odnosi na osobu koja ima dobro pamćenje. Postoji i varijantni oblik *тури / тура в глава нешто*.

Utkwilo coś komu w głowie poljski je frazem s istim značenjem. Njime se opisuje osoba dobrog pamćenja. U pozadini je slika misli koja se nastanila ili dugo boravi u čijim mislima.

Misli i ideje koje nastaju i formiraju se negdje izvan, pronalaze svoje mjesto te se pohranjuju u glavi čime se glava ponovo može smatrati određenim spremnikom. U slučaju ovdje navedenih frazema GLAVA JE SPREMNIK IDEJA I MISLI.

6.2.3.10. Misli, razmišljati

Koncept razmišljanja izrazito je brojan u analiziranim jezicima kada je riječ o somatskoj sastavnici glava. Općenito, glava se, kao dio ljudskoga tijela, smatra centrom tj. sjedištem uma, ideja, pamćenja i razuma. Proces razmišljanja može se definirati kao kompleksan psihološki proces. On uključuje „nenamjerno ili namjerno služenje različitim kognitivnim (spoznajnim) doživljajima (osjeti, percepcije, predodžbe, pamćenja, riječi, pojmovi, stavovi itd.), što sve zajedno čini ono što se zove naša »svijest o sebi i zbivanjima oko sebe«“ (Hrvatska enciklopedija, 2021). Sve navedeno može se povezati i sa konceptualnom metaforom GLAVA JE SPREMNIK što se prvenstveno odnosi na naše misli koje su pohranjene u mozgu kao glavnom sjedištu inteligencije i pamćenja. Svi navedeni frazemi ove podskupine upućuju na misaone procese, a „nominacija glave kao lokacije u kojoj je središte mišljenja značenjska je osnova mnogih frazema sa širokim značenjem 'mišljenje'“ (Dugandžić 2019: 53).

U makedonskom jeziku je taj koncept izražen frazemima *врти во главата (нешто) ; му се врти (заврте) во главата (нешто)*. Navedeni frazemi imaju prvotno značenje koje opisuje osobu obuzetu nekom mišlju, no također mogu imati značenje 'planirati što' ili 'pokušavati se sjetiti nečega što sa sigurnošću znamo'. Kada je riječ o motivaciji spomenutog frazema, najvjerojatnije je riječ o percepciji mozga kao mehanizma što je vidljivo u hrvatskim frazemima *nisu svi kotačići u glavi komu te nema sve šarafe u glavi tko* kojima se opisuje osoba koja ne razmišlja suvislo, koja je luda i sl.

My se metka (mota) vo glavama ima značenje neprestano 'pomišljati na što; misliti na što' i njegov ekvivalent postoji u hrvatskom jeziku u gotovo istom obliku *mota se (vrzma se) po glavi komu što*. Ovim je frazemima izražena „dugotrajnost procesa razmišljanja“ (Kovačević 2006: 239).

Poljski ekvivalent navedenim frazemima jest *coś chodzi (snuje się) komuś po głowie* koji ima značenje 'pomislio je tko na što, obuzela je koga misao'. Ekvivalent u hrvatskom jeziku je ranije navedeni frazem *mota se (vrzma se) po glavi komu što*, no valja spomenuti kako se u poljskom frazemu glagolske sastavnice prevode glagolima *hodati, lutati, tumarati*.

<Cu> *ja криш (тена, молчи, цену) глава<та>* frazem je kojim se iskazuje intenzivno i neprestano razmišljanje o *komu* ili *čemu*.

<Cu> *ja тресна (чукна) главата <од камен>* također se koristi u opisu osobe kojoj je neophodno dobro promisliti o čemu. U pozadini je slika glave koja se razbija o kamen. Time se pokušava dočarati intenzitet promišljanja, ali i iskazati ozbiljnost situacije.

Cu ja бие (криш, тена, удира, чука) главата (со нешто) je frazem s dva značenja. Prvo značenje je 'ulagati napor kako bismo razumjeli što; odgonetnuli što; izmislili što (zbog neke brige, neugodnosti)'. Drugo značenje je 'izrazito se truditi za ostvarenje kakvog cilja'.

U poljskom jeziku pronalazimo ekvivalent *łamać (suszyć) sobie (własną) głowę* kojim je iskazano intenzivno i neprestano razmišljanje o *komu* ili *čemu*. Ovdje valja spomenuti i hrvatski ekvivalent *razbijati (lupati i sl.) <sebi (si)> glavu čim*. Nadalje, hrvatski frazemi *razbijati (lupati, trti) glavu, tražiti po glavi, kopati (kopkati) po (u) glavi, lomiti glavu* označavaju dulje razmišljanje, najčešće o problemima, brigama, te pokušaj pronalaženja rješenja.

Nadalje, u poljskom jeziku postoji i frazem *ciśnie się coś (myśli, wspomnienia) komu do głowy*. Ovaj frazem opisuje osobu koja misli na *koga* ili *što* protiv svoje volje, odnosno, uz sve napore ne može prestati misliti o *čemu*.

Jest co komu w głowie, ktoś ma co w głowie; mieć głowę kim (czym) zajęta; zaprzętnąć sobie głowę kim (czym) također su frazemi kojima se opisuje stanje neprestanog razmišljanja o *komu* ili *čemu*. Koncept je ovdje iskazan slikom glave koja je „zauzeta“ i „okupirana“ mislima kojih se čovjek teško ili nikako može otarasiti. U doslovnom prijevodu poljski frazem glasi: *jest komu što u glavi; imati glavu zauzetu kim (čim); zaokupiti sebi glavu kim (čim)*. Hrvatski frazem koji

značenjem najviše odgovara poljskom frazemu jest *ne izlazi (ne ide) iz glave (pameti) komu tko (što)*.

Mućnuti glavom je frazem koji upućuje na sliku čovjeka koji razmišlja o ispravnosti postupaka ili o okolnostima neke situacije. U poljskom jeziku bi takvom opisu odgovarao frazem *pracować głową* u kojem je također prisutna slika glave kojom se obavlja određena aktivnost-promišljanje.

6.2.3.11. Nametanje mišljenja ili stavova

Му ја полни главата (со нешто) frazem je kojim se u makedonskom jeziku iskazuje nametanje mišljenja, shvaćanja, uvjerenja, misli, želja i sl. Postoji određena negativna konotacija jer u nekim slučajevima može označavati i usađivanje nepoželjnih misli i stavova. U hrvatskom jeziku postoji ekvivalent koji mu odgovara i formom i značenjem *napuniti / puniti glavu komu <čime>*. „Hrvatski frazem *uliti / ulijevati u glavu komu što* označava uporan trud da netko nešto nauči ili zapamti, kao i frazem *utuviti / utuvljivati (tuviti) u glavu komu što*, no, osim upornog truda taj frazem može uključivati i sem prisilnog nametanja svog mišljenja. U tom drugom slučaju sličan je frazemu *napuniti / puniti glavu komu* koji osim prisilnog nametanja mišljenja, uključuje i nagovaranje na što nepotrebno“ (Dugandžić 2019: 88).

U poljskom jeziku postoji frazem *kłaść (wkładać) coś komuś do głowy (w głowę)* koji ima značenje 'objasniti komu što; prenijeti komu što; uvjeriti koga u što'. Hrvatski ekvivalent je *utuviti/ utuvljivati (tuviti, uliti) u glavu komu što*. U oba frazema je prisutno uporno nastojanje da tko usvoji nova znanja ili da prihvati određene ideje i stavove.

Svi navedeni frazemi počivaju na metafori GLAVA JE SPREMNIK tj. IDEJE (STAVOVI) SU SADRŽAJ POHRANJEN U SPREMNIKU. Upravo te metafore služe kao kognitivni mehanizam za nastanak spomenutih frazema, a njihova pozadinska slika prikazuje glavu kao spremnik u koji se uporno i nametljivo pokušavaju pohraniti tuđe ideje, mišljenja i stavovi.

Također, navedeni frazemi imaju pozadinsku sliku nasilnog „uguravanja“ čega u glavu drugoj osobi. To značenje stvaraju glagoli *uliti, utuviti, napuniti*, makedonski glagol *полнии* te poljski glagoli *kłaść, wkładać* s generaliziranim značenjem 'uvjeriti u što'. „Ekspresivnost tih frazema

uvjetovana je razinom ekspresivnosti samog glagola u sastavu frazema, kojoj doprinosi i analogija prazne (nerazmišljajuće) glave i prazne posude“ (Dugandžić 2019: 88).

U poljskom jeziku postoji kolokvijalan frazem *jeździć (chodzić) komuś po głowie; wejść (wleźć, wsiąść) na głowę (na kark)*, no njegovo se značenje razlikuje od značenja ranije navedenih frazema. Njime se iskazuje namjera podređivanja korištenjem čijeg slabog karaktera ili naivnosti.

Mieszać (kręcić) komuś w głowie frazem je koji opisuje uvođenje zbrke, pomutnje i/ili nereda u čije misli, uvjerenja, mišljenja. Sličan je i frazem *mącić komu głowę (w głowę)* koji također opisuje uvođenje nereda u čije misli ili osjećaje.

Wziąć kogo za głowę poljski je frazem kojim se iskazuje čije podređivanje druge osobe u smislu nametanja vlastitih stavova ili misli.

Мисли со туѓа глава frazem je kojim se opisuje osoba koja nema vlastito mišljenje; koja se povodi se za tuđim mišljenjem. U hrvatskom se jeziku također koristi izraz *misliti tuđom glavom* kada se govori o osobi koja nema vlastiti stav te je povodljiva ili „slabijeg“ karaktera.

6.2.3.12. Objašnjavati komu, urazumiti koga

Ljudska namjera da njegove misli i stavovi budu prihvaćeni, ali i namjera da se drugog urazumi ili odvraći od iracionalnih ideja ili stavova izražena je frazomom *избие / избива од глава нешто некому*. Ovaj frazem ima značenje 'nagovoriti / nagovarati koga da odustane od koga ili čega ili navesti koga da zaboravi na što nerazumno (najčešće neku ideju)'. U poljskom i hrvatskom jeziku postoje ekvivalenti navedenog frazema: *wybić kogo (co) komu (sobie) z głowy i izbiti iz glave komu koga, što (da...)*.

U makedonskom jeziku postoji ekvivalentni frazem *му избриша од главата некому нешто* koji ima isto značenje kao ranije spomenuti frazemi, a to je 'navesti koga da napusti misao; da zaboravi što; urazumiti koga'.

Valja spomenuti i žargonski frazem *му ника в глава* koji ima značenje 'savjetovati koga; učiti koga'. Istog ili sličnog značenja su i poljski frazemi: *kłaść (pakować, wkladać) coś komuś*

łopatą do głowy. Ovaj kolokvijalan frazem opisuje aktivnost objašnjavanja ili strpljivog pojašnjavanja.

Isto značenje ima i frazem *kłaść w głowę (do głowy)* no, osim navedenog značenja, može ukazivati i na jasno uvjeravanje koga u što.

Wylać komu kubel zimnej wody na głowę frazem je sa značenjem 'urazumiti koga, skrenuti mu pozornost s nerealnih ideja, misli' ili kolokvijalno rečeno „otrijezniti koga“. Frazem s istim značenjem u hrvatskom jeziku glasi *istjerati komu mušice (muhe, bube, bubice) <iz glave>*. Valja naglasiti kako se frazemi u dvama jezicima razlikuju po svom obliku tj. po sastavnicama. Naime, u poljskom frazemu je u pozadinskoj slici čin izlivanja vjedra hladne vode na glavu. Spomenuti frazem može se donekle povezati s hrvatskim frazedom *doživjeti hladan tuš* upravo zbog zajedničke simbolike hladne vode koja u oba slučaja predstavlja svojevrsno „otriježnjenje“, no hrvatski frazem podrazumijeva i veliko razočarenje, šok i nevjericu dok se poljski frazem odnosi isključivo na skretanje čije pozornosti i pokušaje da se koga urazumi i odvрати od nerealnih misli.

6.2.3.13. Samostalno, svojevoljno činiti što

Frazemi koji ukazuju na osobu koja samostalno razmišlja te ne pada pod utjecaj drugih u makedonskom jeziku su: *на сама глава* te frazem *на своја глава (прави нешто)*. Značenje oba frazema je 'samostalno činiti što (bez tuđe pomoći) i bez padanja pod utjecaj drugih'. Drugim riječima, spomenuti frazemi ukazuju na osobu koja postupa prema vlastitim uvjerenjima te ne prihvaća tuđe savjete ili mišljenja.

Sličan je i frazem *од своја глава (прави нешто)*, no njegovo se značenje u manjoj mjeri razlikuje od značenja drugih frazema. Prvenstveno se odnosi na osobu koja samostalno što čini, originalna je te koristi vlastito znanje i iskustvo.

U poljskom jeziku nema ekvivalenta koji odgovara oblikom, već se koristi frazem sličnog značenja *robić co (postępować) z głową*. Ovaj frazem bi se mogao usporediti s hrvatskim frazedom *misлити (razmišljati) svojom (vlastitom) glavom*. U poljskom frazemu izostavljena je sastavnica *svoja (vlastita)*, no frazemska značenja u oba frazema ukazuje na osobu koja misli i promišlja o vlastitim postupcima te ne donosi nerazumne odluke.

Ovdje bih navela i frazem *си излегува сам на глава* koji u makedonskom jeziku opisuje osobu koja se osamostalila.

6.2.3.14. Ignoriranje stvarnosti (istine)

Ovaj koncept je u trima jezicima utemeljen na slici glave u pijesku. Kako navodi Kovačević pozadinska slika utemeljena je na „vjerovanju da nojevi pred opasnošću skrivaju glavu u pijesak (2006:250). Razlozi ovakve pojave nisu do kraja razjašnjeni no, najvjerojatnije je sam čin skrivanja glave uvjetovan klimatskim prilikama. Ipak, pozadinska slika ovih frazema povezana je s osjećajem straha od neke vrste opasnosti, dok je frazemsko značenje utemeljeno na ignoriranju ili izbjegavanju realnosti. U makedonskom jeziku taj frazem glasi *ја ника (става, тура) главата в песок <како ној>*, a u hrvatskom jeziku je to frazem *gurnuti / gurati (zabiti / zabijati i sl.) glavu u pijesak <kao noј>*.

Nadalje, postoje i varijantni oblici u kojima je izostavljena sastavnica *noј*: *си ја крие главата во песок*, odnosno *држати glavu u pijesku*. U poljskom jeziku postoji isti frazem *chować głowę w piasek*. Svi navedeni frazemi imaju isto značenje: 'ne željeti znati za opasnost; biti naivan kada je u pitanju opasnost; zatvarati oči pred čime'.

Frazemi su utemeljeni na ljudskom konvencionalnom znanju o nojevu ponašanju, ali sadrže i određenu metonimičnost. Naime, glavu možemo poistovjetiti s istinom ili stvarnošću koja se izbjegava zabijanjem glave u zemlju, tj. u pijesak.

6.2.3.15. Dosađivati / dojaditi, kontrolirati koga

U makedonskom jeziku se frazemima *му висци на (над) глава*; *му седи (стои) на глава*; *над глава му е* opisuje osoba koja se nalazi pod konstantnom kontrolom ili je se budno i neprestano nadgleda.

Frazemi *му седна на глава* i *му се качи на глава* opisuju čovjeka kojem tko dosađuje ili postaje nepodnošljiv te se najčešće odnosi na čovjeka koji namjerno komu dosađuje. U

hrvatskom jeziku postoje ekvivalenti *popeti se na glavu komu; doći (izići, popeti se) navrh glave komu*.

Stać (razg. sterczeć) komuś nad głową poljski je frazem koji ima značenje 'smetati komu; smetati komu svojom nametljivom prisutnošću, dodijavati komu'.

Kolokvijalan frazem *siedzieć komu na głowie; sprowadzać się (włazić, pakować się) komu na głowę* ima značenje 'postati teret, opteretiti koga', ali može imati i značenje 'dosađivati, dozlogrditi komu'.

U poljskom jeziku postoji i frazem *coś (ktoś) <jest> na czyjejs głowie* u kojem je prisutna slika problema ili osobe koja se nalazi na čijoj glavi, no njegovo je značenje drugačije- 'tko, što koga žrtvuje; žrtvovati se; zahtijevati žrtvu'.

U hrvatskom jeziku postoji i frazem *skakati po glavi komu* u kojem je prisutna slika dosadne osobe koja svojom pričom ili samom pojavom „skače“ komu po glavi. „Za iskazivanje značenja vezanih uz dosađivanje drugoj osobi često se koristi vrh glave kao mjerna jedinica količine, pa tako frazemi *popeti se na glavu (navrh glave) komu, biti (doći) navrh (dovrh, vrh) glave komu, navrh glave je komu i preko glave je komu koga, čega* prikazuju vrh glave kao točku do koje je nešto podnošljivo, a kad se taj vrh prijeđe, postaje nesnosno, dosađuje“ (Dugandžić 2019: 85).

Frazem *главата му ја дупна (пробу) со нешто* također ima značenje 'dojadio je komu tj. dosaditi komu s ponavljanjem istog', a u pozadini ima sliku probijene glave kojom je, na neki način, pojačan intenzitet. Frazem istog značenja 'dosađivati komu uporno tražeći što' te jednake strukture postoji i u hrvatskom jeziku: *probiti / probijati glavu komu*.

6.2.3.16. Kritizirati, kuditi koga

Koncept kritiziranja ili korenja u makedonskom jeziku izražen je frazemima *му ја учтру (натру) главата i трие сол на (врз) глава*. Oba frazema imaju značenje 'prekoriti ili kuditi koga', ali potonji ima i značenje 'pretjerano savjetovati koga' pa čak i 'dosađivati komu'.

U poljskom je jeziku taj koncept izražen u frazemu *gromy (wyzwiska) posypały się (poleciały, spadły) komuś na głowę (na czyjaś głowę)*. Njime se opisuje osoba koja je oštro iskritizirana, ukorena, prekorena ili osramoćena.

Zmyć komu głowę frazem je koji ima isto značenje: 'grditi, koriti, kuditi ili kritizirati koga'.

Frazeme sa značenjem 'ukoriti / koriti koga' i 'kazniti / kažnjavati koga' moguće je gradirati prema oštini te kazne. „U hrvatskom jeziku takvi su frazemi *nasapunati / sapunati glavu komu, oprati / prati glavu (uši) komu* koji označavaju verbalno prekoravanje, dok frazem *dobiti / dobivati po nosu (glavi)* također uključuje verbalnu kritiku, ali ima višu razinu ekspresivnosti i u njemu su promijenjeni subjektno-objektni odnosi. Frazem *dati po glavi komu* još je ekspresivniji i označava jaču kritiku ili strožu kaznu“ (Dugandžić 2019: 84).

6.2.3.17. Biti kažnjen, biti istučen; doživjeti što loše (nastradati)

Tjelesno zlostavljanje tj. fizičko kažnjavanje osobe u makedonskom se jeziku najčešće izražava frazomom *добие / добува по глава*. Navedeni frazem ima dva značenja: prvo se značenje odnosi na čije trpljenje i patnju, najčešće je riječ o kazni koja se zbila tuđom krivicom, odnosno, nepravедно je kažnjen tko. Drugo se značenje odnosi isključivo na fizičko nasilje tj. *dobiti / dobivati batine, biti istučen*. Ovaj frazem postoji u hrvatskom jeziku te ima isto značenje i oblik: *dobiti po glavi*.

Kada je riječ o subjektu kao vršitelju radnje, frazem sa značenjem 'istući koga' u makedonskom jeziku glasi *по глава го бие*. Osim značenja 'istući / tući koga', ima i šire značenje: 'mučiti ili uništavati koga'. Hrvatski ekvivalent jest frazem *dati po glavi komu*. U poljskom jeziku postoji frazem *pobić (pogromić, porazić, rozbić) na głowę* koji opisuje doslovno razbijanje predmeta o glavu komu, ali može opisivati i čin poraženosti ili nadvladavanja koga.

Biti kažnjen zbog vlastitih postupaka ili krivih odluka u makedonskom je jeziku opisano frazemima: *за (на) таква глава такъв брич; спроти главата и бричот*. Navedeni frazemi opisuju osobu koja je dobila što je zaslužila, a u pozadini je prisutna slika brijača ili britve koja odgovara glavi.

Za izražavanje zaslužene kazne koriste se i slični frazemi poput: *каква глава таква кана (чалма); каква му е главата таква му е каната*. Ovdje je pozadinska slika kapa koja odgovara glavi te se na taj način iskazuje da je dobivena kazna potpuno zaslužena ili su se sve neugodnosti dogodile komu potpuno zasluženo. U hrvatskom jeziku bi značenjem najbliža bila uzrečica *dobio je što je i tražio / što je tražio, to je i dobio*.

Ovaj je koncept izrazito zastupljen u makedonskom jeziku. Postoje brojni frazemi koji su u većoj ili manjoj mjeri slični, stoga možemo reći kako je riječ o varijantnim oblicima frazema koji imaju isto značenje. Svi frazemi opisuju osobu koja je doživjela brojne neugodnosti, osobu koja se suočava s brojnim problemima istovremeno ili osobu koja bi potencijalno mogla nastradati u nekom smislu. Frazemi *дојдено му е преку глава; му се иступу (собра, струпа, збу) на главата; му се скршиу од глава* svojim značenjem i oblikom odgovaraju hrvatskom frazemu *obilo se (obit će se, razbilo se, razbit će se) o glavu komu što*. Ovi frazemi opisuju osobu kojoj će se osvetiti što ili će imati neprilike (teške posljedice). Poljski frazem *spada, wali się coś (nieszczęście, kłopot) na czyją głowę* također opisuje osobu koju su snašle nesreće, neugodnosti te osobu koja pati.

Префрли / префрлува (препрга) преку глава (нешто) frazemi su koji također izražavaju čiju patnju tj. preživljavanje teške (nezgodne, mučne) situacije. U hrvatskom se jeziku takvo stanje izražava frazedom *prevaliti (prebaciti) preko glave što*.

Ovdje valja spomenuti i frazem koji nema negativnu konotaciju: *му врви (минува, поминува) преку глава нешто* sa značenjem 'preživljavati; doživljavati; iskusiti što'.

Teška i mučna situacija koja nosi veliki rizik od stradanja, patnje i teških posljedica opisana je frazemima: *спроти глава му е; тоа ќе му ја скине главата; ќе го удри по глава*.

U hrvatskom jeziku postoji frazem *skinuti / skidati glavu komu*. U motivaciji frazema je skidanje glave, a značenje se odnosi na kažnjavanje čovjeka, odnosno, izražena namjera da se osobu ponizi i kazni do krajnjih granica.

Му нату (страда, трпа) главата frazem je kojim se izražava izrazita patnja (obično zbog vlastite krivnje), dok se frazedom *му побеле главата (од некого или од нешто)* opisuje osoba koja se muči ili pati zbog koga ili čega. U pozadini je slika glave i kose koja je od silnih briga i muke pobijelila (posijedila).

Uništavanje samog sebe i situacija u kojoj se čovjek vlastitim postupcima dovodi u neugodnu ili beizlaznu situaciju opisana je frazedom *<сам> си ја јаде главата*.

Си прави (работи) против (спроти) главата frazem je sa značenjem 'postupati suprotno svojim interesima; nanositi samom sebi štetu'. Hrvatski frazem *raditi o glavi komu* najbolje odgovara potonjem frazemu, no aktivnost je usmjerena na druge ljude, a ne na sam subjekt. U poljskom jeziku je to frazem *ściągać burzę (nieszczęście) na czyją głowę*. U pozadini ovog

frazema je slika nevremena ili oluje nad čijom glavom čime se izražava želja osobe da prouzroči komu nesreću ili probleme.

Ođ glavama cu namu je frazem kojim se također izražava vlastita odgovornost za kakvu nesreću ili neugodnost.

Poljski frazem *robić coś ponad czyjąś głową (czyimiś głowami)* sa značenjem 'raditi, činiti što bez dogovora s kim, u tajnosti, bez čijeg znanja' negativno je konotiran, no nema potpuno isto značenje kao ranije spomenuti frazemi, ali ipak ga možemo svrstati u skupinu frazema koji pripadaju ovom konceptu zbog konteksta u kojem može biti upotrijebljen. Naime, frazedom se izražavaju čije loše namjere te ga najbolje možemo objasniti koristeći hrvatski ekvivalent po značenju: *iza <čijih> leđa [govoriti, raditi što itd.].*

6.2.3.18. Misliti / pomisliti, shvatiti; planirati

Koncepti shvaćanja, pomišljanja ili prisjećanja u makedonskom su jeziku izraženi frazemima: *му дувна в (во) глава<та>*. Ovaj se frazem koristi u žargonu te ima dva značenja. Prvo značenje je 'pomisliti na što nenadano', dok se drugo značenje odnosi na donošenje kakve nenadane odluke.

Slika misli koja je proletjela kroz glavu komu najbolje je opisana frazedom *му прелета низ главата*. Ovaj frazem ima značenje 'pomisliti na trenutak'. U poljskom jeziku postoji ekvivalent koji glasi *coś przebiegło (przeleciało, przemknęło, przeszło) komuś przez głowę (myśl); jakaś myśl przebiegła (przemknęła, przeleciała, przeszła) komuś przez głowę*.

Nadalje, nenadano ili iznenadno prisjećanje može se izraziti i frazedom *му светна во главата*. U pozadinskoj slici ovog frazema je svjetlost koja se pojavljuje u glavi čovjeka. Ta svjetlost predstavlja misao koja se pojavila pomalo neočekivano i iznenada. Poljski ekvivalent *coś komuś świta (zaświtalo) w głowie* u pozadinskoj slici također sadrži koncept svjetlosti izražen svitanjem. Ovaj frazem može se koristiti i u kontekstu 'razumjeti što; shvatiti što; početi shvaćati što'. Ovdje je iz pozadinske slike vidljivo da tama označava nemogućnost shvaćanja, a dolazak svjetlosti, dana, predstavlja početak razumijevanja i shvaćanje. „Ta izvanjezična situacija predstavlja opoziciju noć/dan u kojoj mrak označava nemogućnost shvaćanja zbog

nemogućnosti da se vidi svijet oko sebe, a razdanjivanje omogućuje shvaćanje i prenosi koncept vidjeti = shvatiti koji je čest kod frazema sa sastavnicom oko“ (Dugandžić 2019: 59).

Frazemi *coś przyszło (wpadło) / przychodzi (wpada) komuś do głowy; myśl strzela komu do głowy* imaju značenje 'počeo je misliti tko o čemu na što do tad nije obraćao pažnju' te je najbliži hrvatskom frazemu *palo je komu što na pamet*. Hrvatski frazem kao sastavnicu nema somatizam kojim je ovaj rad posvećen, no sadrži sastavnicu *pamet* koja je u neraskidivoj vezi s glavom koja je ujedno i njen centar.

Frazem koji pripada razgovornom stilu poljskog jezika jest *pójsć (skoczyć) po rozum do głowy*. Ovim se frazemom iskazuje čije nastojanje da shvati što ili čiji pokušaj da razumno i racionalno promisli o čemu. U hrvatskom jeziku postoje ekvivalenti: *dok dođe iz stražnjice (dupeta) u glavu komu što, došlo je (doći će) iz stražnjice u glavu komu što* te brojne varijante spomenutih frazema „utemeljeni su na opoziciji stražnjica-glava i orijentacijskoj metafori gore- pozitivno, dolje- negativno. U svojem prvom značenju odnose se na čovjeka koji se neočekivano sjetio čega ili se tek treba sjetiti“ (Kovačević 2006: 236).

Kada je riječ o konceptu shvaćanja, valja spomenuti i hrvatski frazem *lako ići u glavu komu* sa značenjem 'lako shvaćati', kod kojeg se „ista pozadinska slika, koja koristi antropomorfnu model ulaska objekta u glavu kao znaka shvaćanja, koristi se i u frazemima s negativnom konotacijom“ (Dugandžić 2019: 59).

U makedonskom jeziku postoje i frazemi kojima se opisuje planiranje: *има во главата нешто* sa značenjem 'imati na umu što, planirati što' te frazem *кrou нешто во главата* sa značenjem 'imati nekakav plan; planirati što'.

6.2.3.19. Okrenuti što naglavačke (postaviti suprotno od željenog)

Ovaj je koncept u makedonskom jeziku opisan frazemom *преврти / превртува (свртува, става) се на глава*. Ovaj frazem ima više značenja; prvo značenje je 'postupiti / postupati pogrešno', drugo značenje je 'sasvim izmijeniti / izmjenjivati sve', treće značenje je 'napraviti / praviti veliki nered', dok je potonje značenje 'postaviti / postavljati (prevrnuti / prevrtati) sve naopako'.

Poljski frazem kojim se iskazuje stanje suprotno od željenog jest *coś stoi (jest postawione, stanęło) na głowie*.

Sličan je i frazem *со главата надолу тргнало* kojim se iskazuje kako ništa nije u redu (kako bi trebalo biti) tj. „sve je okrenuto naglavačke“ ili ništa ne ide po planu.

Frazem *сврти / свртува со главата надолу (неумто)* ima značenje 'promijeniti / mijenjati što iz temelja'.

„Nered je prikazan preokretanjem čega, tj. postavljanjem glave prema dolje hrv. *prevrnuti na glavu što, postaviti / postavljati (prevrnuti, okrenuti) na glavu što, stajati na glavi*. Ova konstrukcija poslužila je kao model za tvorbu priloga naglavačke. Postavljanje glave prema dolje označava nered, neuređenost, čak pogrešnost ili nepravilnost, budući da u slici svijeta glava mora biti gore, a noge dolje“ (Dugandžić 2019: 96).

U poglavlju *Čovjekova stanja, ponašanje i rezultati ljudskog djelovanja* analizirani su frazemi koji se odnose na čovjeka kao misaono i društveno biće, biće koje se vodi emocijama i razumom te u skladu s tim razvija svoj odnos prema svijetu koji ga okružuje. Počevši od koncepta razmišljanja i shvaćanja, ali i zaboravljanja, vidljivo je u kojoj je mjeri somatska frazeologija bogat i iscrpan izvor znanja o samoj ljudskoj biti. Kako navodi Dugandžić: „u narodnoj svijesti glava se ističe kao simbol razuma, ona je instrument koji upravlja mišljenjem, utjelovljenje ljudskog duha, vlasti i životne sile. Glava je izraz, kako piše Savčenko (2013: 394) više ljudske vrijednosti, utjelovljenje samog čovjeka, ona kvalificira njegove sposobnosti i mogućnosti, programira mišljenje“ (2019: 42).

Gledajući iz perspektive anatomije, glava je dio tijela na kojem se nalazi mozak, a samim time je i centar čovjekove osjetilnosti. Mozak je središte i najvažnija poveznica čovjeka u percipiranju vanjskog svijeta, odgovorna za sposobnost razmišljanja. Frazemi koji sadrže somatizam glava u trima jezicima u velikoj mjeri odnose se na mentalne radnje čovjeka, ali isto tako „predstavljaju glavu kao metonimijsku zamjenu za cijelog čovjeka. Jezična slika bilježi naivno shvaćanje glave kao najvažnijeg organa, o kojem ovisi cijeli život čovjeka“ (Dugandžić 2019: 51).

S obzirom na to da je glava sjedište intelekta, snova i emocija, ne čudi što je korpus bogat frazemima kojima se izriču brojna čovjekova stanja i ponašanja. Mnogi su od njih motivirani metaforom glave kao spremnika. Na taj su način oblikovani brojni frazemi u ovome poglavlju. Glava je konceptualizirana kao posuda tj. spremnik u kojem čovjek pohranjuje svoje misli, osjećaje, intelekt. Tako se dolazi do zaključka kako je i česta motivacija ovih frazema metonimija u kojima se upravo taj somatizam zamjenjuje ljudskim mentalnim sposobnostima. Česta je i motiviranost uvjetovana konvencionalnim znanjem o svojstvima glave, njenim značajkama te biološkim funkcijama.

7. REZULTATI ANALIZE FRAZEMA SA SOMATSKOM SASTAVNICOM GLAVA

U ovom radu analizirani su frazemi sa somatskom sastavnicom *glava* u makedonskom i poljskom jeziku. Iako su navedeni i hrvatski primjeri frazema, kako je i ranije u radu navedeno, njihova je uloga isključivo komparativna te se njima pokušava dodatno razlučiti koje se sličnosti i razlike javljaju u analiziranim somatskim frazemima dvaju jezika koji su u fokusu rada. Značenje samog somatizma, kako doslovno tako i ono metaforičko, obuhvaća širok spektar koncepata, što je ova analiza i dokazala. Glava kao najvažniji dio ljudskog tijela, s kojom se poistovjećuje i samo ljudsko postojanje, ali i kao središte svih mentalnih procesa, ishodište razuma te izvor emocija.

Uzevši u obzir cjelokupno analizirano gradivo, odnosno frazeme sa sastavnicom *glava* u makedonskom, poljskom i hrvatskom jeziku te njihova značenja, utvrđene su sljedeće semantičke i konceptualne skupine i podskupine:

Frazemi koji se odnose na čovjeka kao živo biće u kojima glava metonimijski stoji za sam život tj. ljudsko postojanje. Ova skupina obuhvaća značenja: *Preživjeti, ostati živ, spasiti se; Umrijeti, poginuti (smrt, samrt, pogibelj); Životna (smrtna) opasnost; Ubiti koga, prijetiti komu; Garantiranje istinitosti.*

Frazemi koji se odnose na čovjeka kao misaono biće u kojima se konceptualnom analizom frazemi dijele na tri velike podskupine: **Pozitivne ljudske osobine i karakterne odlike, Negativne ljudske osobine i karakterne odlike** te posebnu podskupinu koja obuhvaća **Čovjekova stanja, ponašanje i rezultate ljudskog djelovanja.**

U podskupini **Pozitivne ljudske osobine i karakterne odlike** svrstani su frazemi koji obuhvaćaju sljedeća značenja: *Pokornost (poniznost, poslušnost, iskazivanje poštovanja); Ponos; Dostojanstvo; Hrabrost (ohrabrivanje); Mudrost, razboritost, inteligencija.*

Negativne ljudske osobine i karakterne odlike obuhvatile su frazeme koji se odnose na: *Glupost (nedostatak inteligencije); Ludost, zanesenost; Tvrdoglavost; Ravnodušnost; Nesmotrenost, hirovitost; Arogantnost, uobraženost, oholost.*

Podskupina **Čovjekova stanja, ponašanje i rezultati ljudskog djelovanja** obuhvaća sljedeće koncepte: *Zbunjenost; Kajanje, žaljenje; Zabrinutost (glavobolja); Preopterećenost*

(*problemima, brigama*); *Stanje pijanstva (opijenosti); Vrtoglavica, gubitak svijesti; Zaljubljenost; Zaboraviti (Ne moći zaboraviti); Pamtiti, zapamtiti; Misliti, razmišljati; Nametanje mišljenja ili stavova; Objašnjavati komu, urazumiti koga; Samostalno, svojevóljno činiti što; Ignoriranje stvarnosti (istine); Dosađivati / dojaditi, kontrolirati koga; Kritizirati, kuditi koga; Biti kažnjen, biti istučen; doživjeti što loše (nastradati); Misliti / pomisliti, shvatiti (planirati); Okrenuti što naglavačke (postaviti suprotno od željenog).*

Valja naglasiti i kako su neki frazemi uvršteni su u više od jedne skupine budući da su višeznačenjski. Prema broju frazema u trima jezicima najbrojnija skupina jest podskupina koja se odnosi na **Negativne ljudske osobine i karakterne odlike** u kojoj su, prema brojnosti, najzastupljeniji koncepti: *Glupost (nedostatak inteligencije)* te *Ludost, zanesenost*. Odmah nakon njih slijede koncepti: *Arogantnost, uobraženost, oholost; Tvrdoglavost; Ravnodušnost; Nesmotrenost, hirovitost*. Zanimljivo je kako su frazemi koji imaju negativnu konotaciju dvostruko više zastupljeni, nego li oni kojima se iskazuju pozitivne ljudske osobine i karakterne odlike.

Nadalje, prema brojnosti se ističe i skupina u kojoj je glava koncipirana kao život- **Čovjek kao živo biće**. Najbrojniji su frazemi sa značenjem *Umrijeti, poginuti; smrt, samrt, pogibelj* te frazemi koji se odnose na *Životnu (smrtnu) opasnost*. Nešto je manje frazema koji se odnose na značenje *Preživjeti, ostati živ, spasiti se; Ubiti koga, prijetiti komu* te onih koji se koriste za *Garantiranje istinitosti*.

U podskupini **Čovjekova stanja, ponašanje i rezultati ljudskog djelovanja** zanimljiva je činjenica kako je, gledajući ukupan broj frazema koji se odnose na taj koncept (26 frazema), najbrojnija podskupina sa značenjem *Biti kažnjen, biti istučen; doživjeti što loše*. Ovakvu brojnost podskupina duguje upravo makedonskim frazemima. Naime, ovaj je koncept izrazito zastupljen u makedonskom jeziku te broji čak 17 frazema sa spomenutim značenjem, a isti se pojavljuju u brojnim varijantnim oblicima. Nadalje, najzastupljeniji koncept jest *Misliti, razmišljati* u koji su uključeni frazemi koji označavaju osnovnu funkciju glave kao dijela tijela odgovornog za mentalne procese. Slijede koncepti *Preopterećenost (problemima, brigama); Zaboraviti, ne moći zaboraviti; Dosađivati / dojaditi komu, kontrolirati koga; Misliti / pomisliti, shvatiti, planirati; Kajanje, žaljenje; Stanje pijanstva (opijenosti); Zbunjenost; Vrtoglavica (gubitak svijesti); Objašnjavati komu, urazumiti koga; Nametanje mišljenja ili stavova; Zabrinutost (glavobolja); Zaljubljenost; Kritizirati, kuditi koga; Okrenuti što naglavačke (postaviti suprotno od željenog); Pamtiti / zapamtiti; Samostalno, svojevóljno činiti što te Ignoriranje stvarnosti (istine).*

Među analiziranim frazemima pronalazimo frazeme koji se podudaraju i strukturno i značenjski, na primjer, hrv. *posuti / posipati se pepelom po glavi*, mak. *cu ja nocunuva (nomypa) glavata со пепел*, polj. *posypać / posypywać głowę popiołem*; hrv. *lupati (udarati) glavom o zid*, mak. *yдupa со глава в суд*, polj. *bić (tłuc, walić) głową w (o) mur (w (o) ścianę)*; hrv. *prazna (šuplja) glava*, mak. *празна (шуплива) глава*, polj. *pusta głowa*; hrv. *platiti glavom*, mak. *плати / плаќа со главата*, polj. *zapłacić (przyplacić) głową*; hrv. *dignuti (podignuti) glavu*, mak. *дигне / дига (крева) глава*, polj. *nosić głowę wysoko*; hrv. *uhvatiti se / hvatati se за glavu*, mak. *се фаќа / фати за глава*, polj. *chwytać (łapać, trzymać) się за głowę*, itd.

Kod određenog broja frazema postoje neznčajne razlike ili u sastavu ili u značenju. Primjerice, česta je pojava da se u hrvatskom i makedonskom jeziku, s obzirom na njihovu pripadnost istoj podskupini slavenskih jezika (južnoslavenski jezici), ali i povijesno- društvene prilike koje su dodatno zbližile dva spomenuta jezika, pojavljuju ekvivalentni frazemi kojih u poljskom jeziku nema ili se oni strukturno razlikuju. Takvi frazemi su: hrv. *glava je u torbi komu; nositi (imati, držati) glavu u torbi*, mak. *главата му е во торба; ја носу (клава, става, ника) главата во торба*; hrv. *nemati tri čiste u glavi*, mak. *без (нема) три чисти во главата*; hrv. *<ne> boli glava koga за koga, за što*, mak. *<не> го боли глава (за некого или за нешто)*, itd.

Također, poveći je broj frazema u kojima se za iskazivanje istog značenja koriste frazemi sa gotovo nezatno promijenjenom strukturom, što je najbolje vidljivo kod frazema koji se odnose na koncepte hirovitosti, zanesenosti, ludosti te gluposti u kojima se koriste različite: hrv. *imati mušice (muhe, bube, bubice) u glavi*, mak. *бубачки во глава* te poljski frazem s drugačijim sastavnicama: *mieć siano (fiu-bździu) w głowie*, hrv. *pileća glava, drvena (dubova, hrastova) glava, bukova glava*, mak. *глава-лејка; глава-тиква*, polj. *barania (kapuściana, ośla) głowa*, itd.

Analizirani su i neki frazemi koje možemo svrstati u grupu specifičnih frazema, kao na primjer: *ja дава главата вересуја*- makedonski frazem specifičan upravo за taj jezik, a svoju sastavnicu duguje višestoljetnom utjecaju turskog jezika.

Poljski frazem *unieść głowę; ktoś uniósł całą głowę* (doslovan prijevod jest 'podignuti / podići glavu' ima značenje 'preživjeti, ostati živ' takozvani je „lažni prijatelj“ hrvatskom frazemu *podići glavu*. Naime, u hrvatskom jeziku spomenuti frazem ima drugačije značenje. Riječ je o frazemu koji u oba jezika ima isti sastav i sliku, ali značenje je drugačije.

8. ZAKLJUČAK

Analizom korpusa pokušalo se utvrditi u kojoj se mjeri značenjski, odnosno konceptualno podudaraju somatski frazemi u analiziranim jezicima. Počevši od teorijskog dijela u kojem se iznosi tradicionalna frazeološka teorija, definiranje pojmova frazeologija i frazem te razvoj discipline, obilježja frazema i različiti aspekti u proučavanju frazema. Također, kratkim se prikazom razvoja frazeologije u makedonskom i poljskom jeziku, pokušalo prikazati sličnosti i razlike u samom definiranju frazema te problematika nazivlja.

Pomoću kognitivnolingvističkog pristupa, u svakoj skupini i podskupini frazema opisana je motiviranost, ali i simbolika somatske sastavnice glava. Klasifikacijom frazema prema ideografskoj shemi u dvije velike skupine: *čovjek kao živo biće* (frazemi u kojima se glava koncipira kao život) te *čovjek kao misaono (razumno) biće* (frazemi koji se odnose na emocije, rezultate ljudskog djelovanja, itd.) pokušalo se utvrditi na koji je način simbolika somatizma glava utjecala na formiranje frazeološkog značenja te na koji način je ona koncipirana u makedonskom, poljskom, ali i hrvatskom jeziku koji služi kao jezik usporedbe te olakšava usporedbu dvaju jezika koji su u fokusu same analize.

Odabrani frazemi sa somatskom sastavnicom grupirani su u značenjske skupine i podskupine te su kontrastivno analizirani, uspoređene su njihove sličnosti i razlike na razini komponenata prisutnih u cjelokupnom značenju frazema, kao i formalnih karakteristika bitnih za izražavanje značenja. U analizi je najviše istaknuta njihova motiviranosti da bi se što jasnije uočila razlika u njihovoj upotrebi u analiziranim jezicima. U najvećem broju frazema se pomoću izražavanja fizioloških karakteristika ili funkcija odgovarajućeg dijela tijela, u ovom slučaju glave, dolazilo do samog frazemskega značenja koje je, nadalje, dovelo i do spoznaje o simbolici i značenju samog somatizma. Pomoću analize frazema sa somatskom sastavnicom *glava* došlo se do spoznaje o tome na kakav se način shvaćanje tijela čovjeka realizira u poimanju dijelova tijela te o utjecaju tih shvaćanja na značenje frazema u analiziranim jezicima.

Kako je potvrdila i sama analiza frazema, značenja somatskih frazema većinom su povezana s iskazivanjem bioloških funkcija koje dijelovi tijela obavljaju, ili proizlaze iz gesta i pokreta (mimike), koji su isto tako često prirodna reakcija tijela. Nadalje, kod velikog broja frazema primjećuje se da somatizam, kao i kulturna simbolika dijelova tijela, utječu na formiranje cjelokupnog značenja frazema.

Korpusna analiza frazema je potvrdila premisu o sličnosti somatskih frazema u analiziranim jezicima. Utvrđeno je da u dvama (trima, računajući i hrvatski jezik) jezicima ima mnogo oblikom istih, ili vrlo sličnih, somatskih frazema sa sastavnicama *glava*, koji također imaju isto ili vrlo slično značenje. Iako se pojavljuju i brojne razlike, počevši od strukturalnog nepodudaranja (makedonski jezik po svojoj strukturi se uvelike razlikuje od poljskog jezika, ali i hrvatskog), korištenja različitih sastavnica u frazemima kojima se iskazuje isto značenje tj. koncept te razlika u samoj klasifikaciji frazema, može se potvrditi premissa o sličnosti analiziranih jezika kada je riječ o izražavanju i opisivanju koncepata na isti ili sličan način.

Ovim se radom pokušalo doprinijeti kontrastivnoj frazeologiji slavenskih jezika. Iako je frazeologija sama po sebi neiscrpan izvor jezičnog bogatstva svakog jezika pa samim time i svakoga naroda, upravo se zbog važnosti ljudskoga tijela kao „prasimbola“, kao prva među jednakima ističe somatska frazeologija. Isticanjem sličnosti, ali i poneke razlike, slavenski jezici omogućavaju nam uvid u povijesno isprepletene prilike koje su dovele do identičnog ili barem sličnog poimanja svijeta koji nas okružuje, ali i nas samih. Upravo nam razumijevanje somatske frazeologije može pomoći u razumijevanju sudonosa naših kultura, tradicije i jezika.

9. LITERATURA

Rječnici

1. Matešić, Josip. 1982. Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika. Zagreb: Školska knjiga
2. Menac, Antica; Fink-Arsovski, Željka; Venturin, Radomir. 2003. Hrvatski frazeološki rječnik. Zagreb: Naklada Ljevak
3. PWN. 2018. Słownik frazeologiczny. Warszawa: PWN
4. Vidović Bolt, Ivana et al. 2017. Rječnik hrvatskih animalističkih frazema. Zagreb: Školska knjiga, d.d.
5. Širilov, Taško; Dimitrovski, Todor. 2003. Frazeološki rečnik na makedonskiot jazik. Tom 1, A – J. Skopje: Ogledalo
6. Vlatković, Dijana; Prošev-Oliver, Borjana. 2015. Hrvatsko makedonski rječnik = Hrvatsko makedonski rečnik. Zagreb: Matica Makedonaca u Hrvatskoj = Matica na Makedoncite vo Hrvatska
7. Skorupka, Stanisław. 1974. Słownik frazeologiczny języka polskiego. [1], A-P. Warszawa: Wiedza Powszechna

Primarna literatura

1. Fink-Arsovski, Željka. 2002. Poredbena frazeologija: pogled izvana i iznutra. Zagreb: FF Press
2. Kovačević, Barbara. 2012. Hrvatski frazemi od glave do pete. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje
3. Menac, Antica. 2007. Hrvatska frazeologija. Zagreb: Knjigra
4. Velkovska, Snežana. 2002. Белешки за македонската фразеологија. Skopje: Institut za makedonski jazik „Krstе Misirkov“
5. Veljanovska, Katerina. 2006. Фразеолошките изрази во македонскиот јазик: со осврт на соматска фразеологија. Kumanovo: Makedonska riznica
6. Dugandžić, Ana. 2019. Somatski frazemi u hrvatskom i ukrajinskom jeziku. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

7. Marmelić, Helena. 2013. *Kognitivnolingvistički pristup hrvatskim somatskim frazemima sa sastavnicom glava*. Diplomski rad. Filozofski fakultet u Zagrebu, Odsjek za kroatistiku.
8. Vidović Bolt, Ivana. 2011. *Životinjski svijet u hrvatskoj i poljskoj frazeologiji I*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada

Sekundarna literatura

1. Tabakowska, Elżbieta. 2005. *Gramatika i predočavanje : uvod u kognitivnu lingvistiku*. Zagreb: FF Press
2. Stanojević, Mateusz-Milan. 2013. *Konceptualna metafora : temeljni pojmovi, teorijski pristupi i metode*. Zagreb: Srednja Europa
3. Krawczyk-Tyrpa, Anna. 1987. *Frazeologia somatyczna w gwarach polskich : związki frazeologiczne o znaczeniach motywowanych cechami części ciała*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk
4. Nedkova, Emilija. 2011. *Frazeologizmito kato znaci v ezika na kulturata : (v"rhu material ot b"lgarski, sr"bski i ruski ezik)*. Ruse: Leni-an
5. Hrnjak, Anita. 2005. *Geste i mimika kao izvor frazeologije (na primjeru hrvatske frazeologije)*. Zagreb: *Filologija*, Vol. No. 44, 2005. 29-50 <https://hrcak.srce.hr/9907> (pristupljeno 20.5.2021.)
6. Broz, Vlatko. 2015. *FRAZEOLOGIJA SVE U ŠESNAEST: MOTIVIRANOST ZNAČENJA NUMERIČKIH FRAZEMA U HRVATSKOME*. Zagreb: *FILOLOGIJA* 64 37-56
7. Kovačević, Barbara. 2006. *Hrvatska somatska frazeologija : doktorska disertacija*. Zagreb
8. Hrnjak, Anita. 2017. *Frazeologija u rodnome okviru u: Suvremena lingvistika*, Vol. 44 No. 86, 2018. Zagreb: *Knjigra* 379-382 <https://hrcak.srce.hr/214274> (pristupljeno 6.6.2021.)
9. Filipović Petrović, Ivana. 2018. *Kada se sretnu leksikografija i frazeologija : o statusu frazema u rječniku*. Zagreb: Srednja Europa
10. Filipović Petrović, Ivana; Parizoska, Jelena. 2019. *KONCEPTUALNA ORGANIZACIJA FRAZEOLOŠKIH RJEČNIKA U E-LEKSIKOGRAFIJI*. Zagreb: *FILOLOGIJA* 73 27-45 <https://hrcak.srce.hr/file/335708> (pristupljeno 22.4.2021.)

11. Barčot, Branka. 2016. Orijentacijska metafora u Hrvatskome frazeološkom rječniku. 15-26 <https://ebooks.uni-lj.si/zalozbau/catalog/download/35/89/1005-1?inline=1> (pristupljeno 10.6.2021.)

Popis internetskih stranica

1. WSJP- Wielki słownik języka polskiego <https://wsjp.pl/> (pristupljeno 30.4.2020.)
2. Makedonski info - ДИГИТАЛЕН РЕЧНИК НА МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК <http://drmj.eu/> (pristupljeno 15.4.2021.)
3. Frazeologia.pl <https://frazeologia.pl/wielki-slownik> (pristupljeno 1.7.2020.)

RJEČNIK FRAZEMA

MAKEDONSKI JEZIK

В (Б)

Без три чисти во главата; Нема три чисти во главата

Čovjek kojemu puno toga nije jasno, čovjek koji nije pametan

Бела глава

1) star čovjek

2) mudar, iskusan čovjek

Брише од главата (некого или нешто)

1) zaboravlja *koga* ili *što*

2) prestaje misliti na *koga* ili *što*

Букова (дабова, дебела, дрвена) глава

Tvrdoglav čovjek

V (B)

Веде / ведне глава; Ја свива / свиткува глава; Преклони / преклонува (сведнува/ сведува, свива) глава

Postati / postajati pokoran; popustiti / popuštati; potčiniti se / potčinjavati se, pokoriti se / pokoravati se

Ведната (наведната) глава

Pokoran čovjek

Врти во главата нешто

Misliti na *što*; imati neku namjeru

Врти глава од некого

Izjegavati *koga*

G (Г)

Глава-лејка

Prazna, glupava glava

Глава не го боли за некого или за нешто; **Не го боли глава** за некого или за нешто

Koga nije briga za *koga* ili za *što*; *koga* ne interesira *tko* ili *što*

Глава <од рамена> дава; Главата <си> ја дава

1) žrtvovati vlastiti život; žrtvovati se

2) garantirati životom; biti uvjeren, siguran u *što*

Главата в торба си ја клава (става, носи)

Главата му е во торба

Ја носи главата во торба

Со главата в торба оди

Главата му виси на конец

Главата му е на влакно обесена

Izlagati se velikoj opasnosti; biti životno ugrožen

Главата е во прашање

Главата игра

U pitanju je život, u opasnosti je *tko*, život je ugrožen

Главата му е ветва

Nije zdravog uma *tko*, nije čistog uma *tko*; lud

Главата му е в облаци; Главата му е во облаците

Mašta *tko*, nije povezan sa stvarnošću

Главата му е матна

Nejasno je *što komu*, um nije bistar *komu*

Главата му е на коцка

Nalazi se na rubu propasti *tko*, u smrtnoj opasnosti je *tko*

Главата му е на сто страни

Zaokupljen je brojnim problemima (obavezama, brigama) *tko*

Главата му е тапан; Главата му отапани

1) ima jaku glavobolju *tko*

2) ošamućen, zbunjen, iznenađen je *tko*

Главата му е тешка

Mamuran je *tko*, nejasno i teško shvaća

Главата му ја дупна (проби) (со нешто)

Dojadio je *komu*, dosaditi *komu* s ponavljanjem istog

Главата му летна

Poginuti

Главата му обеле

Jako se brinuti, imati puno briga

Главата <си> ја сече

Главата ќе си ја отсече

Ја сече главата

- 1) biti sasvim siguran da će se *što* dogoditi
- 2) biti potpuno uvjeren u *što*, garantirati *što* životom

Глава-тиква

- 1) prazna, glupava glava
- 2) velika glava

Глава ќе падне

Poginuti će *tko*

Го заболе главата (за некого или за нешто)

(iron.) Nije briga *koga* za *koga* ili za *što*

Го удира в глава

Му удира в глава

- 1) hvata *koga* pijanstvo, postati pijan
- 2) (fig.) npr. slava i sl.- postaje uobražen *tko*, postaje zanesen *tko*
- 3) opsjeda *koga što* (npr. neka ideja)

Горе главата

Дигни (крени) ја главата

Ohrabriti *koga*, dati *komu* nadu, ohrabrenje

Губи (загубува) глава

Ја губи главата

Си ја губи главата

- 1) zanosi se *tko* do krajnjih granica
- 2) nije snalažljiv *tko*, zbunjen je *tko*
- 3) zabrinut i preplašen je *tko* te postupa bez promišljanja
- 4) poginuti / ginuti

D (Д)

Делнат (мрднат, нетокму, удрен, чукнат) во главата

Ne sasvim normalan čovjek, lud čovjek

Дигне / дига (крева) глава

1) Samostalno, protiv *koga* ili *čega* – ostati / ostajati nepokoran; ustati / ustajati

2) Postati / postajati arogantan, uobražen, ponosit

Добие / добива по глава

1) trpjeti; biti kažnjen (radi tuđe krivice), biti nepravedno kažnjen

2) dobiti / dobivati batine

Дојдено му е преку глава

Ne moći podnijeti; ne moći izdržati *što*

Додека (дури) му е главата на рамена

Додека ја носи главата на рамена

Дури е глава на рамена

Дури стои глава <на рамена>

Dok je živ *tko*, za vrijeme života

Држи во главата

Pamti *tko*

Z (З)

За глава е повисок

Čovjek koji je pametniji, informiraniji od drugih

За таква глава таков брич

Tako mu i treba, tako je zaslužio *tko*

Запалена глава

Zanesen čovjek, zanesenjак, fanatik

I (И)

Избави / избавува жива (цела, читава) глава

Извлече / извлекува жива (цела, читава) глава

Изнесе / изнесува жива (цела, читава) глава

Sprašava se *tko*, sprашava život *tko*; uspijeva izbjeći veliku opasnost *tko*

Избие / избива од глава (нешто некому)

Nagovoriti / nagovarati *koga* da odustane od *koga* ili *čega*

Избрише / избришува (исфрла) од главата (некого или нешто)

Zaboraviti / zaboravljati *koga* ili *što*, prestati / prestajati misliti na *koga* ili *što*

Извлече / извлекува (изнесува) <жива> глава

Излезе / излегува со жива глава

Ја изнесува (извлекува) главата на рамена

1) ostati živ

2) izvući se / izvlačiti se iz teške situacije

Има во главата

Pametан je *tko*

Има во главата (нешто)

Imati na umu *što*, planirati *što*

Има своја глава

1) imati svoje vlastito mišljenje

2) biti svojeglav

Ј (Ј)

Ја бара главата (на некого)

1) tražiti nečiji život; željeti nečiju smrt

2) tražiti nečiju ostavku (politika)

Ја бие (тепа, толчи, удира) главата <од сид>

Се бие (тепа, толчи, удира, чука) по глава

Си ја бие (тепа, толчи, удира, чука) главата <од сид, од камен>

Kajati se, žaliti za čime što se dogodilo našom krivicom, uvidjeti pogrešku kada je već prekasno

Ја врза (курдиса, направи) главата

(iron.) napiti se, opiti se

Ја дава главата вересија

1) ginuti bez potrebe; ginuti bez borbe

2) (fig.) žrtvovati se bespotrebno; bespotrebno se izlagati velikoj nevolji (šteti)

Ја дига главата високо

Postati arogantan, uobražen

Ја излага / изложува главата

Си ја излага / изложува главата

Izložiti se / izlagati se smrtnoj opasnosti.

<Си> ја клава (пика, става, тура) главата в торба

<Си> ја клава (пика, става, тура) главата на коцка

Izložiti se / izlagati se smrtnoj opasnosti

Ја крши (тепа) главата

Толчи глава

Intenzivno misliti pokušavajući shvatiti; riješiti što teško; ostvariti *što*; uznemiriti se zbog čega

Ја носи главата

Živ je *tko*; još uvijek je živ *tko*

Ја пика главата каде не ѝ е местото

Ја пика главата каде што не ја бере

Си ја пика главата каде што не ја збира

Miješati se gdje nije potrebno; gurati nos gdje mu nije mjesto

Ја пика (става, тура) главата в песок <како ној>

Си ја крие главата во песок

Ne željeti znati za opasnost; biti naivan kada je u pitanju opasnost; zatvarati oči pred čime

Ја тресна (чукна) главата <од камен>

Си ја тресна (чукна) главата <од камен>

1) razmisliti

2) dobro razmisliti

К (К)

Каква глава таква капа (чалма)

Каква му глава таква му капа

Каква му е главата таква му е капата

Dobiti *što* je zasluženno (najčešće što neugodno, loše)

Кладе / клава (става) во главата (нешто)

Zaramtiti *što*

Кој нема во главата има во нозете

Koristi se najčešće za zaboravljivu osobu; koja često zaboravlja

Крои нешто во главата

Imati nekakav plan; planirati *što*

Крши глава

1) U imperativu- otjerati *koga*, (vulg. Gubi se!)

2) U imperativu- Idi gdje želiš!, Radi što želiš!

3) otići; nestati bestraga

L (Л)

Луда глава

1) nepromišljen čovjek; bezuman čovjek

2) nezreo čovjek

M (М)

Мисли со туѓа глава

Nema vlastito mišljenje; povodi se za tuđim mišljenjem

Му бучи главата

Imati puno obaveza, posla, briga; ne znati odakle početi

Му виси на (над) глава<та>

Му седи (стои) на глава

Над глава му е

1) Dosađivati *komu* u neprestanom iščekivanju *čega*

2) Budno i neprestano nadgledati; kontrolirati *koga*

Му врви (минува, поминува) преку глава (нешто)

Misliti na *što*; razmišljati o *čemu* neprestano

Му дојде преку глава

Преку глава му е

Dosadilo je *komu što*; ne moći trpjeti *što*

Му дојде на глава

Dogoditi se (obično nesreća; nešto loše ili neugodno)

Му дувна в глава

Му дувна во главата

1) (žarg.) Pomisliti na *što* nenadano i neobično

2) Odjednom; nenadano odlučiti *što*

Му зела главата ветар

Početi postupati nepromišljeno; pobudaliti

Му избриша од главата (некому нешто)

Navesti *koga* da napusti misao; da zaboravi *što*; urazumiti *koga*

Му излезе (испари, штукна) од главата

Potpuno zaboraviti

Му ја заврте (замаја) главата

Zaludjeti *koga*; opčiniti *koga*; oduševiti *koga*

Му ја запали главата

1) Prouzročiti *kome* neugodnosti

2) Oduševiti *koga*

Му ја зеде главата

Му зеде глава

1) Lišiti života *koga*; ubiti *koga*

2) Oduzeti *komu* sposobnost razumnog rasuđivanja; pobudaliti *koga*

Му ја изеде / јаде главата

1) ubiti *koga*, uništiti *koga*

2) Učiniti *komu* veliko zlo

Му ја истри (натри) главата

Prekoriti *koga*; kудити *koga*

Му ја кутна (падна) главата

Ubiti *koga*

Му ја полни главата

1) Urazumiti *koga*; uvjeriti *koga* u *što*

2) usaditi *komu* nepoželjne misli, ideje

Му ја полни главата (со нешто)

Nametati *komu* mišljenje, shvaćanje, uvjerenje, misao, želju i sl. ; nagovarati *koga* na *što*

Му ја растури (скрши) главата

Му ја смачка главата <како на змија>

1) ubiti *koga*, pogubiti *koga*; uništiti *koga*

2) Žestoko kazniti *koga*

Му ја скина главата

1) ubiti *koga*

2) uništiti *koga*

Му лета главата <в облаци>

Biti zanesen, gubiti vezu sa stvarnošću

Му летна (отиде, падна) главата

Poginuti, izgubiti život

Му пати (страда, трга) главата

Izrazito patiti (obično zbog vlastite krivnje)

Му пика в глава

(žarg.) savjetovati *koga*; učiti *koga*

Му побеле главата (од некого или од нешто)

Namučiti se, patiti zbog *koga* ili *čega*

Му прелета низ главата

Pomisliti na trenutak; misao proletjela kroz glavu

Му прска (пука) главата

Му се цепи главата

Ќе му прсне (пукне) главата

1) Imati jaku glavobolju

2) Imati puno briga, puno posla, obaveza i sl.

Му светна во главата

Nenadano se sjetiti čega; nenadano (odjednom, iznenada) je *komu* palo na pamet *što*

Му се врзува в глава (нешто)

Zapamtiti *što*

Му се врти во главата

1) biti smeten, zbunjen, ne razumjeti *što*

2) imati vrtoglavicu, gubiti svijest

Му се врти во главата (нешто)

1) Obuzima *koga* misao

2) planirati *što*

3) znati nešto čega se trenutno ne možemo sjetiti i reći

Му се врти главата

Gubiti svijest, imati vrtoglavicu

Му седна на глава

Му се качи на глава

Komu je dosadio *tko*

Му се заврте во главата (нешто)

Ubuzela je *koga* neka misao

Му се заврте во главата

Му се замаја (замелуши) главата

1) gubiti ravnotežu; pozlilo je *komu*

2) zanijeti se poslom

3) obuzeo je *koga* jak osjećaj (uzbuđenja, straha, iznenađenja i sl.)

Му се запали главата

Biti izrazito oduševljen čime

Му се истури (собра, струпа) на главата

Dogodilo se *komu* puno neugodnosti odjednom; suočiti se s mnogim problemima odjednom (istovremeno)

Му се мавна од главата

Osloboditi *koga* čije prisutosti; prestati smetati *komu*

Му се мае (меле) главата

Му се мати (меша, мрачи) во главата

1) gubiti svijest

2) nejasno rasuđivati

Му се метка (мота) во главата

Neprestano pomišljati na *što*; misliti na *što*

Му се скрши од глава

Doživjeti neugodne posljedice zbog svojih postupaka

Му се цепи главата

- 1) imati jaku glavobolju
- 2) imati puno problema

Му сече (фаќа) главата

- 1) biti pametan i brzo shvaćati
- 2) postaviti se dobro; brzo reagirati

N (H)

Наведена (наведната, покорна) глава сабја не ја сече

Biti pokoran i poslušan kako bi se izbjegla smrt (stradanje)

На сама глава

Samostalno, bez tuđe pomoći; bez vođenja računa o tuđem mišljenju

На своја глава прави (нешто)

Postupati prema vlastitom mišljenju; bez slušanja tuđih savjeta (mišljenja)

Не врти глава по никого

Nitko ga ne interesira

Не дига глава

Не крева глава

Не може глава да дигне (крене)

- 1) biti preopterećen poslom; previše raditi
- 2) biti jako bolestan; propasti

Не знае каде (кај) му е главата

- 1) Biti prezauzet (poslom)
- 2) imati puno briga
- 3) biti zbunjen

Не му влегува в глава

Не му влегува во главата

- 1) ne moći razumjeti *što*; ne moći prihvatiti činjenice; biti zbunjen
- 2) ne moći zapamtiti

Не му излегува од главата (некој или нешто)

Biti obuzet mislima o *komu* ili o *čemu*; ne moći se osloboditi misli o *komu* ili o *čemu*

Ни глава да сврти (кон некого или кон нешто)

Ни глава не врти (свртува) (кон некого или кон нешто)

1) ne voditi računa o *komu* ili o *čemu*

2) ne pogledati *koga* ili *što*

Носи глава на рамена

Živ je; živi

Носи туѓа глава

(iron.) može poginuti svakog trena

О (О)

Од глава до петици

Од главата до петиците

U cjelosti; sasvim; u svakom pogledu; u svemu

Од главата си пати

Sam je kriv (odgovoran) za vlastitu nesreću u životu

Оди со глава низ сид

Оди со главата в сид

Nastojati postići *što* nemoguće; uzalud se naprezati; mučiti se

Од своја глава прави (нешто)

Raditi *što* samostalno, originalno; vlastitim znanjem i iskustvom

Р (П)

Плати / плаќа со главата

Poginuti / ginuti; biti ubijen

По глава го бие

Mučiti *koga*; uništavati *koga*

Празна (шуплива) глава

Glupav čovjek

Преврти / превртува (свртува, става) се на глава

- 1) postupiti / postupati pogrešno
- 2) sasvim izmijeniti / izmjenjivati sve
- 3) napraviti / praviti veliki nered
- 4) postaviti / postavljati (prevrnuti / prevrtati) sve naopako

Претрга преку глава

Doživjeti *što* loše, neugodno

Префрли / префрлува преку глава (нешто)

- 1) završiti / završavati *što*
- 2) doživjeti / doživljavati *što* teško, neugodno; podnijeti / podnositi, pretrpjeti / trpjeti, prebroditi *što*

S (C)

Сам си ја јаде главата

Си ја јаде главата

Uništavati se, ići u vlastitu propast

Своја глава е

Postupati isključivo prema vlastitoj volji; samovoljan

Сврти / свртува со главата надолу (нешто)

Promijeniti / mijenjati *što* iz temelja

Се коцка со својата глава

Се шегува со главата

Си игра со главата

Igra se životom *tko*; dovodi se u smrtnu opasnost *tko*

Си всадува во главата (нешто)

Си увртува в глава (нешто)

- 1) biti opsjednut kakvom mišlju; ostajati pri svome; tvrdoglavo se držati svojeg mišljenja
- 2) dobro pamtiti

Си ја бие (крши, тепа, удира, чука) главата (со нешто)

1) ulagati napor kako bismo razumjeli *što*; odgonetnuli *što*; izmislili *što* (zbog neke brige, neugodnosti)

2) beskrajno se truditi za *što*

Си ја варди (пази, чува) главата

Čuvati se ; paziti se , truditi se ostati živ

Си ја донесе главата дома

Vratiti se živ; sretno se vratiti

Си ја држи главата под покрив

Biti na sigurnom

Си ја клава (става) главата в торба

Си ја клава (става) главата на коцка

Си ја ризикува главата

Izlagati se smrtnoj opasnosti

Си ја носи главата в торба

Nalaziti se u velikoj, smrtnoj opasnosti

Си ја посипува (потура) главата со пепел

Priznati krivicu s velikim kajanjem i žaljenjem

Си ја цепи главата

Neprestano misliti na *što*

Си ја чука главата

1) jako žaliti, kajati se zbog *čega*

2) intenzivno misliti kako bi razumjeli *što*; riješili *što*

3) uznemiravati se zbog *čega*

Си прави (работи) против (спроти) главата

Postupati suprotno svojim interesima; nanositi samima sebi štetu

Си седи со главата меѓу уши

Ništa ne znati

Со глава сид разбива (турка)

Со глава сака да турне сид

Удира со глава в сид

Pokušavati ostvariti *što* nemoguće

Со главата е во облаци, а со нозете на земја

Daleko je od stvarnosti *tko*; živi u iluziji *tko*; zanosi se *tko*

Со главата надолу тргнало

Sve je krenulo naopako, ništa nije kako treba biti

Со дигната (крената) глава

1) hrabro, ponosno

2) uobraženo, ponosito

Со наведната глава

Posramljeno; sramežljivo; pokorno

Спроти глава му е

Dogodit će se *komu što* loše

Стои за цела глава повисоко (од некого)

Nadmašuje *tko koga* svojim kvalitetama i svojom pojavom

Т (Т)

Тешка глава

Čovjek koji teško shvaća

Тешко му влегува во главата

Teško shvaća

Тоа ќе му ја скине главата

Nastradat će zbog *čega*

Тури / тура в глава (нешто)

Zapamtiti *što*

Ќ (Ќ)

Ќе го удри по глава

1) osjetit će; suočit će se sa posljedicama *tko*

2) snaći će *koga* muka

Ќе му ја отсече (скине) главата <како на врапче, како на пиле>

Ќе му ја скрши (смачка) главата <како на змија>

Prijetnja- nemilosrdno kazniti *koga*; ubiti *koga*

Ќе плати со главата

Platiti glavom; biti ubijen

У (У)

Удрен (чукнат) во главата

Nenormalan; lud čovjek

Учена глава

1) učen čovjek; učenjak; znanstvenik

2) obrazovan čovjek

POLJSKI JEZIK

A

Alkohol, vino, piwo itp. szumi *komuś* w głowie

Ošamućen, pripit, pijan je *tko* nakon konzumacije alkohola, vina, piva i sl.

Alkohol wywietrzał *komuś* z głowy

Otriježnio se *tko*; prestao je biti pijan *tko*

Ani przez myśl, przez głowę *coś komuś* nie przeszło.

Nije *komu* ni palo na pamet *što*; nije *tko* ni pomislio na *što*

B

Barania, kapuściana, ośła, pusta głowa

O čovjeku koji je intelektualno ograničen, lakomislen, tup, glupav

Bez głowy

1) nepromišljeno, nesmotreno

2) o čovjeku koji je nepromišljen, nesmotren

Bić, pobić *kogoś*, *coś* na głowę

1) značajno nadvisiti *koga* ili *što* u nekom smislu; nadmašiti, prevladati, nadići

2) pobijediti *koga* u rivalstvu, u bitci, zadati *komu* poraz; poraziti *koga*

Bić (tłuc, walić) głową w mur, w ścianę, o mur, o ścianę

Boriti se; suočavati se s poteškoćama koje su nerješive

C

Chodzić <jak> bez głowy

Biti smušen, zbunjen

Chować głowę w piasek

Ignoriranje istine (stvarnosti)

Chwytać (łapać, trzymać) się za głowę

Izražavati žaljenje, kajanje zbog čega

Chylić głowę (czoło, czoła) przed kimś (przed czymś)

Izražavati svoje poštovanje, divljenje *komu* ili *čemu*

Cisnąć się coś (myśli, wspomnienia) komu do głowy

Osoba koja misli na koga ili što protiv svoje volje, odnosno, uz sve napore ne može prestati misliti o čemu

Coś chodzi, snuje się komuś po głowie

Pomislio je *tko* na *što*, obuzela je *koga* misao

Coś komuś nie w głowie; coś komuś ani w głowie; coś komuś ani w głowie (nie) postalo, (nie) postoji

Ne misli *tko* uopće na *što*; ne interesira *koga* *što*; ne pomišlja na *što*

Coś komuś świta, zaświtało (w głowie)

Razumjeti *što*; shvatiti *što*; početi shvaćati *što*

Coś komuś wyleciało, wypadło, wyszło z głowy, z pamięci

Zaboravio je *tko* na *što*

Coś komuś wywietrzało z głowy

1) prestao je misliti *tko* na *što*; odbacio je, odustao je *tko* od *davnih* planova, projekata, misli

2) zaboravio je *tko* na *neku* vijest

Coś, ktoś (jest) na czyjejsz głowie

Tko, *što* *koga* žrtvuje; žrtvovati se; zahtijevati žrtvu

Coś przebiegło, przeleciało, przemknęło, przeszło komuś przez głowę, przez myśl; jakaś myśl przebiegła, przemknęła, przeleciała, przeszła komuś przez głowę

Pomislio je *tko* na *što* nakratko, na trenutak

Coś przyszło, wpadło komuś do głowy

Komu je *što* neočekivano palo na pamet; počeo je misliti *tko* o čemu (na *što* do tad nije obraćao pažnju)

Coś się komuś pokręciło; coś się komuś kręci, pokręciło, poprzestawiało w głowie

Zabuniti se; pobrkati, pomiješati *što*

Coś stoi, jest postavione na głowie; coś stanęło na głowie

Što je postavljeno suprotno od željenog; naopako je *što*; postavljeno na nepoželjan način

Coś (ktoś) <jest> na czyjejs głowie

Dosađivati *komu*

Coś wisi, zawisło komuš nad głową, nad czyjās głową

1) *tko* ima *što* za obaviti; obaviti *što*

2) prijeti *komu što*; nalazi se u opasnosti *tko*

D

przestarz. Dać (oddać, położyć) głowę pod topór (miecz)

arh. biti ubijen sjekirom, mačem

Dać (oddać, położyć) głowę pod miecz (topór) katowski

Umrijeti; izgubiti život

Dać głowę

Umrijeti

Dać, (kłaść, położyć, tracić, stracić) głowę

Poginuti; umrijeti

Dawać głowę

Garantirati istinitost *čega*, biti uvjeren (siguran) u *što*

Domagać się czyjej głowy

Zahtjevati *čiju* smrt

G

Gromy (wyzwiska, itp) posypały się (poleciały, spadły) komuš na głowę (na czyjās głowę)

Tko je oštro iskriticiran, ukoren, prekoren, osramoćen

Głowa, uszy do góry!

Izraz ohrabrenja, utjehe (Glavu gore!)

przestarz. Głowa do pozłoty

Arh. O komu nesmotrenom, lakomislenom

pot. Główka (baśka) pracuje

Razg. Za koga tko misli, razmišlja, promišlja; ima dobru ideju, sjetio se dobre ideje *tko*

Głowa spadła komu <z karku>

Umro je *tko*; poginuo je *tko*

J

pot. Jeździć (chodzić) komuś po głowie; Wejść (wleźć, wsiąść) na głowę (kark)

Podrediti; podrediti *koga* sebi, koristivši čiji slabi karakter

Jest co komu w głowie

Neprestano razmišlja *tko* o *komu* ili *čemu*

K

pot. Kłaść (wkładać) coś komuś łopatą do głowy

Razg. pričati o *čemu*; objašnjavati, pojašnjavati *komu što* strpljivo, na najjednostavniji način

Kłaść (wkładać, itp) coś komuś do głowy (w głowę)

Objasniti *komu što*; prenijeti *komu što* ; uvjeriti *koga* u *što*

Korona ci z głowy nie spadnie

Zadržati dostojanstvo prilikom izvršavanja neke zadaće

Krew (krzywda, wina) czyja spada na czyją głowę

Kriv je *tko* za *čiju* smrt

Kręcić / pokręcić głową

Okretati glavom u lijevo i desno; u znak negacije; negodovanja; iznenađenja

Kręci się / zakręciło się (szumi / zaszumiało, wiruje / zawirowało, ćmi się) komuś w głowie

1) osjećati vrtoglavicu

2) biti ošamućen, zbunjen količinom uzbuđenja, emocija

3) ošamućen je *tko* nakon ispijanja alkohola

Kto nie ma w głowie, musi mieć w nogach

Izrazito zaboravljiva osoba

Ktoś ma przewrócone / poprzewracane w głowie

Uobrażena, arogantna osoba

Ł

Łamać (suszyć) sobie (własną) głowę

Intenzivno i neprestano razmišljanje o komu ili čemu

M

Maćić komu głowę (w głowę)

Stvaranje pomutnje u *čijoj* glavi

pot. Mieć coś (kogoś) z głowy

Razg. Nositi se s kakvim problemom, poteškoćom

Mieć coś w głowie

Znati *što* jako dobro; imati dobro znanje o *čemu*

euf. Mieć coś z głową

Biti mentalno, psihički nestabilan, onesposobljen, lud

Mieć dobrze (poukładane) w głowie; mieć olej w głowie

Biti pametan, razuman

Mieć głowę (myśl) zajętą (zaprzątniętą); Myśli zajęte (zaprzątnięte) kimś (czymś); Nabić (suszyć, zaprzątnać) sobie kimś (czymś) głowę

Brinuti o *komu*, o *čemu*; ne moći prestati misliti na *koga*, na *što*

Mieć mocną głowę

Biti otporan na djelovanje alkohola, razg. biti „baždaren“ za alkohol

pot. Mieć siano w głowie

Razg. biti nesmotren, neoprezan, lakomislen, neobziran

Mieć kielbie we łbie

Glup je *tko*

Mieć pusto w głowie

Glup je *tko*

Mieć zielono (pstro, siano, fiola, fiu bździu, mętlik, sieczkę, pustki) w głowie

Nije inteligentan *tko*; glup

Mieć słabą głowę

Biti osjetljiv na djelovanje alkohola; loše podnosi alkohol

Mieć zajączka w głowie

Luda, luckasta, ekscentrična osoba

Mieć źle, niedobrze (poukładane) w głowie; Mieć nie (wszystko) po kolei w głowie; Mieć poprzestawiane w głowie; Mieć zielono (pstro, pusto, fiu-bździu) w głowie

Biti nesmotren, nerazuman, lakomislen, neodgovoran; imati lude ideje, zamisli

Mieszać (kręcić) komuś w głowie

Uvesti zbrku, pomutnju, nered u čije misli, uvjerenja, mišljenja

Miesza się (mąci się, gmatwa się, płacze się) komuś w głowie.

Gubi *tko* sposobnost logičkog razmišljanja, rasuđivanja

N

Nabić (suszyć, zaprzątnąć) sobie kimś (czymś) głowę

Brinuti o *komu* ili o *čemu* tj. ne moći prestatu misliti na *koga*, na *što*

Nadstawiać głowę (głowy)

Izlagati se / izložiti se velikoj opasnosti, riskirati

Nalożyć (naznaczyć, nastawać) cenę (nagrodę) na czyją głowę

Odrediti „cijenu“ *čije* glave; određivati nagradu za *čiju* smrt

Nie miec głowy (do czegoś)

Nemati vremena za posvetiti pažnju *čemu*

Nie spadnie ci głowa z karku

Živ je *tko*; još uvijek je živ *tko*; preživjeti

Nieść (nosić) głowę (czoło) dumnie (prosto, wysoko)

Biti ponosan; gord

P

Pali się komu w głowie

Osoba koja ima nerealne planove, osoba puna entuzijazma za što nemoguće ili nerealno te teško izvedivo

Pęka, puchnie komuś głowa

1) ima silnu glavobolju *tko* (od čega)

2) ima *tko* puno problema, poteškoća, briga (zbog čega)

Pobić (pogromić, porazić, rozbić) na głowę

Istući *koga*, mučiti *koga*

Podnieść głowę

1) ohrabriti se, osjećati se sigurnije u sebe; dignuti glavu

2) pobuniti se; prestati biti pokorni, podređeni

Po czubek głowy

Iskazivanje prijekornosti, oholosti prema drugima

Podnosić / podnieść (zadzierać / zadrzeć) głowę

Iskazivanje oholosti, arogancije

Postawić coś na głowie

Napraviti *što* obrnuto od ustaljenog, uobičajenog; okrenuti naglavačke

Posypać / posypywać głowę popiołem

Priznati krivicu uz izražavanje kajanja

Potrącić głowy

1) ne znati što učiniti; prestati vladati situacijom; podlegnuti panici

2) zaljubiti se u koga iznenada; „pasti“ na čiji šarm

Pójsć (skoczyć) po rozum do głowy

Shvatiti *što*

Pracować głową

Misliti glavom; razmišljati; koristiti mozak

Przerastać, przewyższać kogoś o głowę

Nadvladati, nadvisiti, nadmašiti *koga* u čemu; biti bolji od *koga* u čemu

Przewróciło się / poprzewracało się komuś w głowie; Ktoś ma przewrócone / poprzewracane w głowie

Postao je *tko* previše siguran u sebe; umišljen, arogantan, uobražen, ponosit

pot. Puknąć się / popukać się (stuknąć się / postukać się (palcem), uderzyć się, palnąć się) w głowę, w czoło

Razg. 1) tvrditi (koristeći često gest udaranja prstom u glavu, u čelo) kako se radi o besmislici ili kako *tko* govori ili čini besmislicu

2) reagirati bijesno na neku besmislicu, besmislenost, glupost

R

Robić co (postępować) z głową

Osoba koja misli i promišlja o vlastitim postupcima te ne donosi nerazumne odluke

Robić coś ponad czyjąś głowę (czyimiś głowami)

Raditi, činiti *što* bez dogovora s kim, u tajnosti, bez čijeg znanja

Rwać włosy z głowy

Iskazivanje grižnje savjesti uz osjećaj ogorčenosti

S

Schylać / pochylać (spuszcząć) głowę <przed kim (przed czym)>

Izražavati pokornost

Siedzieć komu na głowie

Dosađivati *komu*

Skrobać się (drapać się) w głowę (po głowie)

Ne znati *što* učiniti; mučiti se s *čime* (problemom, poteškoćom)

Skrócić o głowę kogoś

Ubiti *koga*; biti odgovoran za *čiju* smrt

Spada coś z głowy

Zaboraviti na *što*

Spada (wali się) coś (nieszczęście, kłopot) na czyją głowę

Prijeti *komu* nesreća; u opasnosti je *tko*

Sprowadzać się (włazić, pakować się) komu na głowę

Dosađivati *komu*

Stać (pot. sterczeć) komuś nad głową.

Smetati *komu*; smetati *komu* svojom nametljivom prisutnošću

Strącić komu głowę (hardą)

Lišiti *koga* života

Ś

Ściągać burzę (nieszczęście) na czyją głowę

Raditi zło drugome

T

Tęga (otwarta, mądra) głowa

1) pronicljivost, inteligentnost, izvanredne sposobnosti

2) s poštovanjem o mudrom, pametnom čovjeku

pot. Tępa głowa

Razg. neinteligentan čovjek; glupav, ograničen

U

Uderza komu do głowy sława (godność, powodzenie, itp.)

Uobrazio se *tko*; postao je umišljen *tko*

Unieść głowę (ktoś uniósł całą głowę)

Preživjeti, ostati živ; pobjeći, pretrpjjeti situaciju opasnu po život

Urwanie głowy

Imati puno briga, problema i/ili poteškoća

Utkwiło coś komu w głowie

Zapamtiti *što*

W

Wejść (wleźć, wsiąść) na głowę (na kark)

Nametanje vlastitog mišljenja ili stavova

Wisi coś nad głową

Izloženost opasnosti, prijatnji

Wisi jak miecz (Damoklesa) nad głową

Prijeti *komu* opasnost

Włos ci z głowy nie spadnie

Ostati na sigurnom; biti siguran od opasnosti

Woda sodowa uderza komu do głowy

Postao je umišljen *tko*

Wybić kogo (co) komu (sobie) z głowy

Nagovoriti / nagovarati *koga* da odustane od *koga* ili *čega* ili navesti *koga* da zaboravi na što nerazumno (najčešće neku ideju)

Wylać komu kubel zimnej wody na głowę

Urazumiti *koga*, skrenuti mu pozornost s nerealnih ideja, misli

Wziąć kogo za głowę

Podređivanje osobe; nametanje stavova i razmišljanja

Z

Zakropić (zalać, zamroczyć, zaproszyć) głowę

Biti opijen alkoholom

Zapłacić (przyplacić) głową (gardłem)

Umrijeti; platiti *što* životom

Zapłacić za głowę

Platiti za *čiju* glavu

Zaprzątnąć sobie głowę kim (czym)

Neprestano razmišljati o čemu

Zawrócić sobie kim głowę

Zaljubiti se u *koga*

Z głową

1) na pametan, razuman, racionalan, promišljen način

2) o čovjeku: izvanredan, inteligentan, dobar u svojem području; svojoj struci

Złapać się / łapać się (chwycić się) za głowę

Izraziti / izražavati silne emocije

Złożyć głowę w ziemi

Umrijeti; poginuti

Zmyć komu głowę

Kritizirati *koga*; kuditi *koga*

SAŽETAK

Polazišna točka ovog rada jest somatska frazeologija, tačnije frazeologija sa eksternim somatizmom kao glavnom sastavnicom. Iznijet će se neke od glavnih karakteristika somatske frazeologije kao takve, koliko je ona zastupljena u ciljanim jezicima te koji su autori bili značajni kada je riječ o ovom području frazeologije.

Na temelju frazeološkog korpusa prikupljenog iz općih i frazeoloških rječnika, e-rječnika i jezičnih baza podataka frazemi će se klasificirati prema ideografskoj shemi u dvije velike skupine te će se pokušati utvrditi na koji je način simbolika somatizma glava utjecala na formiranje frazeološkog značenja, no i na koji način je ona koncipirana u makedonskom, poljskom, ali i hrvatskom jeziku. Cilj diplomskog rada je istražiti koje su sličnosti i razlike u trima jezicima kada je riječ o spomenutim somatskim frazemima

Ključne riječi: somatska frazeologija, frazem, koncepti, ekvivalentnost

SUMMARY

The starting point of this paper is somatic phraseology, more precisely phraseology with external somatism as the main component. One of the main goals of this paper is to elucidate some of the main characteristics of somatic phraseology as such, but also how much it is represented in the target languages and which authors were significant when it comes to this domain of phraseology.

Based on the phraseological corpus collected from general and phraseological dictionaries, e-dictionaries and language databases, all collected data will be classified according to the ideographic scheme into two large groups. Also, one of the goals is to determine how the symbolic meaning of the noun *head* influenced the formation of its phraseological meaning and how it is presented in Macedonian, Polish, and Croatian language which has an exclusively comparative role. The aim of the thesis is to investigate the similarities and differences in the analyzed languages when it comes to the mentioned somatic idioms.

Key words: somatic phraseology, somatic expressions, concepts, equivalence